

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΜΝΕΦ, ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ

«Συνέχεια του Θεοφάνη, Βιβλίο Ι: Εισαγωγή, μετάφραση, κριτικές
παρατηρήσεις- σχόλια.»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΣΕΡΕΤΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΛΕΞΑΚΗΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2020

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Συντομογραφίες	2
Εισαγωγή	5
Κείμενο- Μετάφραση	8
Σχόλια	50
Βιβλιογραφία	99

1) ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Barišić 1961   Barišić P., “Les sources de Génésios et du Continuateur de Théophane pour l’histoire du Règne de Michel II”, *Byzantion* 31, σ. 257–271.

Bury 1912   Bury, J. B., *A History of the Later Roman Empire from the Fall of Eirene to the Accession of Basil I (802–867)*, London.

C. Mango – I. Ševčenko, “Churches and Monasteries”   C. Mango – I. Ševčenko
“Some Churches and Monasteries on the southern shore of the sea of Marmara”, *Dumbarton Oaks Papers* 27 (1973), σ. 259-267.

Featherstone 2012   J. M., Featherstone, “Theophanes Continuatus: A History for the Palace”, in: P. Odorico, (ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5–6–7 juin 2008*, [Dossiers Byzantins 11], Paris, σ. 123–135

Featherstone – Signes 2015   J. M. Featherstone – J. Signes Codoñer, *Chnographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur, Libri I-IV*, [Corpus Fontium Historiae Byzantinae 53], Berlin – New York.

Janin, *Constantinople*   R. Janin, *Constantinople Byzantine, Développement urbain et repertoire topographique*, (Paris, 1950)

Janin, *Géographie ecclésiastique*   R. Janin, *La géographie ecclésiastique de l’ Empire byzantine, Le Siège de Constantinople et le Patriarcat oecuménique T.III, Les églises et les monasteres*, (Paris, 1957).

JOB   *Jahrbuch der Oesterreichische Byzantinistik*

Kazhdan 1962   A.P., Kazhdan, “Iz istorii vizantijskoj chronografii X v. 3. Kniga Tsarej i Zhizneopisanie Vasilija”, *Vizantijskij Vremennik* 21 (1962), σ. 21, σ. 95–117.

- Κιαπίδου Ε.-Σ. Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών του Ιωάννη Σκυλίτζη και οι πηγές της (811- 1057): συμβολή στη βυζαντινή ιστοριογραφία κατά τον ΙΑ αιώνα*, (Αθήνα, 2010)
- Kolovou 2010, Ph. Kolovou, “Die griechischen Handschriften der Universitätsbibliothek Leipzig”, in: A. Bravo García, – I. Pérez Martín, with the assistance of J. Signes Codoñer, *The Legacy of Bernard de Montfaucon: Three Hundred Years of Studies on Greek Handwriting*, Turnhout., σ. 377–393.
- Ljubarskij 1996 J. Ljubarskij, review of Signes 1995, *Byzantinische Zeitschrift* 90 (1996), σ. 162–163.
- Magdalino 2013 P. Magdalino, “Constantine VII and the Historical Geography of Empire”, in: S. Bazzaz – Y. Batsaki – D. Angelov, (eds.), *Imperial Geographies in Byzantine and Ottoman Space*, Washington DC, σ. 23–42.
- Mango 2013 C. Mango, “Introduction”, in: Ševčenko 2013, σ. 3*–13*.
- Markopoulos 1986 A. Markopoulos, “Quelques remarques sur la famille des Genesioi aux IXe–Xe siècles”, *Zbornik radova vizantinološkog instituta* 24–25, (1986), σ. 103–108.
- Markopoulos 2009 Markopoulos, A., “Genesios: a study”, in S. Kotzabassi, –G. Mavromatis, G. (eds.), *Realia Byantina*, Berlin-New York, σ. 137–150.
- ODB A.P. Kazhdan et al. (eds.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 3 Vols, (Oxford, 1991).
- Papadopoulos- Kerameus -1899 A. Papadopoulos-Kerameus, A. *Ψευδονικήτας ο Παφλαγών και ο νόθος βίος του πατριάρχου Ιγνατίου*, *Vizantijskij Vremennik* 9, (1899), σ.13–38.
- PBE *Prosopography of the Byzantine Empire*, <http://www.pbe.kcl.ac.uk>

- Ševčenko 2013 I. Ševčenko, *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo vita Basilii imperatoris amplectitur* [*Corpus Fontium Historiae Byzantinae* 42], Berlin.
- Signes 1994 J. Signes Codoñer, “Constantino Porfirogéneto y la Fuente común de Genesio y Theophanes Continuatus I–IV”, *Byzantinische Zeitschrift* 86/87, (1994), σ. 319–341.
- Signes 1995 J. Signes Codoñer, *El periodo del segundo iconoclasmo en Theophanes Continuatus*, Amsterdam.
- Speck 1988 P. Speck, *Das geteilte Dossier*, [Ποικίλα Βυζαντινά 9], Bonn.
- Varona Codeso 2010 P. Varona Codeso, *Miguel III (842–867): Construcción Histórica y literaria de un reinado*, [Nueva Roma 33], Madrid.

2) ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Ως *Συνεχιστές τού Θεοφάνη* είναι γνωστή η συλλογή κειμένων η οποία σώζεται σε ένα και μόνο Βυζαντινό χειρόγραφο, τον κώδικα του Βατικανού *Vat. gr.* 167.

Στην εισαγωγή της έκδοσης των *Συνεχιστών τού Θεοφάνη* από τον Ihor Ševčenko και ειδικότερα του *Βίου Βασιλείου*² ο Cyril Mango αναφέρει ότι παρουσιάζεται το πρώτο από τα τρία κείμενα (των *Συνεχιστών τού Θεοφάνη*) που αποτελείται από τέσσερα βιβλία με αρίθμηση I-IV τόσο στο χειρόγραφο όσο και στις προηγούμενες εκδόσεις του François Combéfis στο *corpus* του Παρισιού (1685) και του Immanuel Bekker στο *corpus* της Βόννης (1838). Το κάθε βιβλίο περιλαμβάνει μια περίοδο βασιλείας των αυτοκρατόρων Λέοντα Ε' (815- 820), Μιχαήλ Β' (820 – 829), Θεοφίλου (829- 842) και Μιχαήλ Γ' (842- 867).

Σύμφωνα με τον Mango³ το κείμενο I που αφορά τον Λέοντα Ε' και το κείμενο II για την βασιλεία του Μιχαήλ Β' αρχικά εκλαμβάνονταν ως ανεξάρτητα έργα. Βλέπουμε όμως πως σκοπός του συντάκτη στον κώδικα του Βατικανού με τα κείμενα I και II ήταν να παράσχει μια ιστορική αφήγηση από το 813 μέχρι τη δεκαετία του 960. Τα κείμενα συνενώθηκαν υπό την εποπτεία του Κωνσταντίνου Ζ'. Τόσο ο πρόλογος του κειμένου όσο και η αναφορά σε αυτόν από τον συγγραφέα-γραμματέα κατά τα φαινόμενα δηλώνει ότι ο Κωνσταντίνος είχε παραγγείλει και τα δύο έργα. Η ταυτότητα των συγγραφέων παραμένει ακόμα το ζητούμενο. Οι αναφορές που γίνονται στο κείμενο I σε γεγονότα στην αφήγηση του κειμένου II αποτελούν στοιχείο ότι είτε το κείμενο II συντάχτηκε πριν το κείμενο I, είτε ότι ο συγγραφέας του κειμένου I γνώριζε τι θα εξιστορούνταν στο κείμενο II. Επιπλέον για συγκεκριμένα επεισόδια οι συγγραφείς των κειμένων I και II χρησιμοποιούσαν τις ίδιες πηγές.

Αναγκαίο είναι επίσης να αναφερθεί πως πολύ διαφορετικής φύσης είναι οι συμπτώσεις του βιβλίου I με το έργο *Βασιλείαι* του Γενεσίου, ο οποίος το συνέθεσε κατ' εντολή του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου ταυτόχρονα σχεδόν με τον συγγραφέα μας. Παρόλο που δεν γνωρίζουμε τίποτα για τον Γενέσιο παρά μόνο την αναφορά στο έργο των άλλων, είναι σαφές πως αυτός και ο συγγραφέας μας ήταν

¹ Η παρούσα εισαγωγή αποτελεί μετάφραση με περιορισμένες τροποποιήσεις της σχετικής εισαγωγής στο Featherstone – Signes 2015, σ. 3*-4*, και επίσης Mango 2013, σ. 3-13.

² Ševčenko 2013.

³ Mango 2013, σ. 3-13

σύγχρονοι, έγραψαν δηλαδή σχετικά με τη Δεύτερη Εικονομαχία και τη Δυναστεία του Αμορίου⁴. Τα ιστορικά επεισόδια βασίζονται στις ίδιες πηγές και η δομή των προτάσεων φτάνει να είναι ταυτόσημη. Αυτό λοιπόν δεν μπορεί να θεωρηθεί απλή σύμπτωση, γι' αυτό οι μελετητές έχουν καταλήξει στις εξής θέσεις: είτε ο Γενέσιος⁵ ήταν πηγή του βιβλίου Ι είτε και τα δύο ανέτρεξαν σε μια κοινή πηγή. (Κ.Π)

Ο Ferdinand Hirsch, ήταν ο πρώτος που μελέτησε το ζήτημα συστηματικά, ισχυρίστηκε ότι το βιβλίο Ι βασίστηκε στον Γενέσιο. Πολλά εδάφια του βιβλίου Ι που δεν υπήρχαν στον Γενέσιο τα θεώρησε προσθήκες από προφορικές πηγές. Εντούτοις τη θέση αυτή κράτησαν και πολλοί μετέπειτα μελετητές.⁶

Οι Alexander Kazhdan και Patricia Karlin- Hayter σε μελέτη που έκαναν για την ανάλυση πηγών για τη βασιλεία του Βασιλείου Α' και Μιχαήλ Γ' έβαλαν τα θεμέλια για την παραδοχή κοινής πηγής.⁷

Τελικά ο Jakob Ljubarskij απέδειξε ότι και το βιβλίο Ι και ο Γενέσιος βασίστηκαν σε κοινή πηγή. Ο Ljubarskij επικεντρώθηκε σε επεισόδια που χρησιμοποιήθηκαν και από τους δύο συγγραφείς και παρατήρησε μικρές λεπτομέρειες που καταγράφηκαν στο κείμενο Ι αλλά παραλήφθηκαν από τον Γενέσιο και αντίστροφα. Αυτές οι λεπτομέρειες ήταν άσπογα συνδεδεμένες με το υπόλοιπο σύνολο, γεγονός που αποδεικνύει ότι υπήρχε για τους δυο μια ίδια κοινή πηγή.

Το 1995 ο Juan Signes Codoñer δημοσίευσε μια μελέτη ενισχύοντας την θεωρία του Ljubarski για κοινή πηγή. Ο Signes Codñer ισχυρίστηκε ότι η του κοινή πηγή δεν ήταν ένα χρονικό αλλά φάκελος χειρόγραφών τετραδίων με αποσπάσματα από διάφορες πηγές για τη σύνταξη ενός χρονικού. Ο φάκελος αυτός χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον Γενέσιο και μετά από τον συγγραφέα του βιβλίου Ι ο οποίος τον εμπλούτισε με υλικό αγιογραφικής προέλευσης. Ακόμα ο Signes Codoñer ισχυρίστηκε ότι ο συγγραφέας του βιβλίου Ι δημιούργησε μια χρονολογική ακολουθία από ανομοιογενή αποσπάσματα στην κοινή πηγή, ενώ ο Γενέσιος σεβάστηκε περισσότερο την αυτονομία των πρωτότυπων αποσπασμάτων και δεν ασχολήθηκε τόσο με την χρονολογία. Αυτός ο χαρακτηρισμός των δύο έργων μπορεί να φανερώσει ότι η κοινή πηγή θα μπορούσε να μην είναι ένα χρονικό.⁸

---

⁴ Kolovou 2010 σ. 377-393, Markopoulos 2009 σ. 137-150, Markopoulos 1986 σ. 24-25, σ. 103-108

⁵ Παπαδόπουλος -Κεραμεύς 1899α σ. 27-28, Παπαδόπουλος - Κεραμεύς 1899β σ. 24-26

⁶ Bury 1912 σ. 460-461

⁷ Kazhdan 1962, σ. 95-117

⁸ Singes 1994 σ. 319-341, Singes 1995 El period del Segundo iconoclasmoen Theophanes Constiuatus, Ljubarskij 1996 σ. 90, σ. 162-163, Speck 1988, Das geteilte Dossier

Η Varona Codeso δέχτηκε την εκτίμηση του Signes Codoñer για την κοινή πηγή σε κάποια σημεία. Ωστόσο δεν θεωρήθηκε ότι υπήρχε ως κείμενο καθαυτό αλλά θεωρεί ότι ο Γενέσιος και ο συγγραφέας του βιβλίου I εργάστηκαν από τα πλήρη χειρόγραφα των πηγών.⁹

Πιο πρόσφατα ο Paul Magdalino υποστήριξε την ύπαρξη φακέλου με πηγές (υποθέσεις), διαδοχικά ασύνδετα αποσπάσματα και περιλήψεις που μοιάζουν με την ιστορική εγκυκλοπαίδεια του Κωνσταντίνου Ζ΄.¹⁰

Όσον αφορά τώρα τα κείμενα I και II των Συνεχιστών του Θεοφάνη μπορούμε να πούμε ότι παρήχθησαν στον φιλολογικό / λογοτεχνικό κύκλο του Κωνσταντίνου Ζ΄ κατά την μονοκρατορία του (946- 959) με σκοπό τον εκθειασμό της Μακεδονικής δυναστείας και του ιδρυτή της Βασιλείου Α΄, εις βάρος των τεσσάρων αυτοκρατόρων που προηγήθηκαν αυτού. Όπως είπαμε τα βιβλία I και II μαζί με τον Γενέσιο βασίστηκαν σε κοινή πηγή.¹¹

Το κείμενο του Γενεσίου, τα βιβλία I και II μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν μια επαναδημιουργία του είδους της ιστορίας που είχε παραχωρήσει τη θέση του στο χρονικό του 7^{ου} - 8^{ου} αι. Το πιο εκλεπτυσμένο ύφος των κειμένων στα βιβλία I και II αποφεύγει την σχολαστικότητα και την πληθώρα κλασικών παραθέσεων του Γενεσίου και γίνεται πιο διασκεδαστικό και κάποιες φορές με κουτσομπολίστικο ύφος το οποίο άρεσε στα μέλη της αυτοκρατορικής αυλής. Βλέποντας ότι ο συγγραφέας του βιβλίου I χρησιμοποιούσε τον ίδιο φάκελο με τον Γενέσιο, συμπεραίνουμε ότι ανήκουν στον ίδιο φιλολογικό / λογοτεχνικό κύκλο υπό του Κωνσταντίνου Ζ΄.¹² Η ταυτότητά του παραμένει άγνωστη αλλά ο μεταγενέστερος ιστορικός Σκυλίτζης έκανε χρήση του κειμένου I και του Γενεσίου. Άρα αναμένουμε να βρούμε αναφορές τους στον πρόλογο του έργου του. Αν λοιπόν ο Γενέσιος μας είναι εκείνος που αναφέρει ο Σκυλίτζης, τότε πολύ πιθανόν ο συγγραφέας του βιβλίου I να ανήκε στον κύκλο των Κωνσταντινοπολιτών ιστορικών, τους οποίους ο Σκυλίτζης κατονομάζει ως προγόνους του: Ιωσήφ Γενέσιος και Μανουήλ, οι Βυζαντινοί.¹³

---

⁹ Varona Codeso 2010, σ. 314-317

¹⁰ Magdalino 2013, σ. 200-206, σ. 201

¹¹ Κιαπίδου 2010, σ. 65-76, σ. 153-218.

¹² Featherstone 2012, σ. 125-133

¹³ Κιαπίδου 2010, σ. 65-76 σ. 153-218.

3) ΚΕΙΜΕΝΟ- ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Χρονογραφία συγγραφεΐσα ἐκ προστάξ<εως Κω>ν<ταντίνου> τοῦ φιλοχρίστου καὶ πορφυρογεννήτου δεσ<πότου ἡμῶν, υἱοῦ> Λέοντος τοῦ σοφωτάτου δεσπότου καὶ <ἀοιδίμου ἡμῶν βα>σιλέως, ἀρχομένη ἔνθεν κατέληξεν <ὁ κατὰ γένος προ>σήκ<ων> τῷ βασιλεῖ μακαρί<τη>ς Θεοφάνης <ὁ> τῆς <Σιγριανῆς>, ἦγουν ἀπὸ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ ἐξ Ἄρμεν<ίας>. ἥς <τάς τε> καθ' ἕκαστα ὑποθέσεις ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Κων<στ>αντ<ίνος> φιλοπόνως συνέλεξε καὶ εὐσυνόπτως ἐξέθετο <πρὸς εὐκρι>νῆ τοῖς μετέπειτα δήλωσιν

<Π>ερὶ τῆς βασιλείας Λ<έοντ>ος τοῦ ἐξ <Ἄρμενίας>. Λόγος α΄

Prooem. Καὶ τοῦτο πάντως τῶν σῶν, ὦ φιλοσοφώτατε βασιλεῦ, καλῶν, μετὰ γε πολλῶν ἄλλων τε καὶ μεγάλων, τὸ τὰ τῷ χρόνῳ παραρρυέντα καὶ κεχωρηκότα πρὸς τὸ μὴ ὄν πρὸς παλινζωΐαν αὖθις καὶ | παλιγγενεσίαν ἀναγαγεῖν, καὶ τοῦ τῆς ἱστορίας ἐπιμεληθῆναι καλοῦ, ἀλλὰ μὴ τοῖς πρὸ σοῦ τὴν βασιλικὴν ἐπειλημμένοις ἀμιλληθῆναι ἀρχήν. οἱ μὲν γὰρ ζῆλον ἐζηλωκότες τοῖς ἀγαθοῖς ἀζήλωτον ὑπεξηρήσθωσαν τοῦ λόγου, οἵτινες διενηνοχένοι ἐσπουδάκασιν τῶν πολλῶν κατ' οὐδέν, ὅτι μὴ λόγου σύντροφοι ἀλλ' ἀγροικίας γεγόνασιν κατεντρύφημα. τί γὰρ τοιοῦτον ἐξασκεῖν αὐτοκράτορα δεῖ, ὃ μὴ <τῆ> πολιτεία ἐπιφέρει τὴν ὄνησιν μετὰ λόγου γινόμενον, δέον ἐπιμελεῖσθαι ἀνδρῶν καὶ τῆς λογικῆς ὅτι μάλιστα ἐπιστήμης, ἐξ ὧν τὸ κράτος βασιλείας, ὡς ἂν μὴ λάθοιεν καταπρανοῦς φερόμενοι ἀλογωθέντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ κινδυνεύσῃ τοῦτο, ὧ πάντων διαφέρομεν, ἀφανία παραδοθέν;

Ἄλλ' ὅσα μὲν σοὶ πεπόνηται, πραότατε βασιλεῦ, περὶ τὴν λογικὴν καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐπιμέλειαν, ἵνα τᾶλλα παρῶ, ἱστορήσουσι μὲν οἱ σοφοί, ὅτι γε δὴ καὶ σοί, μᾶλλον δὲ δὴ σοὶ σοφῶς, ὅτι γε καὶ σοφοί· ἱστορεῖς δὲ αὐτός, χεῖρα μόνον λαβὼν ἡμᾶς διακονουμένην σοὶ, ὅσα τοῖς πρὸ σοῦ βεβίωται, κἂν ἀποχρώντως ἔχῃ τὸ φαῦλον καὶ οὐ λαμπρόν, ἐπεὶ κάκ

τούτων ἔνεστι θηρᾶσαι τοῖς σπουδαίοις τὰ χρήσιμα. ἀμέλει τοιγαροῦν πάσης ἀσχολίας καὶ ἀργίας τὴν περὶ λόγους προτετιμηκῶς σπουδὴν, ἅτε δὴ τούτου μάλιστα τοῖς ὑπηκόοις | φιλομαθοῦσί τε καὶ φιλιστοροῦσιν ζῆλον καὶ ἀρετὴν ἐγγεννῶντος, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεγραμμένων σποράδην τισὶ τὰ δὲ ἐκ τῶν ἀκοῆ | παραδεδομένων συνηθροικῶς, ὡσπερ τι κοινόν

Χρονογραφία που συνεγράφη κατ' εντολή του Κωνσταντίνου του φιλόχριστου και προφυρογέννητου δεσπότη μας, υιού του Λέοντα του σοφώτατου δεσπότη και αοίδιμου αυτοκράτορά μας, η οποία ξεκινά από το σημείο που κατέληξε ο συγγενής του αυτοκράτορα ο Θεοφάνης (μοναχός) της Σιγριανής, δηλαδή, από την βασιλεία του Λέοντα από την Αρμενία. Τις αφηγήσεις για κάθε συμβάν τις συγκέντρωσε με μεγάλη φροντίδα ο ίδιος ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος και τις κατέγραψε με ευσύνοπτο τρόπο για να μείνουν γνωστές στους μετέπειτα.

Περί της βασιλείας του Λέοντα από την Αρμενία. Βιβλίο Α΄

Προοίμιο:

Ανάμεσα στα πολλά άλλα καλά και σπουδαία σου έργα, ω φιλόσοφε αυτοκράτορα, περιλαμβάνεται βέβαια και το ότι ανακάλεσες στη ζωή και έκανες να γεννηθούν εκ νέου πράγματα που είχαν χαθεί με το χρόνο και είχαν περάσει στην ανυπαρξία καθώς και η καλλιέργεια της Ιστορίας, χωρίς να έρχεσαι σε ανταγωνισμό με όσους είχαν αναλάβει το αυτοκρατορικό αξίωμα πριν από σένα. Αυτούς τους τελευταίους θα τους παραλείψω από τον λόγο μου διότι επέδειξαν ζήλο ο οποίος δεν ταιριάζει σε αγαθούς ανθρώπους, και δεν φρόντισαν να ξεχωρίσουν σε τίποτε από τους πολλούς, καθώς αποδείχθηκαν αγροίκοι και όχι σύντροφοι της μάθησης. Διότι τί θα έπρεπε ένας αυτοκράτορας να ασκεί, αν όχι αυτό που θα φέρει ωφέλεια στην πολιτεία μέσω της μάθησης, μια και οι άνθρωποι πρέπει να την φροντίζουν και ιδιαίτερα την λογική επιστήμη, πράγματα από τα οποία πηγάζει η δύναμη της βασιλείας. Αλλιώς οι άνθρωποι θα κυλήσουν στον γκρεμό καταντώντας ζώα χωρίς λογική και θέτοντας σε κίνδυνο αυτό χάρη στο οποίο διαφέρουμε από όλα τα πλάσματα με το να το παραδώσουν στη λήθη.

Αλλά όσα έχεις κατορθώσει, πραότατε αυτοκράτορα, σχετικά με την φροντίδα σου για την τέχνη του λόγου και την επιμέλεια των ανθρώπων—για να αφήσω τα υπόλοιπα στην άκρη—θα τα εξιστορήσουν οι σοφοί, ακριβώς επειδή τα κατόρθωσες εσύ, ή μάλλον τα κατόρθωσες με σοφία και επειδή αυτοί οι άλλοι είναι επίσης σοφοί. Εσύ ο ίδιος όμως, δανειζόμενος από εμένα μόνο το χέρι που σε υπηρετεί, γράφεις την ιστορία όσων γεγονότων έζησαν οι πριν από εσένα, αν και τους χαρακτηρίζει έντονα η κακία και όχι η αριστεία, διότι ακόμη και από αυτά είναι δυνατόν οι επιμελείς να αντλήσουν χρήσιμα συμπεράσματα. Προτιμώντας στη θέση κάθε άλλου είδους ασχολίας ή διασκέδασης, λοιπόν, την μελέτη της τέχνης του λόγου, διότι αυτή ακριβώς γεννά ζήλο και αρετή στους φιλομαθείς και φιλόστορες των υπηκόων, συγκέντρωσες από τη μία τα όσα σκόρπια

διδασκαλεῖον προθεῖναι πᾶσιν ἐβουλεύσω καλῶς, ἐκείνην ταύτης ἀρχὴν εἶναι νομίσας τῆς ἱστορίας ἀρίστην, τὴν τῷ μακαρίτῃ Θεοφάνει γενομένην κατάληξιν· ὃν κατὰ συγγένειαν καὶ ἀγχιστείαν τὸ εἶναι υἱωνὸς λαχὼν ἀποσεμνύνεις τε ἐκ τῶν σῶν ἱκανῶς καὶ ἀντιλαμβάνεις αὐθις παρ' αὐτοῦ τινα εὐκλειαν. ἐκεῖνος μὲν οὖν εἰς τὴν τοῦ κουροπαλάτου Μιχαήλ βασιλείαν καὶ ἦτταν τὴν ἐκ τῶν Βουλγάρων συμβᾶσαν αὐτῷ καταπροδοθέντος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κατέληγε, τῆς τοῦ Λέοντος μόνον μνησθεὶς ἀναρρήσεως, μηδὲν μήθ' ὅθεν ἦν μήθ' ὅπως ἐτράφη δῆλον τοῖς ἀναγινώσκουσι πεποικῶς. ἡμεῖς δὲ ὡσπερὶ τῆ κεφαλῆ τὰ ἄλλα μέρη συνάπτοντες, αὐτὴν τε τὴν ἱστορίαν ὀλόσωμον ἀλλ' οὐχ ἡμιτελῆ ἀποδείκνυμεν, καὶ πρὸς τὸν ἐξῆς καὶ κάτω χρόνον τοῖς μὴ ῥαθυμότερον ζῶσι διαβιβάζομεν, κέρδος ἀλλ' οὐ ζημίαν αὐτοῖς ποριζόμενοι, εἶγε δὴ καλὸν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν εὐοδὸν τῶν ἀγαθῶν τε καὶ μὴ τὸν βίον διαγινώσκειν.

1. Πατρίς μὲν οὖν τοῦ δηλωθέντος Λέοντος Ἀρμενία, γένος δὲ τὸ μὲν ἐξ Ἀσσυρίων τὸ δὲ καὶ αὐτῶν Ἀρμενίων, οἱ καὶ τοὺς ἰδίους ἐξ ἀνοσίου γνώμης σφαγῆ μαιφόνῳ παραδόντες γεννήτορας ὑπερορίας κατεδικάστησαν, κάκεισε δὴ τὸν πένητα βίον, ἅτε δὴ καὶ φυγάδες, διαθλοῦντες τὸν εἰρημένον θῆρα ἀπέτεκον. ἄρτι γοῦν εἰς ἐφήβους ὁ Λέων ἐτάττετο, καὶ κώμην Πίδραν κατονομαζομένην, ὑπὸ τὸ θέμα τελοῦσαν τῶν Ἀνατολικῶν,

τῆς πατρίδος ἀλλάσσεται· ἔνθα δὴ καὶ ἀνδρὸς ἡλικίαν δεξάμενος, τοῖς μαχιμωτάτοις καὶ φονικωτάτοις καταριθμούμενος δόξης εὐμοίρησεν ἐπὶ γενναιότητι καὶ χειρὸς κραταιότητι. Νικηφόρος τότε τὰς τῆς βασιλείας ἴθυνεν ἡνίας, ὁ τρόπαιον ἐν Βουλγαρίᾳ γενόμενος, καὶ μονοστράτηγον τὸν Βαρδάνιον, ᾧ Τοῦρκος ἐπὶ κλην, τῶν πέντε θεμάτων τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν τὴν ἐφορείαν καὶ πρόνοιαν διοικούμενον διὰ τε τὴν ἐν πολέμοις τόλμαν καὶ τὰς ἄλλας ἐπανθούσας αὐτῷ ἀρετὰς ἐξαπέστειλεν· ὃς ἅτε δὴ τῶν ἐχθρῶν ἀγαπῶν κατακυριεύειν καὶ τὴν βασιλείαν ἐκάστοτε ὀνειροπολῶν, τοῦτόν τε, περὶ οὗ ὁ λόγος, τὸν Λέοντα καταπληκτικὸν βλέποντα καὶ γενναῖον κατάστημα ἔχοντα | καὶ ἄλλως ἀστεῖον ἐν ταῖς ὁμιλίαις δοκοῦντα τοῖς ἑαυτοῦ δορυφόροις ἐγκαταλέγει καὶ διακόνους, καὶ πρό γε τούτου ἢ μετὰ τοῦτον μικρὸν Μιχαήλ τε τὸν τραυλὸν καὶ Θωμᾶν τὸν ἀπὸ λίμνης Γαζουροῦ, ταπεινοὺς πάντας καὶ ἀζήλους ὄντας καὶ ἀρτίως εἰς γνῶσιν ἀγομένους τοῖς τὰς πολεμικὰς ἐγκεχειρισμένοις ἀρχάς.

είχαν γράψει κάποιιοι και από την άλλη όσα παρεδίδοντο προφορικά και αποφάσιμες σωστά να τα παρουσιάσεις σε όλους σαν ένα είδος κοινού διδακτηρίου, θεωρώντας άριστο σημείο έναρξης της ιστορίας το χρονικό σημείο στο οποίο κατέληγε (την δική του ιστορία) ο μακαρίτης Θεοφάνης, του οποίου είσαι εγγονός εξ αγχιστείας και τον οποίο τιμάς όπως αρμόζει μέσω του έργου σου, αλλά και από τον οποίο παίρνεις με την σειρά σου κάποια δόξα. Εκείνος, λοιπόν, κατέληγε την εξιστόρησή του με την βασιλεία του Μιχαήλ του κουροπαλάτη και την ήττα που υπέστη από τους Βουλγάρους όταν τον πρόδωσαν οι δικοί του. Το μόνο που ανέφερε σχετικά με τον Λέοντα ήταν η ανάρρησή του στον θρόνο, χωρίς να γνωστοποιήσει τίποτε άλλο στους αναγνώστες, ούτε καν το πως ανατράφηκε. Εμείς, τώρα, όπως κάποιος που συνενώνει το κεφάλι στα υπόλοιπα μέλη του σώματος, θα αναδειξουμε το πλήρες σώμα της ιστορίας του χωρίς να την αφήσουμε μισοτελειωμένη. Αυτή την αφήγηση θα την διαβιβάσουμε στις επόμενες και μεταγενέστερες γενιές για όσους δεν ζουν μέσα στην αδιαφορία, προσφέροντάς τους κέρδος και όχι ζημιά, εάν βέβαια είναι ωφέλιμο και ευεργετικό για την ασφάλεια της ζωής κάποιου το να γνωρίζει τί είναι καλό και τί όχι.

§1 Πατρίδα λοιπόν του προαναφερθέντος Λέοντα¹⁴ ήταν η Αρμενία¹⁵, ο οποίος καταγόταν από οικογένεια Ασσυρίων από τη μια μεριά και από την άλλη από οικογένεια Αρμενίων. Αυτοί είχαν καταδικαστεί σε εξορία διότι μετά από ανόσια απόφαση, παρέδωσαν τους γονείς τους σε αιματηρή σφαγή και εκεί (στην Αρμενία) παλεύοντας με την φτωχική γη, αφού ήταν φυγάδες, γέννησαν το προαναφερθέν θηρίο. Μόλις, λοιπόν, ο Λέων έγινε έφηβος, αλλάζει τόπο διαμονής από τη χώρα του και πηγαίνει στην κώμη που λεγόταν Πίδαρα στο Θέμα των Ανατολικών¹⁶. Και εκεί έχοντας φτάσει την ανδρική ηλικία και έχοντας γίνει μέλος ομάδας από τις πιο αξιόμαχες και πιο φονικές, κέρδισε δόξα για τη γενναιότητα του και για τη σωματική του δύναμη. Ο Νικηφόρος¹⁷ τότε, είχε την διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας, ο οποίος έγινε σύμβολο νίκης για τους Βουλγάρους στην Βουλγαρία, και έστειλε μονοστράτηγο τον Βαρδάνιο¹⁸ που επονομαζόταν Τούρκος, να διοικεί τα Πέντε Θέματα στην Ανατολή ως επόπτης και διαχειριστής, χάρη στην τόλμη του στους πολέμους και για τις άλλες αρετές του τον στόλιζαν. Αυτός λοιπόν αγαπούσε να επικρατεί πάνω στους εχθρούς και πολλές φορές ονειρευόταν την βασιλεία, και αυτόν τον Λέοντα για τον οποίο μιλήσαμε τον συγκαταλέγει στους υπηρέτες και σωματοφύλακες του καθώς τον είδε να έχει επιβλητικό και γενναίο παράστημα και εξάλλου να είναι ευχάριστος στις συναναστροφές του. Και λίγο πριν ή λίγο μετά από εκείνον συγκαταλέγει και τον Μιχαήλ τον Τραυλό¹⁹ και τον Θωμά²⁰ από τη λίμνη Γαζουρού, που ήταν και οι δυο χαμηλής καταγωγής και αφανείς και πρόσφατα είχαν γίνει γνωστοί σ' αυτούς που είχαν τα πολεμικά αξιώματα.

---

¹⁴ ODB, σ.1209-1210

¹⁵ Ο.π. σ. 175-177

¹⁶ Ο.π. σ. 89-90

¹⁷ Ο.π. σ.1476-1477

¹⁸ Ο.π. σ.255

¹⁹ Ο.π. σ.1363

²⁰ Ο.π. σ. 2079

2. Ἐκρέμαντο γοῦν οὗτοι τοῦ Βαρδανίου καὶ ἐν αὐτῷ τὰς κοσμικὰς ἐλπίδας ἐσάλειον. καὶ οὗτος τῆς βασιλείας ὧν ἐραστὴς ἀνδρὶ τινι μονάζοντι κατὰ τὸν τοῦ Φιλομηλίου χῶρον καὶ ἐνδαιτωμένῳ τὴν ταύτης ἀνακοινοῦται γνώμην αὐτῷ καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ πρὸς θεὸν εὐχὰς ἱκετηρίους παρεκάλει τοῦτον ἀναπέμψειν, τὰ αὐτοῦ διαβήματα κατευθυνούσας καὶ τὴν βασιλείαν ἐπιβραβεύουσας αὐτῷ. ἀλλ' ἤκουσεν αὐθωρὸν ὡς οὐ δέοι τοιούτων κατατολμᾶν πραγμάτων, “Βαρδάνιε, δι’ ὧν ἀπώλειά τε περιουσίας καὶ ὁμμάτων ἐκκοπή καὶ δυστυχία ἄλλως οὐ καλῶς σοι γενήσεται, ἀλλ’ εἴ τι ἔχοις ἐμοὶ πεισθῆναί σοι συμβουλεύοντι, ἀποπήδησον τούτων διὰ τραχέων ἀρχὴν τινα μὴ δ’ ὅλως τῶν τοιούτων σου πραγμάτων βάλλων εἰς νοῦν.” ἐπληρώθη κατηφείας καὶ ἀχλὺς ὁ ἄνθρωπος τούτων τῶν λόγων ἀκηκοώς, καὶ τέλος ἐξήει τοῦ δωματίου πλήρης ἀθυμίας καὶ θλίψεως. ὡς δὲ τοὺς εἰρημένους ἀνδρας, Λέοντά τε καὶ Μιχαὴλ καὶ Θωμᾶν, τὸν ἵππον ἄγοντας ἀναβῆναι τούτῳ ὁ μοναχὸς ἐθεάσατο, τὸν στρατηγὸν ὑποστρέφειν παρεκελεύετο· καὶ ὅς καινῶν τινων καὶ ξένων ἀκούσεσθαι προσδοκῶν θᾶττον ἢ | λόγος ὑπέστρεφεν. ἀλλ’ ἐκείνον μὲν αὖθις ἐξελιπάρει μὴ πρὸς τὰ ἐλπιζόμενα αὐτομολῆσαι δεινὰ καὶ τὴν ἀποῦσαν κακοπραγίαν τῆς παρούσης εὐδαιμονίας ἀλλάξασθαι·

αὐτοὺς δὲ τούτους προφήτιδι γλώττη διεμαρτύρετο, βεβαιῶν ὡς “ὁ πρῶτος τούτων καὶ δεῦτερος τῆς σοὶ πεποθημένης βασιλείας γενήσονται ἐγκρατεῖς, ἀλλ’ οὐ σύ,” ὁ τρίτος δὲ εὐφημίας μόνης καὶ ἀναρρήσεως μετασχὼν οὐδ’ ὅλως εὐδοκωθήσεται, ἀλλὰ καὶ κακῶς τὴν ψυχὴν ἀπορρήξει τὴν ἑαυτοῦ. τούτοις βαλλόμενος τὴν ψυχὴν ποικίλως ἠφίει κατὰ πρόσωπον τὰς χροιάς καὶ αὖθις ἀπήει | τὴν οἴκαδε, ὁμοῦ μὲν βλάσφημά τινα κατὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὕβρεις ἀπορριπτῶν, ὁμοῦ δὲ τούτοις τὰς ἐκείνου δι’ αὐτοὺς ἐξαγγέλλων προρρήσεις, καὶ γέλωτα πολλὴν καταχέων τῶν εἰρημένων.

3. Χαίρειν οὖν εἰπὼν τοῖς ἐκείνου λόγοις, τῇ ἐννεακαιδεκάτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τῆς ἐνδεκάτης ἰνδικτιῶνος κατὰ τοῦ βασιλεύοντος Νικηφόρου χεῖρα συναθροίσας πολλὴν καὶ τὰ ὑφ’ ἑαυτὸν θέματα τέσσαρα τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις ὑπαγαγὼν, τῶν Ἀρμενιакῶν χωρὶς – οὐδὲ γὰρ ὑπεῖξαν αὐτῷ –, τῆς ἐπαναστάσεως ἄρχεται. ἐμίσει μὲν οὖν καὶ ἄλλως τότε τὸν Νικηφόρον τὸ ὑπήκοον τῷ βάρει πιεζόμενον τῶν δημοσίων τελῶν, ὃ γέγονε πῶς καὶ ἀφορμὴ καὶ σύνδρομον ἐκείνῳ τῆς τοιαύτης ἐπαναστάσεως· γέγονε δὲ τι καὶ ἕτερον αἴτιον. ὡς γὰρ κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ὁ Βαρδάνιος ἠνδραγάθησεν καὶ τῆς γενομένης πολλῆς λαφυραγωγίας δικαίᾳ προνοίᾳ πεποίηκε τὴν διανομήν, κατάλληλα τοῖς ἀγωνισαμένοις ἐν πολέμῳ ἀλλ’ οὐ | κατὰ πρόσωπον τὰ ἄθλα προθεῖς, ἔδοξε καὶ βασιλείας τούτοις ἄξιος εἶναι μεταλαχεῖν. ὅθεν ἀναρρηθεῖς δημοσίᾳ φωνῇ βα-

§2 Αυτοί λοιπόν εξαρτιόνταν από το Βαρδάνιο και είχαν εμπιστευτεί σ' αυτόν τις κοσμικές τους ελπίδες. Και αυτός που ποθούσε τη βασιλεία, ανακοινώνει την απόφαση του και την επιθυμία του σε κάποιον άνδρα μοναχό στον χώρο του Φιλομηλίου²¹, ο οποίος μόναζε και ζούσε εκεί και τον παρακαλούσε να κάνει προσευχές ικεσίας προς τον θεό ώστε να κατευθύνει τις κινήσεις του και να τον επιβραβεύσει με την βασιλεία. Αλλά, άκουσε πάραυτα, ότι: «Δεν πρέπει να επιχειρήσεις τέτοια πράγματα, Βαρδάνιε, από τα οποία θα σου προκύψει απώλεια περιουσίας και τύφλωση και δυστυχία και μεγάλη ζημιά. Αλλά εάν μπορείς να υπακούσεις σε μένα που σε συμβουλεύω, απομακρύνσου γρήγορα από αυτά τα σχέδια χωρίς να βάλεις στο μυαλό σου ούτε καν την αρχή για αυτά τα ζητήματα.» Αφού άκουσε ο άνθρωπος αυτά τα λόγια, στενοχωρήθηκε και σκυθρόπιασε και τελικά αποχώρησε από το δωμάτιο γεμάτος θλίψη και απογοήτευση. Όμως, όταν είδε τους προαναφερθέντες άνδρες, τον Λέοντα, τον Μιχαήλ και τον Θωμά, οι οποίοι έφεραν το άλογο για να ανέβει ο Βαρδάνιος, ο μοναχός παρακίνησε τον στρατηγό να πάει κοντά του, και εκείνος ελπίζοντας ότι θα ακούσει κάτι διαφορετικό και καινούργιο, επέστρεψε αμέσως. Αλλά ο μοναχός τον παρακάλεσε πάλι να μην κυνηγήσει όσα έλπιζε και που θα αποδειχθούν συμφορές και να μην ανταλλάξει την παρούσα ευτυχία με την ακόμη ανύπαρκτη δυστυχία. Αναφερόμενος στους ακολούθους του ανακοίνωσε με προφητική γλώσσα, βεβαιώνοντας ότι: «Ο πρώτος και ο δεύτερος από αυτούς θα αποκτήσουν την ποθητή σ' εσένα βασιλεία, αλλά όχι εσύ, ο τρίτος από την άλλη θα πετύχει μόνο την ανάρρηση και την επευφημία, όμως στο τέλος δεν θα έχει την ευτυχή κατάληξη αλλά με φρικτό τρόπο θα ξεψυχήσει». Αυτά τα λόγια τον πλήγωσαν στην ψυχή και το πρόσωπο του άλλαξε πολλά χρώματα. Έτσι πήρε το δρόμο της επιστροφής ενώ ταυτόχρονα ξεστόμιζε κάποια προσβλητικά λόγια κατά του μοναχού και αποκάλυπτε τις προφητείες του γι' αυτούς, γελώντας ακατάσχετα για όσα ειπώθηκαν.

§3 Αδιαφορώντας για τα λόγια του μοναχού, τη δέκατη ένατη ημέρα του Ιουλίου μηνός, της ενδέκατης Ινδικτιώνας, συγκεντρώνοντας πολλή δύναμη κατά του βασιλιά Νικηφόρου και πείθοντας με τα λόγια του τα τέσσερα Θέματα που ήταν στην εξουσία του, χωρίς το Θέμα των Αρμενιικών²² (το οποίο δεν τον ακολούθησε), αρχίζει την επανάσταση. Εξ άλλου οι υπήκοοι τότε μισούσαν τον Νικηφόρο που τους πίεζε με βαριά δημόσια τέλη, πράγμα το οποίο με κάποιο τρόπο ήταν αφορμή αλλά και επιπρόσθετος παράγων για την επανάσταση. Υπήρχε βέβαια και κάποια άλλη αιτία. Διότι καθώς ο Βαρδάνιος είχε ανδραγαθήσει εναντίον των Αγαρηνών²³ και είχε κάνει τη διανομή των πολλών λαφύρων με δίκαιο τρόπο, προσφέροντας τα βραβεία ανάλογα με την ανδρεία αυτών που πολέμησαν και όχι σε σχέση με το ποιοι ήταν, έδωσε την εντύπωση ότι γι' αυτούς τους λόγους αξίζει να γίνει αυτοκράτορας. Έτσι λοιπόν έχοντας ανακηρυχθεί με την προσφώνηση του πλήθους

²¹ H. Hunger, B. Belke, N. Mersich, *Tabula Imperii Byzantini 7, Phrygien und Pisidien* (Wien, 1990) σ. 359- 361.

²² ODB. σ.177

²³ Ο.π. σ. 149-150

σιλεύς καὶ πολλῶν ἄλλων ἀπολαύσεών τε καὶ γερῶν ἐκ τοῦ δήμου καταξιωθείς, ὡς καὶ ναὸν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἀνεγεῖραί τε καὶ κατασκευάσαι, τὴν ἐπὶ Νικομήδειαν φέρουσαν ἦει ὁδόν. ἀλλ' ἀποχρῶσαν καὶ ἐφάμιλλον ὁ βασιλεύων Νικηφόρος δύναμιν ἐστρατεύσας καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος δύσελπιν ποιήσας αὐτὸν τῷ πλήθει τῶν ἀντιπαραταττομένων, ἔπεισεν αὐτὸν συγγνώμην φθάσαντα ἐξαιτήσασθαι. ἄρτι μὲν γὰρ Λέων ἄρτι δὲ καὶ Μιχαὴλ ἀπορρυέντες πρὸς βασιλέα, ἄθλον ὁ μὲν τὴν Φοιδεράτων καὶ βασιλικὸν οἶκον τοῦ Ζήνωνος καὶ τὸν Δαγισθέα, ὁ δὲ τὴν κόμητος <κόρτης> ἀρχὴν καὶ τὸν τοῦ Καριανοῦ οἶκον ἀπενεγκάμενοι, οὐκ ἀγαθὰ

φρονεῖν αὐτὸν πεπεύκασιν περὶ ἑαυτοῦ. ὅθεν αὐτῷ τε καὶ τῷ λαῷ συγγνώμην αἰτούμενος ἐκ βασιλέως μέχρι τῶν Μαλαγίνων ὑπέστρεφεν· κάκεῖ τοὺς τῆς ἀπαθείας λόγους δεξάμενος καὶ τὸ χρυσοῦν σταυρίον, ὃ παρὰ τοῦ Νικηφόρου φορούμενον αὐτῷ ἐξαπέσταλτο πρὸς ἀσφάλειάν τε καὶ πίστωσιν, πρὸς τὴν τοῦ Ἡρακλείου μονὴν νύκτωρ, τὸν Θωμᾶν μόνον συγκινδυνεύοντα ἔχων, ἀπέφυγεν, τὸν τῆς κεφαλῆς κόσμον ἀφαιρῆσαι σπουδάζων. καὶ ὁ μὲν τῆς μονῆς προεστῶς τοῦτο | δρᾶσαι τοῦτον οὐ συνεχῶρει· αὐτὸς δὲ ἡ περιεζώννυτο σπάθη τὸν πλόκαμον αὐτοῦ ἀφελῶν καὶ πενιχρὰν ἐσθῆτα ἀμφιασάμενος εἶχετο τῆς πρὸς τὴν Πρώτην νῆσον πορείας, ἔνθα δὴ τούτῳ κτήμα καλῶς πεπονημένον ἐνῆν, καὶ ὁ βασιλεύς ἐκεῖσε μένειν | περιορισμένον ἐπέτρεψεν. ἐκεῖσε γοῦν περαιωθεὶς, καὶ τὰς συνήθεις εὐχὰς καὶ τὸ τῶν μοναχῶν θεῖον σχῆμα δεξάμενος, μετωνομάσθη Σάβας, ἀγῶνας ἀσκητικούς πολλοὺς ἐνδεικνύμενος. οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τινες τῶν ἐκ τῆς Λυκαονίας αὐτῷ ἐπιθέμενοι καὶ ποιήσαντες ἔρημον τῶν ὀφθαλμῶν, γνώμη καὶ εἰδήσει τοῦ βασιλεύοντος, τῷ τοῦ θεοῦ προσφεύγουσι θείῳ καὶ μεγάλῳ ναῷ· καὶ τέλος ἔσχεν ἡ πρόρρησις τοῦ κατὰ τὸ Φιλομήλιον ἐνδαιτωμένου μονάζοντος. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ὡς εὐεργέτας αὐτοὺς ἐπευξάμενος τῆς σκληροτέρας εἶχετο ἀγωγῆς, οἴνου τε καὶ ἰχθύων καὶ ἐλαίου ὀλοσχερῶς ἀπεχόμενος, γυμνήν τε φέρων ἀεὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ἑαυτοῦ πόδας, κἂν εἴ τις σφοδρότερος ἐγεγόνει χειμῶν. ἔτι δὲ μονοχίτων διετέλει, τῷ θέρει μὲν δερμάτινον χιτῶνα ἀμφιεννύμενος, τῷ χειμῶνι δὲ τρίχινον περιβαλλόμενος. ἔζη δὲ οὐ σιτίνῳ, κριθῆς δὲ ἀλεύρῳ ἐγκρυφίαν ποιῶν. καὶ οὕτω παρέπεμπε τὸν ἑαυτοῦ βίον, διαρκέσας ἕως ὁ Λέων τῆς βασιλείας ἐγένετο ἐγκρατής. ἀποκαρῆναι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον Δομνίκαν ἅμα τῇ θυγατρὶ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ παισὶν ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἐποίησεν, μετονομάσας αὐτὴν Ἀθανασίαν, ἅπαντα δηλαδὴ τὸν πλοῦτον διανείμας πτωχοῖς. καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν Βαρδάνιον οὕτω τε καὶ τοιαῦτα.

και αφού αξιόθηκε να απολαύσει πολλά άλλα βραβεία από το λαό, έτσι που και ναός κατασκευάστηκε και ανεγέρθηκε με το όνομα του, πήρε τον δρόμο που οδηγούσε στην Νικομήδεια²⁴. Αλλά ο Βασιλιάς Νικηφόρος στέλλοντας σημαντική και ισάξια δύναμη, κάνοντας τον να χάσει την ελπίδα για το μέλλον του στρατεύματος του, τον έπεισε να καταλήξει να ζητήσει συγχώρεση. Διότι κάποια στιγμή ο Λέοντας και στη συνέχεια ο Μιχαήλ προσχώρησαν στον αυτοκράτορα, ο πρώτος παίρνοντας ως έπαθλο την στρατηγία των Φοιδεράτων και τον βασιλικό οίκο του Ζήωνα²⁵ και του Δαγισθέα²⁶ και ο δεύτερος το αξίωμα του Κόμητος της Κόρτης²⁷ και τον οίκο του Καριανού²⁸. Έτσι ο Βαρδάνιος έφτασε στο σημείο να περιμένει τα χειρότερα για τον εαυτό του. Κατά συνέπεια, ζητώντας συγγνώμη από τον βασιλιά για τον εαυτό του και το λαό του, επέστρεψε μέχρι τις Μαλαγίνες²⁹. Και εκεί, αφού δέχτηκε τις εγγυήσεις για την ασφάλεια του και το χρυσό σταυρουδάκι το οποίο φορούσε ο Νικηφόρος και του το έστειλε για εγγύηση και σιγουριά, κατέφυγε νύχτα στη μονή του Ηρακλείου³⁰, έχοντας μόνο τον Θωμά σαν σύντροφο στους κινδύνους, (και εκεί) βιαστικά προσπάθησε να κουρευτεί μοναχός. Αλλά ο ηγούμενος της μονής δεν του επέτρεπε να το κάνει, οπότε εκείνος με το σπαθί που ήταν ζωσμένος, έκοψε τα μαλλιά του και φορώντας φτωχικό ρούχο, πήρε τον δρόμο προς τη Νήσο Πρώτη³¹ όπου βρισκόταν ένα κτήμα που είχε φροντίσει καλά και όπου ο βασιλιάς του επέτρεψε να μείνει σε περιορισμό. Αφού έφτασε εκεί και δέχτηκε τις συνηθισμένες ευχές και το θείο σχήμα των μοναχών, μετονομάστηκε σε Σάββας και επιδόθηκε σε πολλούς ασκητικούς αγώνες. Δεν πέρασε πολύς καιρός και κάποιοι από την Λυκαονία³² του επιτέθηκαν και τον τύφλωσαν, ενώ ο βασιλιάς ήταν ενήμερος και το γνώριζε και μετά κατέφυγαν στον θείο και μεγάλο ναό του Θεού. Και έτσι ολοκληρώθηκε και η προφητεία του μοναχού από το Φιλομήλιο. Αλλά εκείνος δίνοντας ευχή σ' αυτούς σαν να ήταν ευεργέτες του, επιδόθηκε σε πολύ σκληρότερο τρόπο ζωής απέχοντας εντελώς από το κρασί, τα ψάρια και το λάδι, έχοντας πάντα γυμνό το κεφάλι και τα πόδια του ακόμα και όταν επικρατούσε σφοδρότατη κακοκαιρία και, επιπλέον, ζούσε ντυμένος με ένα ρούχο φορώντας το καλοκαίρι έναν δερμάτινο χιτώνα και το χειμώνα ένα τρίχινο. Και ζούσε λοιπόν όχι με σταρένιο ψωμί, αλλά παρασκευάζοντας παξιμάδι με κριθαρένιο αλεύρι. Και έτσι περνούσε τη ζωή του και έζησε μέχρι που ο Λέων πήρε στα χέρια του την εξουσία. Τέλος υποχρέωσε και τη σύζυγο του Δομνίκα³³ και την κόρη του και τα παιδιά τους να καρούν μοναχοί στο κτήμα τους και την μετονόμασε σε Αθανασία. Και όλο τον πλούτο τον μοίρασε στους φτωχούς. Και όσον αφορά τον Βαρδάνιο έτσι έχουν τα πράγματα.

---

²⁴ ODB, σ. 1483-1484

²⁵ Janin, *Constantinople*, σ. 136

²⁶ V. Crisafulli- J. Nesbitt, *The Miracles of the St. Artemios* (Leiden- NewYork – Köln, 1997), σ.8 και σημ. 20 και 21

²⁷ ODB, σ. 1139

²⁸ Janin, *Constantinople*. σ. 341-342

²⁹ ODB σ. 1274

³⁰ D. Turner, *The Origins and Accession of Leo V (813-820)* στο JOB 40, (1990) σ. 175- 176 και σημ. 27

³¹ el. [Wikipedia.org/Wiki/ Πρώτη_ νήσος](http://Wikipedia.org/Wiki/Πρώτη_νήσος)

³² ODB σ. 1258

³³ PBE, www.pbe.kcl.ac.uk/person /σ.2250

4. Ὁ δὲ Λέων εἶχετο τῆς δόξης καὶ ἐγαυρία ἐκ ταπεινοῦ καὶ ἀδόξου περίβλεπτος ὄραθεις κατὰ τὴν τῶν Φοιδεράτων ἀρχήν. ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἀχαριστίας ἀπείχετο τοιοῦτος περὶ τὸν εὐεργέτην | φανείς. πλὴν εἶχετο, καὶ μάχαις μάχας ἐπισυνάπτων κατὰ τῶν Ἰσμαηλιτῶν ἠνδραγαθίζετο, ἅτε μεγάλην ἐν τῷ τοιούτῳ μέρει καὶ φύσει καὶ τριβῇ προσφερόμενος δύναμιν. καὶ ποτε στρατιωτικῶν χρημάτων διανομὴν παρὰ τοῦ τὰ σκῆπτρα διέποντος Νικηφόρου ἐγχειρισθείς, ἐπεὶ οὐδὲν ἔμελεν αὐτῷ τῶν βασιλικῶν ἐντολῶν, οὐδ' ἐξεπέβαινεν τι, ἀλλ' ἐν πολίχνῃ Εὐχαΐτων τὸν | καιρὸν ῥαστώνῃ καὶ ἀμελείᾳ κατατρίβων ἀνεβάλλετο τὰ νενομισμένα τῷ στρατῷ παρασχεῖν, καὶ φυλακῆς οὐδεμιᾶς πρόνοιαν ἔχων οὔτε μὴν τῶν κοινῶν χρημάτων καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σώματος, οὐδ' αὐτῶν τῶν ὑπὸ χεῖρα, τῶν Ἀγαρηνῶν ἐκδραμόντων καὶ τὰ Ῥωμαίων ληϊζομένων, τὴν λείαν αὐτοῖς οὔτος ἀλλ' οὐκ ἄλλος τις ἀπεπλήρου ἀταλαιπώρως, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μὲν οὐ – ὄξεια γὰρ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο –, τὰ στρατιωτικὰ δὲ προδοῦς καὶ μονονουχὶ χερσὶ πολεμίους ἐμβαλὼν χρήματα. οὐ δὴ ἔνεκα δίκας, εἰ καὶ μὴ τὰς ἀξίας, τῷ καταπιστεύσαντι δούς Νικηφόρῳ πληγαῖς τε ταῖς κατὰ νώτου ὑπήχθη καὶ στέρνων καὶ φυγῇ αἰδίῳ τὴν ζημίαν ἀπέτισεν. ἀλλὰ τοῦ Νικηφόρου κατὰ Σκυθῶν ἐκστρατεύσαντος καὶ τραυματίου κατὰ τὴν παρεμβολὴν τοῦ πολέμου πεσόντος μηνὶ Ἰουλίῳ εἰκάδι ἕκτη τῆς τετάρτης ἰνδικτιῶνος, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σταυρακίου κατὰ τὸν πόλεμον καιρίαν τρωθέντος, ὡς δύο μὲν μόνους μῆνας καὶ ἡμέρας ἐπιζῆσαι ὀκτώ, συμβασιλεύσαντος δὲ πρότερον τῷ πατρὶ ἔτη ἑπτὰ μῆνας ἑπτὰ, καὶ Μιχαήλ τοῦ κουροπαλάτου μετὰ τὴν τοῦ

Σταυρακίου κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἀποβίωσιν, γαμβροῦ μὲν τοῦ Νικηφόρου τελοῦντος, ἐκ γενεᾶς δὲ καταγομένου τοῦ Ῥαγαβὲ καὶ κατὰ τὴν θέσιν τῶν Μαγγάνων σκηνοῦντος, τὴν τῆς βασιλείας δεξαμένου ἀρχὴν κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μῆνα τῆς πέμπτης ἰνδικτιῶνος, ἀπολύεται ὁ Λέων τῆς ὑπερορίας κατὰ τὸ ἐπικρατῆσαν ἔθος χρηστότητος ἔνεκεν τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσι, καὶ τῆς φυγῆς κατάγεται. καὶ τοῖς αὐτοῦ τούτου δὴ τοῦ Μιχαήλ ῥαβδούχοις τοῖς κατὰ τὰ ἀνάκτορα συντάττεται ἐφεδρεύουσι, καὶ πατρικίων τιμᾶται μετ' οὐ πολὺ τιμῇ καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν ἀναδείκνυται· ἠνίκα καὶ τὴν παλαιὰν φιλίαν τοῦ σὺν αὐτῷ δὴν τραφέντος Μιχαήλ ἀνανεῶν, ὃν κόμητα τῆς κόρτης ἢ ἐκ τοῦ Βαρδανίου μετάταξις προετίμησεν, καὶ τῶν ἀπορρήτων μύστην λαμβάνων τῶν ἔνδον τε εἶχε πιστότατον καὶ τῶν ἔκτος πρακτικώτατον.

§4 Ο Λέων, από την άλλη, απολάμβανε το αξίωμα και περηφανευόταν καθώς είχε καταλήξει από ταπεινός και άδοξος, ένδοξος έχοντας την στρατηγία των Φοιδεράτων. Αλλά ωστόσο, δεν έπαψε να είναι αχάριστος, προς τον ευεργέτη. Παρόλα αυτά, παρέμεινε πιστός και από την μία μάχη κατά των Αράβων στην άλλη, έδειχνε την ανδρεία του, καθώς σ' αυτόν τον τομέα διέθετε και μεγάλη φυσική δύναμη και εμπειρία. Και κάποτε του ανατέθηκε από τον αυτοκράτορα Νικηφόρο η διανομή στρατιωτικών χρημάτων, αλλά, επειδή παραμελούσε εντελώς τις βασιλικές εντολές, δεν έκανε τίποτε και περνούσε τον καιρό του στην κωμόπολη των Ευχαΐτων³⁴, τεμπελιάζοντας και αδιαφορώντας. Έτσι ανέβαλλε την παράδοση των οφειλομένων στο στράτευμα. Και καθώς αυτός δεν έδειξε καμιά φροντίδα για τη φύλαξη τόσο των χρημάτων του δημοσίου όσο και του ίδιου του σώματός του και ακόμη αυτών που ήταν υπό την εξουσία του, όταν οι Αγαρηνοί έκαναν επιδρομή και λήστευαν τις περιοχές των Ρωμαίων³⁵, εκείνος ο ίδιος και κανείς άλλος, τους πρόσφερε τη λεία χωρίς κόπο—όχι ο ίδιος βέβαια προσωπικά (διότι πέτυχε τη σωτήρια του με μια γρήγορη φυγή)—αλλά με το να αφήσει πίσω του τα στρατιωτικά χρήματα έτσι που μόνο που δεν τα έβαλε ο ίδιος στα χέρια των εχθρών. Εξαιτίας αυτού λοιπόν τιμωρήθηκε, αν και όχι όσο έπρεπε, από τον Νικηφόρο που τον είχε εμπιστευτεί και υποβλήθηκε σε μαστίγωμα στην πλάτη και το στέρνο, πληρώνοντας τη ζημιά με ισόβια εξορία. Όμως όταν ο Νικηφόρος εκστράτευσε εναντίον των Σκύθων³⁶, τραυματίστηκε κατά την διάρκεια της μάχης και έπεσε νεκρός την εικοστή έκτη ημέρα του μήνα Ιουλίου της τέταρτης Ινδικτιώνας ενώ και ο γιός του Σταυράκιος³⁷ αφού τραυματίστηκε σοβαρά στην μάχη, επέζησε δύο μόνο μήνες και οχτώ ημέρες αφού είχε συμβασιλεύσει προηγουμένως με τον πατέρα για επτά έτη και επτά μήνες. Και μετά την αποβίωση του Σταυρακίου κατά τη δεύτερη ημέρα του Οκτωβρίου μηνός, ο Μιχαήλ ο Κουροπαλάτης³⁸ που ήταν γαμπρός του Νικηφόρου, με καταγωγή από τη γενιά του Ραγγαβέ και είχε κατασκηνώσει (έμενε) στη θέση των Μαγγάνων δέχτηκε την αρχή της βασιλείας τον μήνα Οκτώβριο της πέμπτης Ινδικτιώνας. Τότε απαλλάσσεται ο Λέων από την ποινή της εξορίας σύμφωνα με το επικρατούν έθιμο της επιείκειας ανάμεσα στους Ρωμαίους βασιλείς, και ανακαλείται από τον τόπο της εξορίας. Στη συνέχεια κατατάσσεται στους ραβδούχους του ίδιου του Μιχαήλ, οι οποίοι έμεναν στα ανάκτορα και τιμάται μετά από λίγο με το αξίωμα των Πατρικίων³⁹, και αναδεικνύεται στρατηγός των Ανατολικών. Τότε ανανέωσε και την παλιά φιλία με τον άνδρα που μεγάλωσε από νωρίς μαζί του, τον Μιχαήλ, τον οποίο η απομάκρυνση από το Βαρδάνιο τον ανέβασε στο αξίωμα του κόμητα της Κόρτης. Και εμπιστευόμενος σ' αυτόν τα μυστικά του, τον κρατούσε ως τον πιο πιστό γνώστη των προσωπικών του (υποθέσεων) και τον πιο αξιόπιστο βοηθό για τα εξωτερικά ζητήματα.

---

³⁴ ODB σ. 737

³⁵ Ο.π. σ. 1805

³⁶ Ο.π. σ.1857

³⁷ Ο.π. σ. 1945-1946

³⁸ Ο.π. σ. 1362

³⁹ Ο.π. σ. 1600

5. Ἄλλ' ἔμελλεν αὖθις ἀχαριστίας ἀλῶναι γραφῆ, ὠμότητι συντραφεῖς καὶ ἀγριότητι ἐκτραφεῖς, καὶ τοῖς δευτέροις | τὰ πρῶτα καλύψαι ὁ ἀλιτήριος. ὅθεν ἄρτι Κρούμνου τοῦ τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνος συμβάσεις καὶ φιλίας ὑποκρινομένου καὶ σπονδὰς ζητοῦντος εἰρηνικὰς, εἰ μόνον τὰ κατ' ἔτος διδόμενα εἰς τάξιν οἶμαι δοθῶσιν φόρου αὐτῶ, ὡς τοῖς πρότερον ἔδοξε, καὶ προστιθέντος ὡς καὶ τοὺς πρόσφυγας Βουλγάρων, πρὸς δὲ καὶ Ῥωμαίων εἰς τούπισω ἐκδίδοσθαι τῶ ἑαυτῶν ἔθνει, ἄτοπον ἐφάνη τὸ τῶν | προσφύγων τοῖς τῆς συγκλήτου βουλῆς, εἰ καὶ ὁ βασιλεύων Μιχαὴλ ὅλως ἐγένετο τῆς δόξης τοῦ ἄρχοντος τῶ γε δὴ τῆς εἰρήνης βούλεσθαι μὴ ἀποτυχεῖν. ἀλλ' ἐκράτησεν ἡ βουλή Θεόκτιστον μάγιστρον ἐπικυροῦντα καὶ συντιθέμενον ἔχουσα τῇ δόξῃ, καὶ διελύθησαν πάλιν εἰς ἔργα πολέμου τοὺς λόγους καταλιπόντες γυμνοῦς. καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐφάνη καλὸν – πῶς γὰρ ἂν τις φιλόφρωνος δόξῃ καὶ συμπαθῆς τὸν γε διὰ τινὰ σφαλέντα δὴ

περιπέτειαν καὶ τὴν ἑαυτοῦ μὲν ἀρνησάμενον ἐνεγκαμένην, ἧς οὐδὲν γλύκιον, ὡς φασι, πρὸς δὲ καὶ γαμετήν τε καὶ ἔκγονα, ὡς εἰς ἄσυλον δὲ καταφυγόντα βωμὸν τῇ τῶν Ῥωμαίων πολιτείᾳ, τοῦτον ἐκδίδοσθαι ὠμότητι Σκυθῶν θηρίων διενηνοχότων οὐδέν; – οἷς γὰρ τὸ φοβερόν καὶ ἄγριον ὀρῶσιν αὐτῶν τοὺς πολλοὺς μὴ ὑποφέροντας καὶ διὰ τοῦτο ἀπορρέοντας πρὸς τὸ ἡμέρον καὶ πρᾶον ἡμῶν συχνῶς, ἅτε δὴ, μὴ κατὰ μικρὸν μάθωσιν ἑαυτοὺς πρὸς ἡμᾶς ἐκκενώσαντες, δεδιότες οἱ σφῶν ἀρχηγοὶ τὸν πολὺν περὶ τούτων λόγον πολλακίς καὶ μέχρις ἡμῶν κενικήκασιν. ἀλλὰ κενήν, τὸ δὴ λεγόμενον κατὰ τὴν παροιμίαν, ἔψηλαν, ἀνθρώποις ἐντυχόντες στερροῖς.

6. Τοιγαροῦν μικρὸν διαλιπόντες κατ' ἀλλήλων ὀπλίζονται. καὶ Μιχαὴλ μὲν τὸν ἑαυτοῦ ὑποστράτηγον Λέοντα ἐγγίζειν καὶ διαπεραιουῆσθαι ἐκ τῆς ἀνατολῆς θάττον ἠξίου μετὰ καὶ τῶν δυνάμεων· καὶ βοηθῶ μέλλων χρῆσθαι αὐτῶ ἐχθρὸν κατέλαβεν ἄσπονδον. | ὡς γὰρ ἐκ τῶν μεγάλαιων ῥημάτων καὶ ἀπειλῶν ὧν κατὰ Ῥωμαίων ὁ Κρούμνος ἀπέπεμπε, φθόρους σωμάτων ἐπαπειλῶν καὶ γῆς δῆωσιν καὶ δένδρων ἐκτομὰς καὶ οἰκημάτων πυρπόλησιν, καὶ ὅλως καθ' ἡμῶν οἷά τις χειμάρρους ποταμὸς φερόμενος πάντας ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι διεβεβαίου, ἄρτι δὴ τοῦ βασιλέως ἐκστρατεύσαντος καὶ συστειλάντος τὰς ὑπερορίους ἐκείνας | ἀπειλὰς, καὶ μονοῦ τοῖς οἰκείοις ὄροις ἐμμένειν καταναγκάζοντος ἀλλ' οὐκ ἐκπηδᾶν καὶ τὴν ἡμετέραν ληΐζεσθαι. καὶ πολλακίς ἐκ παρατάξεως προσκαλουμένου μὲν τοῦ Μιχαὴλ, ἐκείνου δὲ μὴ ἀπαυθαδιαζομένου ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἐπιγινώσκοντος ἀσθένειαν καὶ μὴ πρὸς βασιλέα χεῖρα ἀντᾶραι κατατολμῶντος, ἐδόκει μὲν τῶ Μιχαὴλ ἀρκεῖσθαι τὸ προπετὲς ἐκείνου καὶ αὐθαδῆς ἐν τοῖς ἐπ' αὐτοῦ κατακλείσαντα, μὴ καὶ μάχην ἐπισυνάψαι, ὡς ἀδήλου ὄντος τοῦ μέλλοντος· “ἐπεὶ γάρ”, ἔλεγεν, “ἐκ παρατάξεως ἡμῶν

§5 Αλλά ο Λέων επρόκειτο πάλι να υποπέσει στο έγκλημα της αχαριστίας καθώς ανατράφηκε με την ωμότητα και εκτράφηκε με την αγριότητα και να υπερκαλύψει με τις δευτερες ενέργειες του τις προηγούμενες, ο άθλιος. Τότε ο Κρούμος⁴⁰, ο ηγεμόνας των Βουλγάρων υποκρίνονταν συμφωνίες και φιλία και ζητούσε συνθήκες ειρήνης υπό τον όρο, νομίζω, αυτά που δίδονται κάθε χρόνο να του δοθούν ως φόρος, όπως είχαν και οι προηγούμενοι αποφασίσει. Επιπλέον, προσέθετε το αίτημα να εκδοθούν και οι Βούλγαροι πρόσφυγες καθώς και οι Ρωμαίοι πρόσφυγες πίσω στο δικό τους έθνος αντίστοιχα. Αυτό το θέμα των προσφύγων όμως, φάνηκε άτοπο στη σύγκλητο αν και ο αυτοκράτορας Μιχαήλ συμφωνούσε απόλυτα με την άποψη του Βούλγαρου άρχοντα, εξαιτίας του ότι ήθελε να μην αποτύχει στις ειρηνικές του προσπάθειες. Αλλά επικράτησε η σύγκλητος έχοντας με το μέρος της τον Θεόκτιστο⁴¹ τον μάγιστρο να επικυρώνει και να συμφωνεί με την απόφαση της και, αφήνοντας τα κενά λόγια, κατέληξαν πάλι σε πολεμικές επιχειρήσεις, και αυτό βέβαια φάνηκε καλό. Διότι πως θα μπορούσε κάποιος να φανεί φιλόανθρωπος και ψυχόπονος όταν παραδίδει στην ωμότητα των Σκύθων, οι οποίοι δεν διέφεραν σε τίποτε από τα θηρία, εκείνον που για κάποια ατυχία, έκανε σφάλμα και απαρνήθηκε την ίδια του την πατρίδα (από την οποία, όπως λένε, δεν υπάρχει τίποτε πιο γλυκό) και επιπλέον και τη σύζυγο και τα παιδιά του και κατέφυγε στην πολιτεία των Ρωμαίων σαν σε έναν άσυλο βωμό. Διότι οι αρχηγοί των Βουλγάρων, καθώς έβλεπαν πολλούς να μην υποφέρουν τον φοβερό και άγριο χαρακτήρα τους και γι' αυτό να καταφεύγουν στο ήμερο και πράο κράτος μας με μεγάλη συχνότητα, φοβήθηκαν μήπως καταλήξουν κρυφά να μεταφερθούν οι περισσότεροι Βούλγαροι σε μας, και γι' αυτό το λόγο εκείνοι πολλές φορές έφτασαν στο σημείο να κάνουν εκτεταμένη συζήτηση με μας σχετικά με τους πρόσφυγες. Αλλά όπως λέει και η παροιμία, μάταια πάλεψαν καθώς ήρθαν αντιμέτωποι με ανθρώπους αμετακίνητους.

§6 Έτσι λοιπόν, μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα οπλίζονται ο ένας εναντίον του άλλου. Και ο Μιχαήλ απαίτησε από τον υποστράτηγο του τον Λέοντα να επιστρέψει γρήγορα και να περάσει από την Ανατολή με τα στρατεύματα του (στην Θράκη). Αλλά ενώ επρόκειτο να τον χρησιμοποιήσει ως βοηθό, τον βρήκε άσπονδο εχθρό. Και βέβαια ο Κρούμος ξεστόμιζε πολύ αλαζονικές απειλές και λόγια κατά των Ρωμαίων, απειλώντας με φόνους και καταστροφή της γης, και κόψιμο δέντρων και εμπρησμούς σπιτιών και διαβεβαίωνε ότι ορμώντας σαν ένας χείμαρρος (ασυγκράτητος) εναντίον μας θα μας υπέτασσε όλους. Έτσι εκστράτευσε ο βασιλιάς και περιόρισε τις υπερβολικές εκείνες απειλές αναγκάζοντας τον Κρούμο να παραμείνει στα σύνορα του και να μην τα διαβαίνει μπαίνοντας στη χώρα μας. Και καθώς ο Μιχαήλ τον καλούσε πολλές φορές να έλθουν αντιμέτωποι εκ παρατάξεως

---

⁴⁰ Ο.π. σ. 1159-1160.

⁴¹ Ο.π. σ. 2056.

βουλομένοι, ἀπρεπὲς ἐφάνη τῷ Λέοντι καὶ οὐ κατὰ βασιλέα Ῥωμαίων νῶτα διδόναι τοῖς ἐχθροῖς, οὕτω καλοῦντι τὴν καλλίστην ἐκείνην βουλήν τῷ μὴ ὀρθὰ μὴ δ' ὑγιᾶ φρονεῖν σεσαθρωμένα δὲ καὶ δόλια, καὶ ὅλην ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι τὴν τῶν Ῥωμαίων μελετῶντι ἡγεμονίαν. “ἀλλ' ἴτητέον”, ἔφη, | “πρὸς αὐτούς, ὦ βασιλεῦ, καὶ ὄψει με σήμερον τὸ κράτος καθαρῶς ἀναδούμενον κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νικηφόρον δεικνύμενον, τῇ σῆ καταθαρροῦντα καὶ προπολεμοῦντα πεποιοῦνται τε καὶ εὐχῆ”. τούτοις ὁ Μιχαήλ τοῖς λόγοις ἐκτραπεί τε καὶ παρασαλευθεὶς συρρηῆσαι παρεκελεύσατο τὸν πόλεμον. ὡς δὲ μόνον ἐγένετο συμβολή, νῶτα δούς ὁ Λέων τὴν φυγαδείαν ἠσπάσατο, τὴν βασιλείαν ἀεί πως ἐπιζητῶν. καὶ τοῦτο τέως ἄδηλον ἦν αὐτῷ τε τῷ Μιχαήλ καὶ τοῖς ὑπεναντίοις· μήπω γάρ τινος γεγονότος, οἷα φιλεῖ κατὰ πόλεμον, μὴ δ' ἑτέρω ἀνδραγαθήματος, ἀλλ' ἔτι κατ' ἀρχὰς οὔσης τῆς μάχης καὶ μικροῦ ὅτι καὶ συνερράγησαν ἀγνώστου, αὐτοῖς τε τοῖς Βουλγάροις καὶ πᾶσιν ἐφάνη τρόπος εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὡς μέλλουσιν αὐτούς διασπᾶν καὶ αὔθις ἐξ ὑποστροφῆς καταπολεμεῖν. ὡς δ' ἀμφοτέρω οὐ κατὰ τρόπον ἀλλ' ἀληθῆ ἔγνωσαν εἶναι δὴ τὴν φυγὴν, τότε προσπεσόντες οἱ μὲν ἐναντίοι φόνον πολὺν ἐνειργάζοντο τῶν φευγόντων νεανικῶς, ὁ δὲ Μιχαήλ ἑαυτὸν σώζειν ἀλλ' οὐκ ἀντιπίπτειν μετ' ὀλίγων ὧν διεπείραζε. καὶ οὕτως μὲν ταύτην γενέσθαι τὴν μάχην τινὲς ἡμῖν ἐγγράφως παραδεδώκασιν· εἰσὶ δ' οἱ καὶ τὰς δυνάμεις μᾶλλον τῷ Λέοντι διδώσιν | διασῶσαι καὶ καρτερῶς ἀγωνίσασθαι, τῶν βασιλικῶν ταγμάτων ἐθελοκακησάντων καὶ τὴν οἰκείαν προδεδωκότων παράταξιν, ἀλλ' οὐ τοῦ κατὰ τὸν Λέοντα μέρους. πλήν καθυπερτερεῖ μὲν τὰ Βουλγάρων δυσελπίστως, τὰ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἥττη συνεχόμενα βαρεῖα καὶ | φοβερά τὸν βασιλέα ἔπεμπον ἀγωνιῶντα περὶ ψυχῆς. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὰς βασιλείους αὐτὰς παρεπέμπετο, τὸν Λέοντα οἷόν τινα πρόβολον καταλιπὼν ἔξωθεν ἐφεδρεύειν τοῦ μή τινα γενέσθαι λαφυραγωγίαν πλείονα παρὰ τῶν ἐχθρῶν. ὁ δὲ καιροῦ λαβόμενος ἐπιτηδείου τὸν στρατιώτην ὄχλον ἠρέθιζε τε καὶ δύσφημά τινα ῥιπτεῖν κατὰ τοῦ βασιλέως ἠνάγκαζε, καὶ μὴ ἂν ἔλαφον, ἐκεῖνο δὴ τὸ τοῦ μύθου, ἠγεῖσθαι λεόντων καλὸν ἔλεγεν εἶναι, τὴν φυγὴν ἀσπασάμενον νῦν καὶ πρὸς τοὺς κόλπους φυγόντα τῆς γυναικός, τὸν ἑαυτοῦ ἡμᾶς καταλιπόντα λαὸν παρανάλωμα τῶν ἐχθρῶν. οὕτω πέρασ πρὸς τοὺς κοινωνοὺς τῶν λόγων ὁ λόγος ἐλάμβανε, καὶ εἰς ἔργον ἦν τοῦτον ἀπεκβάντα ἰδεῖν τῇ τῶν κολάκων κατασπαρέντα στωμυλία καὶ συνδρομῇ. καὶ τέλος ἀνάρρησις αὐθωρόν, καὶ τὸν αὐτὸν εἶχε τὸ βραχύτατον μόριον τῆς ἡμέρας ἰδιώτην ἅμα καὶ αὐτοκράτορα.

και εκείνος δεν τολμούσε, αλλά γνωρίζοντας την δική του αδυναμία απέφυγε να αντιπαρατεθεί στον αυτοκράτορα, φάνηκε καλό στον Μιχαήλ να αρκестεί στο ότι είχε περιορίσει την αλαζονεία και την αυθάδειά του στα όρια των υπηκόων του και επίσης (φάνηκε καλό) να μην συνάψει μάχη καθώς το μέλλον είναι άγνωστο. Και έλεγε: «Αφού δεν είμαστε σε θέση να τον προκαλέσουμε σε πόλεμο εκ παρατάξεως αλλά τον αναγκάζουμε να φυγομαχεί και να μένει στα μέρη του γιατί να ενεργήσουμε κάτω από πίεση;» Ενώ ο Μιχαήλ λοιπόν ήθελε να επιστρέψουν κάπως ήσυχα και σιγά σιγά προς την αυτοκρατορία του, αυτό φάνηκε στο Λέοντα ανάξιο και αταίριαστο για έναν αυτοκράτορα των Ρωμαίων, το να γυρίζει, δηλαδή, την πλάτη στους εχθρούς, χαρακτηρίζοντας με αυτόν τον τρόπο εκείνη την άριστη απόφαση, διότι δεν σκεφτόταν σωστά ούτε έντιμα, αλλά ύπουλα και δόλια και μελετούσε να πάρει στα χέρια του όλη την εξουσία των Ρωμαίων, και είπε: «Ας τους επιτεθούμε, αυτοκράτορα, και θα με δεις σήμερα να υπερσχύω πάνω στον εχθρό και να αποδεικνύομαι νικητής, έχοντας εμπιστοσύνη και πολεμώντας στη πρώτη γραμμή χάρη στη δική σου εμπιστοσύνη (σ' εμένα) και στην ευχή σου». Αλλάζοντας άποψη με αυτά τα λόγια ο Μιχαήλ παραπλανήθηκε και έδωσε εντολή για μάχη. Όμως, μόλις ξεκίνησε η μάχη ο Λέοντας γύρισε την πλάτη και τράπηκε σε φυγή, έχοντας συνεχώς το μυαλό του προσηλωμένο στο αυτοκρατορικό αξίωμα. Και αυτό το γεγονός για κάμποση ώρα παρέμεινε άγνωστο και στον Μιχαήλ και στους εχθρούς, καθώς, όπως συμβαίνει στον πόλεμο, δεν είχε γίνει κάποια μεγάλη ανδραγαθία και από τις δυο πλευρές, αλλά επειδή η μάχη ήταν στην αρχή και μόλις είχαν ξεκινήσει τις ανιμαχίες αυτή η κίνηση φάνηκε ότι ήταν κάποιο άγνωστο τέχνασμα τόσο για τους Βουλγάρους όσο και για όλους, ότι, δηλαδή, σκόπευαν να αποχωριστούν (από τη φάλαγγα) και στη συνέχεια, στρέφοντας πίσω απότομα να ριχθούν στη μάχη. Όταν όμως και τα δυο μέρη αντιλήφθηκαν ότι η φυγή δεν ήταν τέχνασμα αλλά πραγματική φυγή, τότε οι εχθροί από τη μια επιτέθηκαν και με γενναιότητα σκότωσαν πάρα πολλούς από εκείνους που είχαν τραπεί σε φυγή, ενώ ο Μιχαήλ έχοντας μείνει με λίγους, προσπάθησε να σώσει τον εαυτό του και απέφυγε να επιτεθεί. Και κάποιοι, λοιπόν, μας παρέδωσαν γραμμένο ότι έτσι έγινε η μάχη αυτή. Υπάρχουν όμως και κάποιοι οι οποίοι αντίθετα παραδίδουν πως ο Λέοντας μάλλον ήταν αυτός που κράτησε συντεταγμένες τις δυνάμεις του και αγωνίστηκε με γενναιότητα, ενώ τα βασιλικά τάγματα με τη θέληση τους υποχώρησαν και εγκατέλειψαν την παράταξη τους και όχι εκείνα που ήταν κάτω από τον Λέοντα. Όμως οι τύχες των Βουλγάρων υπερίσχυσαν ανέλπιστα, ενώ οι Ρωμαίοι, έχοντας υποστεί βαριά και φοβερή ήττα, ακολούθησαν τον αυτοκράτορα του οποίου η ζωή βρισκόταν σε κίνδυνο. Και εκείνος κατέληξε στο αυτοκρατορικό παλάτι έχοντας αφήσει τον Λέοντα σαν κάποιο αμυντικό προπέτασμα να περιπολεί στην ύπαιθρο για να μην γίνει κάποια μεγαλύτερη λαφυραγωγία εκ μέρους των εχθρών. Και ο Λέων, βρίσκοντας κατάλληλη ευκαιρία, εξερέθιζε τα πλήθη του στρατού και τα ανάγκασε να ξεφωνίσουν κάποιες ύβρεις κατά του αυτοκράτορα. Επιπλέον, έλεγε ότι δεν είναι καλό να κυβερνά τα λιοντάρια (όπως λέει ο μύθος) ένα ελάφι που τράπηκε σε φυγή και τώρα κατέφυγε στην αγκαλιά της γυναίκας του, έχοντας εγκαταλείψει εμάς που είμαστε ο λαός τους, να γίνουμε βορά των εχθρών. Έτσι ολοκλήρωνε το λόγο του προς αυτούς που μοιραζόταν την σκέψη του (τα λόγια του) και τελικά, συνέβη να μπει αυτός σε εφαρμογή καθώς διαδόθηκε από φλυαρίες και την βοήθεια των κολάκων. Η άμεση κατάληξη ήταν η ανάρρηση στο θρόνο και μέσα σε λίγες ώρες της ημέρας ο ίδιος Λέων από απλός πολίτης βρέθηκε αυτοκράτορας.

7. Ἄρτι γοῦν ἀνηγορεύετο παρὰ τοῦ στρατοῦ, καὶ φόβοι τοῦτον καὶ δέη ὑφεῖρπον, εἴτε σκηνὴν ὄντως ὑποκρινόμενον, ἵν' ἀπολογία σχοίη εἰς ὕστερον, εἴτε καὶ ἀληθεία τὰ ταῖς τηλικαύταις πράξεσιν ἀκολουθοῦντα ἀντίπαλα διαλογιζόμενον – ἐπεὶ καὶ τοῖς ἄρπάσαι τὰ ἀλλότρια προθυμouμένοις μαλακώτεροι πρὸς τὰ δεινὰ τόλμαι φιλοῦσι γίνεσθαι – καὶ τὸ μέγιστον, ὅπως τῶν βασιλείων μετάσχη αὐλῶν, θυραυλῶν τε καὶ πόρρω που αὐλιζόμενος. ἀλλ' ἔμελλε πάντως καὶ αὐτὸς ἐνσκηνηῆσαι τοῖς βασιλείοις, καὶ | διὰ τοῦτο πνεῦμα πονηρότατον διεγεῖραν Μιχαὴλ τὸν τραυλὸν καιρίαν οἱ καθικέσθαι διηπεῖλει, εἰ μὴ τὴν ἀνάρρησιν ἀσμένως προσδέξοιτο· ὡς αὐτῶ γε πάντων μελήσειν τῶν νομιζομένων δυσχερῶν καὶ αὐτῆς γε ταύτης τῆς πρὸς τὰ βασιλεία ἀφίξεως. ὁ δὲ καὶ γέγονεν.

8. Ὡς δέ τις ἀνὴρ – Ἰωάννης οὗτος ὁ κατὰ τὸν Ἐξαβούλιον – τὴν τῶν τειχῶν ἐπιμέλειαν καὶ πρόνοιαν ποιούμενος ἦσθετο τὸν Λέοντα τοῦτον καταλειμμένον πρὸς φυλακὴν ἅμα τῇ τοῦ βασιλέως εἰσόδῳ – δεινὸς δὲ ἄρα ἀνδρὸς φύσιν στοχάσασθαι | πόρρωθεν –, οὐκ ἐν καλῶ τὴν ἐκείνου ἔφησε γενέσθαι προστασίαν τῶν στρατευμάτων· ὅθεν σύμβουλος γίνεται τῷ βασιλεῖ διανοήσασθαι τι καὶ τὸν ἀνδρα μεταστῆσαι καλῶς. πλὴν ἔδει τὸν τέως τῷ κωδίῳ θῆρα κρυπτόμενον ἀνακαλυφθῆναί ποτε καὶ δοκιμασθῆναι ὡς ἐν χοάνῳ χρυσὸν τοῦ θεοῦ ἐκλεκτούς· συγχωρεῖται δὲ πολλάκις τοῦτο κατὰ τινὰ τοῦ χρόνου κυκλικὴν περίοδον γίνεσθαι, ἐξ αἰτήσεως οἴμαι δαιμονικῆς, καθάπερ ἐπὶ Ἰώβ, εἰς γνῶσιν μὲν καὶ διάκρισιν τῶν εὐσεβῶν, ἀλλοτριῶσιν δὲ καὶ ἀποποίησησιν τῶν κακῶν.

9. Οὕτω γὰρ πέρας ἔσχον οἱ λόγοι, καὶ φήμη προθέουσα τὴν τοῦ τυράννου ἐμήνυεν ἀναγόμευσιν. προσπεσοῦσης δὲ ταύτης, ἡ μὲν πόλις

πρὸς τοιοῦτον ἄγγελμα μικροῦ δεῖν ἐκφρων γενομένη μόλις ἑαυτὴν συνεῖχεν, τοὺς ἐμφυλίους κατορρωδοῦσα πολέμους, ἐξ ὧν πολλάκις αὐτανδροὶ πόλεις κατεβαπτίσθησαν· ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἐξεπλάγη μὲν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἔταράχθη δὲ τὴν γνώμην, | ἀλλ' ἀχαριστίαν αὐτοῦ μόνον κατεγνωκῶς, ἠρέμα πως ὑποψιθυρίσας ὡς καλὸν τῷ θεῷ θελήματι ἔπεσθαι, ἀφήρει τῆς πόλεως τὸ περιθαμβῆς καὶ ταραχῶδες, ἅπαντας προτρεψάμενος χωρῆσαι τούτου πρὸς ἀπαντὴν, ἵνα μένουσαν σῶζῃ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἐμφυλίου αἵματος ἄχραντὸν τε καὶ καθαρὰν. ἴστασθαι δὲ τινῶν πρὸς τὰ δεινὰ καὶ πρὸς τὸν διὰ μάχης ἀγῶνα παρακελευομένων χωρεῖν, καὶ μένειν αὐτῶν ὑπισχνουμένων βεβαίων ὑπὲρ βασιλέως πράου τε καὶ πιστοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἀποδεχομένης τοῦτο τῆς γαμετῆς Προκοπίας καὶ Μανουὴλ τινος τῶν ἐξ Ἀμαληκιτῶν πρωτοστράτωρος τηνικαῦτα τυγχάνοντος, οὐκ ἔφη χρῆζειν τὴν βασιλείαν αἵμασι καταρρομένην ἀδελφικοῖς. ὅθεν καὶ τινι

§7 Ο Λέων είχε μόλις αναγορευτεί από τον στρατό και τον κυρίευσε φόβος και τρόμος, χωρίς να είναι βέβαιο αν όντως υποκρινόταν για να έχει αργότερα δικαιολογίες ή αν αληθινά ένοιωθε έτσι επειδή έβαζε με το νου του όλες τις αντιξοότητες που ακολουθούν τέτοιες πράξεις—διότι και σε εκείνους που είναι πρόθυμοι να σφετεριστούν ξένα πράγματα η τόλμη συνηθίζει να χαλαρώνει μπροστά στις συμφορές—και το πιο σημαντικό, πως θα κατελάμβανε την αυτοκρατορική αυλή, καθώς ήταν στην ύπαιθρο στρατοπεδευμένος κάπου μακριά. Αλλά στο τέλος ο Λέων επρόκειτο να καταλήξει να μείνει στο παλάτι και για τον λόγο αυτό ένα πονηρό πνεύμα παρακίνησε τον Μιχαήλ τον Τραυλό να τον απειλήσει με θανάσιμο πλήγμα αν δεν αποδεχόταν με ευχαρίστηση την αναγόρευση· επιπλέον ο ίδιος ο Μιχαήλ ανέλαμβανε να φροντίσει για όλες τις υποτιθέμενες δυσκολίες και ιδίως για την μετάβαση του Λέοντα στο παλάτι. Πράγματα τα οποία και έγιναν.

§8 Όταν ο βασιλιάς έμπαινε στην πόλη, κάποιος άνδρας—αυτός ήταν ο Ιωάννης ο Εξαβούλιος—που ήταν επιφορτισμένος με την φροντίδα και τη συντήρηση των τειχών, αντιλήφθηκε ότι ο Λέοντας είχε αφηθεί πίσω ως φύλακας και (καθώς ήταν ικανότατος ο Ιωάννης στο να αντιληφθεί από μακριά τη φύση του ανθρώπου), είπε ότι η διοίκηση των στρατευμάτων κακώς ανατέθηκε σ' εκείνον (τον Λέοντα). Έτσι συμβουλεύει τον βασιλιά να επινοήσει κάτι, και με εύσχημο τρόπο να απομακρύνει τον Λέοντα. Όμως έπρεπε το θηρίο που κρυβόταν προηγουμένως κάτω από την προβιά προβάτου να αποκαλυφθεί και οι εκλεκτοί του θεού να δοκιμασθούν όπως ο χρυσός στο καμίνι. Και αυτό επιτρέπεται πολλές φορές να συμβαίνει μέσα στην κυκλική περίοδο του χρόνου, νομίζω εξαιτίας δαιμονικής αίτησης όπως με τον Ιώβ για αναγνώριση και διάκριση των ευσεβών και για απόρριψη και απομάκρυνση των κακών.

§9 Δεν είχαν ακόμα τελειώσει οι συζητήσεις και η φήμη η οποία προηγήθηκε ανήγγειλε την αναγόρευση του τυράννου. Όταν διαδόθηκε αυτή (η φήμη), η Πόλη μπροστά σε μια τέτοια αναγγελία μόλις και μετά βίας κράτησε τη συνοχή της, έχοντας φθάσει στα πρόθυρα της παραφροσύνης, τρέμοντας τους εμφύλιους πολέμους από τους οποίους πολλές φορές καταστράφηκαν πόλεις ολόκληρες με τους πληθυσμούς τους. Ο δε αυτοκράτορας ξαφνιασθηκε στην ψυχή, αλλά ο νους του δεν ταραχτηκε, και, κατηγορώντας τον Λέοντα μόνο για αχαριστία, με ηρεμία ψιθύρισε ότι καλό είναι να ακολουθούμε το θέλημα του θεού. Και έτσι απομάκρυνε τη σύγχυση και την ταραχή από την πόλη αφού προέτρεψε όλους να πάνε να τον υποδεχθούν για να περισώσει απείραχτη την πόλη του και καθαρή και αμόλυντη από εμφύλιο αίμα. Και ενώ κάποιοι τον παρακίνησαν να αντισταθεί στις συμφορές και να προχωρήσει σε αγώνα ένοπλο και ενώ του υπόσχονταν αυτοί με σιγουριά ότι θα παραμείνουν για χάρη ενός πράου και πιστού αυτοκράτορα, και η ίδια η σύζυγος του η Προκοπία το αποδεχόταν αυτό και κάποιος Μανουήλ, Αμαληκίτης⁴² στην καταγωγή που τύχαινε να είναι πρωτοστράτορας, εκείνος αντέτεινε ότι δεν του χρειάζεται ένα αυτοκρατορικό αξίωμα ραντισμένο με αδερφικό αίμα. Έτσι πίεσε

---

⁴² ODB σ. 1289

τῶν πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ γνησίων παράσημά τινα δοὺς τῆς βασιλείας φοιτᾶν ἐκεῖσε ἐξεβιάσατο. ἐφ’ οἷς καὶ δεινοπαθήσασα καὶ οἶον ἐκβακχευθεῖσα ἢ τούτου δὴ γαμετὴ δεινὸν λέγεται ἀνακραγεῖν, εἰ Βάρκα, οὕτω δὴ τὸ τοῦ Λέοντος καλέσασα γύναιον, τῇ κεφαλῇ ἐπίθοιτο τὸν μοδίολον. ὁ δὲ στερροῖς λόγοις ταύτην ἐπιρραπίσας, καὶ ὅλον δὴ ἀναθεὶς ἑαυτὸν τῷ θεῷ, ἔκαραδόκει τὰ μέλλοντα. ἄρτι γοῦν κατηγγέλλετο τὸν τύραννον εἰσιέναι διὰ πύλης τῆς χρυσηλάτου, | καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος κατὰ τὸν θεῖον τοῦ προδρόμου νεῶν, ὃν ὁ Στούδιος ἐκ βάθρων ἀνήγειρεν, ἀπήντα καὶ ὑπτίαις ἐδέχετο ταῖς χερσί, προπέμπουσα τε καὶ ἐκθειάζουσα. ὡς δὲ τοῖς βασιλείοις ἤγγιζε καὶ κατὰ πρόσωπον δὴ τῆς θείας εἰκόνας τοῦ | δι’ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος θεοῦ λόγου, κατὰ τὸν οὕτω κατονομαζόμενον τόπον Χαλκῆν, ἔμελλε στήναι τὰς εὐχὰς ἀποδώσων, ἐπεὶ τι φοινικοβαφὲς θοιμάτιον κατὰ τι στρατιωτικὸν ἔθος ἄζωστον ἐπημφίετο – ἀετὸν τοῦτο καλοῦσιν ἢ θάλασσαν οἱ περὶ ταῦτα κομποί –, τοῦτο μὲν αὐτίκα ἀπαμφιέννυται, καὶ Μιχαὴλ ὁ τὴν γλῶτταν φέρων παράσημον, ἐπιμελητῆς τῶν τοῦ Λέοντος ἵππων τηνικαῦτα τυγχάνων, ἐπὶ χεῖρας λαβῶν αὐθωρὸν ἐπαμπίσχεται. ἔδοξεν οὖν τοῦτο τοῖς πολλοῖς οἰωνὸς ἐξ ἐκείνου δευτέρου τῆς βασιλείας τυχεῖν. ὡς δὲ κατὰ τὰ Σκύλα ἐγένοντο, οὕτω δὴ τινα τόπον κατὰ τὰς βασιλείους εἰσόδους λεγόμενον, ἀκρατῶς πως ἐπιρρέων καὶ κατ’ ἴχνος θεῶν αὐτοῦ τὸ πρὸς τῇ πέζῃ λῆγον τοῦ ἱματίου ἄκροις ἐπέβη ποσίν, ὡς καὶ αὐτὸν αἰσθῆσθαι τὸν Λέοντα καὶ τινα παράβολον κίνησιν ἐξ αὐτοῦ προσδοκᾶν. τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο.

10. Τότε δὲ τοῦ Λέοντος ἐπιφανέντος, Μιχαὴλ ἅμα παισί τε καὶ γυναικί τὴν κόμην ἀποθέμενοι πρὸς τὸ τοῦ θεοτόκου τεμένισμα, ὃ Φάρος κατονομάζεται ἀπὸ τοῦ φῶς ἀνάπτειν πᾶσι καὶ κατὰ τὰς νύκτας χειραγωγεῖν ἐπὶ καταγωγὰς τινὰς ἀσφαλεῖς, ἀντίμιμον τοῦ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὄντα τε καὶ γενόμενον, τὴν αὐτοῦ εὐμένειαν χωρεῖ ἐκκαλούμενος. ὁ δὲ συλῆσαι μὲν ἐκ θεοῦ καὶ ἔρημον θεῖναι ψυχῆς οὐκ ἐν καλῷ θέμενος, ἐκεῖνον μὲν ἐν τῇ Πλάτῃ νήσῳ ὑπερόριον θεὸς ἠσυχάζειν ἐπέτρεψεν, χρυσὸν τινα κατ’ ἔτος ἐπιχορηγῶν, ἔνθεν καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαβόντα καὶ Ἀθανάσιον μετονομασθέντα ἐπιβιῶναί φασιν ἔτη δύο καὶ τριάκοντα. συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ Εὐστράτιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ καὶ ἀποκαρεῖς καὶ εὐνουχισθεὶς ὢν ἐτῶν εἴκοσι προστάξει τοῦ Λέοντος, καὶ Νικήτας, ὃς πρότερον μὲν παῖς ὢν τὴν τῶν ἱκανάτων διεῖπεν ἀρχὴν ἅτε δὴ φίλιος τοῖς στρατιώταις καὶ ἐν ὑπαίθρῳ διάγουσιν εἶναι τε θέλων καὶ τῶν πολλῶν πραγμάτων ἔμπειρος, τότε δὲ τὴν κόμην καὶ αὐτὸς ἀποθέμενος |

κάποιον από τους γνήσιους έμπιστους του, δίνοντάς του και κάποια σύμβολα του αυτοκρατορικού αξιώματος να μεταβεί εκεί (όπου ήταν ο Λέων). Δυσανεστημένη όμως και σχεδόν στα πρόθυρα μανίας από αυτές τις κινήσεις, η σύζυγος λέγεται ότι φώναξε δυνατά, πως θα είναι φρικτό αν η Βάρκα⁴³ (γιατί έτσι αποκαλούσε τη γυναίκα του Λέοντα) βάλει πάνω στο κεφάλι το στεφάνι (της αυτοκράτειρας). Ο αυτοκράτορας, όμως, τη μαστίγωσε με σκληρά λόγια και εμπιστευόμενος ολοκληρωτικά τον εαυτό του στο Θεό, περίμενε τα μέλλοντα. Και αμέσως ανακοινώθηκε ότι ο τύραννος είχε μπει μέσα στην πόλη από τη χρυσήλατη Πύλη και όλη ή σύγκλητος τον συνάντησε στο θείο ναό του Ιωάννη του Προδρόμου, τον οποίο είχε χτίσει από τα θεμέλια ο Στούδιος, και τον δέχτηκε με ανοικτές αγκάλες, σχηματίζοντας πομπή μπροστά του και επευφημώντας τον. Καθώς πλησίαζε στο παλάτι και έφτανε μπροστά στη θεία εικόνα του θεού λόγου που ενανθρώπησε για μας, στον τόπο που ονομάζεται Χαλκή⁴⁴ και επρόκειτο να σταματήσει ώστε να προσφέρει την προσευχή του, επειδή φορούσε κάποιο κόκκινο ρούχο, άγνωστο σύμφωνα με στρατιωτική συνήθεια (αυτοί που γνώριζαν καλά τέτοια ζητήματα το ονόμαζαν αετό ή θάλασσα) αυτό το ρούχο τότε το έβγαλε, και ο Μιχαήλ που η γλώσσα του τραύλιζε και που τύχαινε να φροντίζει τα άλογα του Λέοντα, το πήρε στα χέρια του και αμέσως το φόρεσε πάνω από τα ρούχα του. Και αυτό φάνηκε στους πολλούς οιωνός ότι μετά από τον Λέοντα ο Μιχαήλ θα γίνει αυτοκράτορας. Όταν όμως έφτασαν στα Σκύλα, ένα σημείο στην είσοδο του παλατιού που ονομαζόταν έτσι, ο Μιχαήλ βαδίζοντας άτσαλα και ακολουθώντας τον Λέοντα από πίσω, πάτησε με την άκρη των ποδιών του το μέρος του μανδύα (του Λέοντα) που κατέληγε στο έδαφος έτσι που το αντιλήφθηκε και ο ίδιος ο Λέων και περίμενε κάποια παράτολμη κίνηση από τον Μιχαήλ. Και αυτό βέβαια έγινε αργότερα.

§10 Τότε αφού ο Λέων εμφανίστηκε στα ανάκτορα, ο Μιχαήλ μαζί με τα παιδιά και τη σύζυγο του κουρευτήκαν στο ναό του Θεού που ονομάζεται Φάρος⁴⁵, επειδή ανάβει το φως για όλους και κατά τη διάρκεια της νύκτας οδηγεί τα καράβια σε κάποια ασφαλή λιμάνια και λέγεται ότι είναι αντίγραφο (του Φάρου) της Αλεξάνδρειας. Και πλησιάζει (ο Μιχαήλ) παρακαλώντας για την επιείκεια (του Λέοντα). Και εκείνος θεωρώντας άπρεπο το να στερήσει από τον θεό (τον Μιχαήλ) και να βλάψει την ψυχή του, τον διέταξε να μονάσει εξόριστος στη νήσο Πλάτη⁴⁶, χορηγώντας του κάθε χρόνο κάποια ποσότητα χρυσού. Εκεί ο Μιχαήλ έλαβε το σχήμα του μοναχού και μετονομάστηκε σε Αθανάσιος και λέγεται ότι επιβίωσε για τριάντα δύο χρόνια. Μαζί με αυτόν ήταν και ο γιος του ο Ευστράτιος, αυτός που είχε κουρευτεί και ευνουχιστεί όντας σε ηλικία είκοσι ετών, με προσταγή του Λέοντα, και ο Νικήτας ο οποίος προηγουμένως ως έφηβος κρατούσε το αξίωμα του ικανάτου επειδή ήθελε να είναι με τους στρατιώτες φίλους του που ζούσαν στην ύπαιθρο και ήταν έμπειρος σε πολλά πράγματα. Τότε λοιπόν και αυτός αφού κουρεύτηκε

⁴³ PBE, www.pbe.kcl.ac.uk/person/ σ.7725

⁴⁴ ODB σ. 405- 406

⁴⁵ O.π. σ. 1446

⁴⁶ ODB σ.1720

Ἰγνάτιος ἐκαλεῖτο καὶ τῷ πατρὶ συνεῖναι ἐλαγχανεν τῷ μονήρει βίῳ προσκείμενος. τὴν αὐτοῦ δὲ σύνευνον ἀπεσχοίνισε καὶ ἀπέσπασε καὶ πρὸς τὴν μονὴν τὴν οὕτω λεγομένην Προκοπίας μετέθηκεν, καίτοι γε τοῦτο μὴ γενέσθαι πολλὰ τοῦ Μιχαὴλ ἰκετεύσαντος. καὶ ὁ μὲν Μιχαὴλ τοῦ βίου ἔξω γενόμενος μηνὶ Ἰαννουαρίῳ ἐνδεκάτῃ ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ τριακοσιοστοῦ <πεντηκοστοῦ> δευτέρου τὸν χοῦν ἀποθέμενος ἐν αὐτῇ τῇ

νήσῳ, ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς ἐκκλησίας ἐτέθαπτο· ὁ Εὐστράτιος δὲ μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν ἔτη ἐπιβιούς πεντεκαίδεκα καὶ αὐτὸς ἐκοιμήθη κατὰ τὴν πεντεκαίδε<κά>την τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ τριακοσιοστοῦ <ἑξηκοστοῦ> ἑβδόμου ἐν τῷ εὐωνύμῳ μέρει τῆς ἐκκλησίας πεσών. ὁ δ' Ἰγνάτιος ὁ καὶ πρότερον Νικήτας καλούμενος, τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρόεδρος εἶναι λαχών, πολλοῖς ὕστερον χρόνοις ἐν τῇ μονῇ τῇ καλουμένῃ Σατύρου, ἦν ἄρτι ἐκ βάθρων δειμάμενος ἔτυχεν, τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σῶμα κατέθηκεν. αὕτη δὲ ἡ μονὴ καὶ τοῦ Ἀνατέλλοντος κέκληται τρόπῳ τοιῶδε. ἀλλὰ Σάτυρος μὲν, ὅτι ἐκ μικροῦ διαστήματος τῆς τοιαύτης μονῆς ὁ παλαιὸς ὀνομάζεται Σάτυρος, ἐν ᾧ ἦν ἱερὸν παρ' Ἑλλήνων οἰκοδομηθὲν τῷ αὐτῷ Σατύρῳ, οὗ καθ' ὁμωνυμίαν, διὰ τὸ πλησίον εἶναι τὴν εἰρημένην μονήν, τῷ τοιούτῳ καλεῖται ὀνόματι· ἔξ οὐπερ καὶ ὁ τὰ παλάτια τοῦ Βρύου κτίσας Θεόφιλος βασιλεὺς τὴν ὕλην ἀφελόμενος ταῦτα ἐδείματο. ἀνατέλλον δὲ δι' αἰτίαν τοιαύτην. κνηγετοῦντί ποτε Νικηφόρῳ τῷ βασιλεῖ ἐν οἷς ἀρτίως ἐστὶν ἡ μονὴ μέρεσι, διὰ τὸ ἀλσώδη καὶ δύσβατον εἶναι καὶ πρὸς θήραν ζώων ἐπιτηδεῖαν, ἐλάφου μεγίστης φανείσης καὶ καταδιωκομένης καὶ χειρωθείσης ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ νῦν τὸ τῆς μονῆς θυσιαστήριον ἵδρυται, εὐρέθη τράπεζα παλαιὰ ὑπὸ κίονος βασταζομένη γράφουσα οὕτως· “τοῦτό ἐστι τὸ ἅγιον θυσιαστήριον τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ τοῦ Ἀνατέλλοντος, ὅπερ ἐνεθρόνισεν ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας”. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐ τότε, χρόνου δὲ παρεληλυθότος πολλοῦ ὕστερον.

μετονομάστηκε σε Ιγνάτιος⁴⁷ και μοιράστηκε με τον πατέρα του τη μοναχική ζωή. Τέλος, ο Λέων χώρισε τον Μιχαήλ από τη σύντροφο του και την απομάκρυνε στέλνοντάς την στη μονή την οποία την ονόμαζαν Προκοπία⁴⁸, παρόλο που ο Μιχαήλ ικέτευσε να μην συμβεί αυτό. Και ο μεν Μιχαήλ αφού πέθανε την 11^η Ιανουαρίου το έτος 6352 αφήνοντας το σώμα του σε αυτό το νησί θάφτηκε στη δεξιά μεριά της εκκλησίας. Ο Ευστράτιος δε μετά τον θάνατο του πατέρα του, αφού επιβίωσε για (δέκα) πέντε έτη και αυτός πέθανε την 15^η του μηνός Ιανουαρίου του έτους 6367 και θάφτηκε στο αριστερό μέρος της εκκλησίας. Ο δε Ιγνάτιος, που ονομαζόταν προηγουμένως Νικήτας, έτυχε να γίνει Πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης και ύστερα από πολλά χρόνια άφησε το ιερό του σώμα στην ονομαζόμενη μονή Σατύρου, σ' αυτήν ακριβώς την οποία είχε κατασκευάσει πρόσφατα από τα θεμέλια. Αυτή λοιπόν η μονή είχε ονομαστεί του Ανατέλλοντος με τον εξής τρόπο. Αρχικά η μονή λεγόταν πράγματι του Σατύρου διότι σε μικρή απόσταση από αυτήν, ο παλαιός χώρος ονομαζόταν Σάτυρος⁴⁹ και σε αυτόν βρισκόταν ένα ιερό, το οποίο είχε χτιστεί από τους ειδωλολάτρες για τον ίδιο το Σάτυρο. Από συνωνυμία, και εξαιτίας της γειτνίασης, η προαναφερθείσα μονή πήρε ένα τέτοιο όνομα. Από εκεί και ο βασιλεύς Θεόφιλος⁵⁰, όταν έκτιζε τα παλάτια του Βρύου⁵¹, αφαίρεσε το υλικό με τα οποία τα έχτισε. Λέγεται και Ανατέλλον το μοναστήρι για τον εξής λόγο. Κάποτε κυνηγούσε ο βασιλεύς Νικηφόρος στα μέρη που είναι τώρα η μονή, λόγω του ότι τα μέρη αυτά είναι κατάφυτα και δύσβατα και κατάλληλα για κυνήγι ζώων, και εμφανίστηκε ένα τεράστιο ελάφι το οποίο αφού το καταδίωξε το αιχμαλώτισε στο σημείο που τώρα έχει χτιστεί το θυσιαστήριο της μονής. Εκεί βρέθηκε παλιά τράπεζα που υποβασταζόταν από έναν κίονα, η οποία έγραφε τα εξής. «Αυτό είναι το άγιο θυσιαστήριο του αρχιστράτηγου Μιχαήλ του ανατέλλοντος το οποίο ενθρόνισε ο Απόστολος Ανδρέας⁵²». Αλλά αυτά λοιπόν δεν έγιναν τότε αλλά αφού πέρασε πολύς χρόνος μετά.

---

⁴⁷ Ο.π. σ.983

⁴⁸ Janin, *Géographie ecclésiastique*, σ. 458

⁴⁹ ODB σ. 1847

⁵⁰ Ο.π. σ. 2066

⁵¹ Ο.π. σ. 328

⁵² Ο.π. σ. 92

11. Ἐπανακτέον δὲ τὸν λόγον, καὶ τὴν αἰτίαν ζητητέον τὴν οὕτως ὡς ἐξ ὁμολόγου πείσασαν ἀμφοτέρους, τὸν μὲν Μιχαήλ μὴ δ' ὅλως ὑπὲρ τῆς βασιλείας ἀντισχεῖν – ἔνεστι γάρ, ἢ παροιμία, κὰν μύρμηκι χολή –, τὸν

Λέοντα δὲ θαρρούντως ἐπιβῆναι καὶ κατατολμῆσαι αὐτῆς. καὶ γὰρ ταύτην μόνην εἴποιμι ἂν ἐγὼ εἶναι ἀληθινωτάτην παιδείαν τε καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐναργεστάτην αἰτίαν καὶ τὸ μὴ τήνδε ἀλλὰ τήνδε τὴν ἐπικεκαλυμμένην καταφωρᾶν, ἧς πᾶσα δὴ βίβλος ἱστορικὴ στερουμένη καὶ ἀπογυμνουμένη οὐκ οἶδ' εἶ τινα καὶ ὄνησιν παράσχη τοῖς ἐντυγχάνουσιν. ὑπῆρχε δὴ τῷ Μιχαήλ θεραπαινίδιον τι πρόσοικον, ὃ κατὰ τινὰς ἐκβακχευόμενον τε καὶ ἐνεργούμενον περιόδους ἀπεφοίβαζέ τε καὶ ἐμαντεύετο, καὶ πρὸς τῷ τοῦ Βουκολέοντος αἰγιαλῷ προσφοιτῶν “κατάβηθι ἐκεῖθεν, κατάβηθι”, γεγωνότερον, “ὦ Μιχαήλ”, ἐπεβόα, “καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀφίστασο”, πρὸς αὐτὸν δὴ τοῦτον ἀπορριπτοῦσα φωνάς. οὐκ ἔλαθε γοῦν τοῦτο πολλάκις γενόμενον οὐδὲ τοὺς ἐθελοκωφεῖν ἐθέλοντας καὶ τὸν βίον παραπέμπειν εὐφρόσυνον, ἀλλ' ἔφθασεν ὁπὲρ γοῦν εἰς τὰς βασιλικὰς ἀκοάς, θροῦν καὶ λαλίαν τινα οὐκ εὐελπιν ἐμποιοῦν. καὶ ὅς – φιλεῖ γὰρ ἕκαστος τὸ φιλοῦν ἐκπομπεύειν τοῖς φιλουμένοις – Θεοδότῳ τινὶ τῷ κατὰ τὸν Μελισσηνὸν γνησίῳ δοκοῦντι, ᾧ ἐπώνυμον ὁ Κασσιτερᾶς, τὰ τῶν λόγων ἀνεκοινοῦτο, καὶ τινα βουλήν ἐξανύεσθαι συνεβούλευεν αἰσίαν ὄντως καὶ ἀσφαλῆ. ἡ δὲ ἦν τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν ὅτε δὴ φοιβόληπτον γένηται τὸ κοράσιον ἀκριβολογῆσαι τρόπῳ παντὶ τίς τε εἴη οἰκία τοῦ βασιλεύοντος καὶ κλῆσιν ἦντινα φέρει καὶ ὁποῖος τούτου ὁ χαρακτήρ. ἐδόκει ταῦτα ποιεῖν, καὶ ἡ ἐνεργουμένη πνεύματι Πύθωνος οὐδὲν ὑποστειλαμένη “κατὰ τὴν ἀκρόπολιν”, φησί, “γενομένῳ σοι κατὰ τὸν δεῖνα καιρὸν δύο τινὲς ἄνθρωποι εἰσελεύσονται· Λέων ὄνομα τῷ ἐνὶ ἐποχουμένῳ ἡμίονον, θατέρῳ δὲ ἕτερον· οὗτος δὴ τῆς βασιλείας κατευμοιρήσειεν.” ταῦτα γοῦν ἐκεῖνος ὁ θεομισθὴς ἀνὴρ ἐξόμνυταί τε πρὸς | τὸν βασιλέα καὶ λέγει τῶν γενομένων οὐδέν, λήρους δὲ τοὺς λόγους ἀποκαλεῖ καὶ μηδὲν ἔχοντας ὑγίης. ἀλλ' οὐκ ἐκείνῳ λῆροι ἢ ἔμετος ἄλλως· ἄπεισι γὰρ εὐθύς, καὶ τὸν ἄνδρα, ὡς ἀκηκόει, καταλαβὼν ἐν τῷ τοῦ θεοῦ Παύλου σηκῷ τῷ ὀρφανοὺς τρέφειν λαχόντι, συνεδριάσας | καὶ ὁμολογίας κατεμπεδώσας καὶ ὀχυρώσας καὶ θαρρεῖν καὶ χαίρειν πα-

ρακελευσάμενος, “ἐκ θείας φωνῆς”, ἔλεγεν, “διδασθῆναί με ἀπορρήτως τὰ μέλλοντα τῆς σὲ βασιλέα διαπρυσίως κηρηττούσης”. ταῦτα γοῦν ὑπολαληθέντα καὶ οἷον δεύτερά τινα χρώματα ὡς ἐν ζωγραφίᾳ ταῖς προτέραις ἐμμορφωθέντα σκιαῖς – ἐκείνας λέγω πρώτας τὰς ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ Φιλομήλιον μοναχοῦ ἐκφανθείσας – οὐκέτι ἐν εἰδώλῳ καὶ ἐμφάσει τινὶ ἐποίει τὴν βασιλείαν ὄρᾶν, γυμνήν δὲ καὶ οἷον ἐν ἐκβάσει σαφῶς. τοῦτο

§11 Αλλά ας επανέλθουμε στην αφήγηση και να αναζητήσουμε την αιτία, η οποία έπεισε, σαν από συμφωνία, και τους δύο, τον μεν Μιχαήλ να παραιτηθεί εντελώς από την Βασιλεία, (διότι, όπως λέει η παροιμία, και στο μυρμήγκι υπάρχει οργή) και τον Λέοντα να προσπαθήσει με τόλμη να ανέλθει σ' αυτήν. Διότι αυτή θα έλεγα εγώ ότι είναι η πιο αληθινή εκπαίδευση και προετοιμασία για τις πολιτικές πράξεις, δηλαδή το να αποκαλύπτει κάποιος αφ' ενός την πιο ξεκάθαρη αιτία και αφ' ετέρου όχι μόνο αυτή αλλά και την άλλη τη συγκεκριμενοποιημένη, την οποία αν δεν την έχει κάθε ιστορικό σύγγραμμα και λείπει από αυτό δεν γνωρίζω αν παρέχει κάποια ωφέλεια σε όποιους το διαβάζουν. Κοντά στον οίκο του Μιχαήλ έμενε κάποια νεαρή δούλη η οποία κατά περιόδους πάθαινε Βακχική μανία και την καταλάμβαναν δαίμονες και έβγαζε χρησμούς και μαντείες και πηγαίνοντας συχνά στη παραλία του Βουκολεόντα⁵³ φώναζε με πολύ δυνατή φωνή, «Κατέβα από εκεί, κατέβα Μιχαήλ και απομακρύνσου από αυτά που δεν σου ανήκουν». Και απεύθυνε αυτά τα λόγια στον ίδιο τον Μιχαήλ. Και καθώς αυτό γινόταν συχνά δεν ξέφυγε από την προσοχή και εκείνων που με την θέληση τους κώφευαν και επιθυμούσαν να περνούν ξέγνοιαστη ζωή, αλλά έφτασε κάποτε τέλος πάντων και στα αυτιά του αυτοκράτορα, και του προκάλεσε ανησυχία και δυσοίωνες σκέψεις. Και εκείνος (διότι ο καθένας αγαπά να κάνει γνωστό αυτό που τον στενοχωρεί στους φίλους) ανακοίνωσε τα λόγια εκείνα σε κάποιον που νόμιζε που ήταν φίλος του στενός τον Θεόδοτο⁵⁴ τον Μελισσηνόν που το επώνυμο του ήταν Κασσιτεράς, ο οποίος τον συμβούλευσε να βάλει σε εφαρμογή ένα σχέδιο πραγματικά καλό και ασφαλές. Και αυτή η συμβουλή ήταν να εξακριβώσει με κάθε τρόπο όταν θα τύχαινε η κοπέλα να κυριευτεί από μαντικό οίστρο, ποιο ήταν τάχα το σπίτι εκείνου που πρόκειται να γίνει αυτοκράτορας, ποιο είναι το όνομα του και ποια είναι η εμφάνιση του. Αποφάσισε λοιπόν να βάλει σε εφαρμογή αυτό το πράγμα και η κοπέλα η οποία είχε κυριευθεί από το πνεύμα του Πύθωνος χωρίς να φοβηθεί του είπε· «Όταν την τάδε ώρα πας στην ακρόπολη θα μπουν (εκεί) δυο άνθρωποι από τους οποίους ο ένας που θα καβαλάει ένα μουλάρι, θα λέγεται Λέων, ενώ ο άλλος θα έχει κάποιο άλλο όνομα. Αυτός θα έχει την καλή τύχη να γίνει αυτοκράτορας.» Αυτά λοιπόν, εκείνος ο θεομίσητος άνδρας τα αρνήθηκε με όρκο προς τον αυτοκράτορα και δεν του είπε τίποτα από αυτά που θα γίνουν χαρακτηρίζοντας τα λόγια ως αρρωστημένο παραλήρημα. Αλλά για εκείνον δεν ήταν καθόλου παραλήρημα ή ανοησίες. Έτσι πάει αμέσως και όπως είχε ακούσει βρίσκει τον άνδρα στον ναό του Αγίου Παύλου ο οποίος ήταν ορφανοτροφείο και αφού συζήτησε μαζί του και τον διαβεβαίωσε με ομολογίες και τον ενίσχυσε και τον συμβούλευσε να έχει καλές ελπίδες, του είπε ότι· «διδάχθηκα κρυφά τα μέλλοντα από μια θεία φωνή η οποία ξεκάθαρα σε ανακήρυσσε αυτοκράτορα». Αυτά λοιπόν ειπώθηκαν και σαν ένα δεύτερο στρώμα χρωμάτων πάνω σε μια ζωγραφιά που είχε διαμορφωθεί με ένα αρχικό σκιαγράφημα (εννοώ εκείνες τις πρώτες αποκαλύψεις από τον μοναχό στο Φιλομήλιο), ο Λέων κατέληξε να βλέπει το αυτοκρατορικό αξίωμα όχι πια σαν αντικαθρέφτισμα και ένα όραμα αλλά σαν μια γυμνή αλήθεια και κάτι που καθαρά είχε γίνει πραγματικότητα.

⁵³ Leo of Catania, σ. 246

⁵⁴ ODB σ. 2054

οὖν τὴν τε ἤδη κατηθαλωμένην τοῦ Λέοντος καὶ οἶον ἀπομαρανθεῖσαν φλόγα τῆς ἐλπίδος ὑποτύφεισθαι τε καὶ ἀναζωπυρεῖσθαι ἐποίησεν καὶ τὸν Μιχαὴλ ἐν ἀβύσσῳ ἀθυμίας καταδῦναι πολλῇ, καὶ τοῦ μὲν τὸν τῆς ψυχῆς πύργον ἀνέστησε, τοῦ δὲ ἐγκατέσεισεν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον τὸ γύναιον, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ πιστευθεὶς καὶ ἔξαπατήσας τῷ ὄντι Κασσιτερᾶς. ἀλλ' αὖθις ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἰτέον.

12. Ὡς δ' οὖν τὴν αὐτοκράτορα ἐπανεῖληφεν ὁ Λέων ἀρχὴν ἀναρρηθεὶς δημοσίᾳ κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῆς ἕκτης ἰνδικτιῶνος, Μιχαὴλ μὲν τὸν τὴν γλῶτταν ὑποσυρίζοντα τῇ τῶν πατρικίων ἐγκαταλέγει τιμῇ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ πρότερον ἐκ τοῦ θείου λουτροῦ | υἱοποιησάμενος, Θωμᾶν δὲ τὸν ἑαυτοῦ διαφερόντως ὁμήλικα καὶ συμπαίστωρα τῶν Φοιδεράτων τουρμάρχη ἐγκαθιστᾷ. καὶ Μανουὴλ δὲ τὸν <τοῦ> Μιχαὴλ πρωτοστράτωρα πατρικίοις ἐγκαταλέξας καὶ στρατηγὸν τιμήσας τῶν Ἀρμενίων, “οὐκ ἔδει σε”, ἔφη, “πρὸς τὸν κατ' ἐμοῦ ὀπλίζεσθαι πόλεμον, σύμβουλον τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Προκοπίας γενόμενον”. καὶ ὃς εὖ μάλα παρρησιασάμενος “ἀλλ' οὐδὲ σὲ ἔδει”, ἀντέφησεν, “κατὰ τοῦ εὐεργέτου, ἔτι δὲ καὶ συντέκνου σου, χεῖρα ἀντᾶραι”. τότε μὲν οὖν τούτοις κατεσιγάσθη τὴν τοῦ ἀνδρὸς αἰδεσθεὶς ἀρετὴν.

13. Ὡς δὲ τὸν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα τῇ προτεραίᾳ νίκη φρονηματιζόμενον διακῆκοεν καὶ αὖθις δηοῦντα μὲν τὴν γείτονα γῆν, κείροντα δὲ καὶ λεηλατοῦντα τοὺς ἀγρούς καὶ πολλὰ μὲν σώματα πολλὰ δὲ βοσκήματα καθαρπάζοντα, οἰκήσεις δ' ἐτέρωθεν κατεμπιμπρῶντα καὶ ὅλως ὄντα ἀφόρητον, πρῶτον μὲν δεῖν ῥήθη διὰ πρεσβείας εἰρήνης ἀναμῆσαι αὐτόν, ὡς δ' οὐκ ἔπεισεν, τὰ τῶν τειχῶν διερρηκόντα δι' ἑαυτοῦ ἀνοικοδομησάμενος ἐξεβοήθει διὰ ταχέων, καὶ γενόμενος ἐν Μεσημβρίᾳ | τῇ πόλει τοιοῦτω τινὶ ἐχρήσατο στρατηγῆματι. ἡμέρας ἱκανὰς ἐν τινὶ τόπῳ ἐπιταφρώσας ἑαυτόν τε καὶ τὸν στρατὸν ἐκαθέζετο ἐκάστοτε σιτιζόμενος ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καὶ λειπόμενος τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ <τῶν> πρὸς τρυφὴν, οὐδενός. ἐπεὶ δὲ τοὺς παρακειμένους καὶ κατ' αὐτοῦ καθωπλισμένους Βουλγάρους ἐν στενότητι εἶναι καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀκῆκοεν, τοῦ μὲν οὖ ἐφήδρευε τόπου νύκτωρ ἀπάνεισι μετὰ στρατιωτῶν

Αυτό λοιπόν έκανε να αναζωογονηθεί η φλόγα της ελπίδας του Λέοντα, η οποία τότε είχε καλυφθεί από στάχτες και σχεδόν είχε σβήσει και τον Μιχαήλ να πέσει σε βαθιά κατάθλιψη και έστησε τον πύργο της ψυχής του πρώτου γκρεμίζοντας αυτόν του δεύτερου. Και αυτό δεν το έκανε μόνο αυτή η γυναίκα αλλά και ο Κασσιτεράς που έγινε πιστευτός και εξαπάτησε στ' αλήθεια των αυτοκράτορα. Αλλά ας επιστρέψω πάλι στην εξιστόρηση.

§12 Όταν λοιπόν ανέλαβε ο Λέων την αυτοκρατορική εξουσία, έχοντας ανακηρυχθεί δημόσια κατά τον Ιούλιο μήνα της έκτης Ινδικτιώνας, απένειμε το αξίωμα του πατρικίου στον Μιχαήλ τον τραυλό στην γλώσσα, αφού προηγουμένως είχε υιοθετήσει μέσω του θείου λουτρού τον γιό του, και τον Θωμά τον συνομήλικό του και πολύ στενό φίλο του και σύντροφο στις διασκεδάσεις τον διορίζει Τουρμάρχη των Φοιδεράτων. Τον Μανουήλ τον Πρωτοστράτορα του Μιχαήλ τον κατατάσσει στους Πατρικίους και τον τίμησε ως στρατηγό των Αρμενίων, λέγοντάς του: «Δεν χρειαζόταν εσύ να οπλίζεσαι για πόλεμο εναντίον μου όντας σύμβουλος του Βασιλιά και της Προκοπίας». Και εκείνος μιλώντας με ιδιαίτερη τόλμη του απάντησε: «Αλλά ούτε και συ έπρεπε εναντίον του ευεργέτη και επιπλέον και κουμπάρου, συντρόφου σου να σηκώσεις χέρι.» Τότε λοιπόν ο Λέων σώπασε από αίσθημα ντροπής απέναντι στην αρετή του άνδρα.

§13 Και όταν άκουσε ότι τα μυαλά του ηγεμόνα των Βουλγάρων είχαν πάρει αέρα από την προηγούμενη νίκη και πάλι από την μια έκανε επιδρομές ερημώνοντας και λεηλατώντας τις γειτονικές περιοχές αλλά και ερημώνοντας τους αγρούς και αιχμαλωτίζοντας πολλούς ανθρώπους και ζώα και ότι, επιπλέον έκαιγε οικισμούς εδώ και εκεί και είχε γίνει εντελώς ανυπόφορος, σκέφτηκε αρχικά ότι θα έπρεπε να του θυμίσει τα σχετικά με την ειρήνη μέσω μιας πρεσβείας. Καθώς, όμως, δεν τον έπεισε, ανοικοδόμησε γρήγορα με δικά του μέσα τα τμήματα των τειχών που είχαν καταρρεύσει και βαδίζοντας βιαστικά έφτασε στην πόλη Μεσημβρία⁵⁵, όπου έβαλε σε εφαρμογή το εξής στρατήγημα: Έχοντας ανοίξει τάφρο σε κάποιο τόπο, ο ίδιος και ο στρατός του παρέμεναν εκεί για αρκετές μέρες παραλαμβάνοντας τροφή από την επικράτεια μας και χωρίς να τους λείπει τίποτα από τα αναγκαία, ακόμα και είδη πολυτελείας. Όταν άκουσε ότι οι Βούλγαροι που βρίσκονταν κοντά και είχαν πάρει τα όπλα εναντίον του υπέφεραν από την έλλειψη των αναγκαίων, ξεκίνησε από το μέρος που είχε στρατοπεδεύσει μαζί με πολλούς στρατιώτες

---

⁵⁵ ODB σ. 1347.

ϊκανῶν καὶ ῥώμη τε καὶ | καρτερίᾳ γεγυμνασμένων, ἐνὶ μόνῳ τὴν ἑαυτοῦ παραγυμνώσας γνώμη, καὶ πρὸς λόχον ἐπὶ τινος βουνοῦ χωρεῖ, σύνθημα τοῦ πολέμου καὶ ὠραν εἰπών· ὡς δ' ἡμέρα ἀνέλαμπε καὶ ὁ στρατηγὸς ἐγυμνοῦτο τοῦ βασιλεύοντος, φυγῆ χρήσασθαι τοῦτον, τὸν βασιλέα δηλονότι, πάντες καθωμολόγουν, τῶν γεγονότων εἰδότες οὐδέν. ὅθεν ἀναθαρρήσαντες οἱ ἐναντίοι μένειν ἐφ' ἑαυτῶν οὐδ' ὅλως ἠδύναντο, ἀλλὰ καὶ κατεξανίσταντο καὶ ἐπὶ χεῖρας ᾤοντο τὸ στράτευμα ἔχειν. νυκτὸς οὖν ἐπιγενομένης κάτεισιν ἐκ τοῦ λόχου ὁ Λέων ἀπροσδοκῆτοισι οὔσι κακῶν, καὶ συμμίξας αὐτοῖς ἀνδράσιν ὄπλων γυμνοῖς καὶ διαλυμένοις ὕπνω τε καὶ θάρρει τῆς τοῦ βασιλέως φυγῆς τοσοῦτον ἐνεργάσατο φθόρον καὶ φόνον πάντοθεν ἐκχυθέντων τῶν Ῥωμαίων κατὰ τὸ σύνθημα, ὡς πανδημεὶ αἰρήσασθαι τὸ στρατόπεδον καὶ μὴ δὲ πυρφόρον, τὸ δὴ λεγόμενον, διασωθῆναι. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἡλικίαν ἐκ καταδρομῆς τε καὶ προνομῆς ἀνάρπαστον θείσιν καὶ τὰ τέκνα τούτων ταῖς πέτραις καὶ τῇ γῆ προσκροτῶν, τὴν ἑαυτοῦ κατέλαβεν ἐν βραχεῖ. ὅθεν ἐκ-

τοτε ἐκεῖνός τε ὁ βουνὸς Λέοντος ἐπωνομάσθη· καὶ οἱ αἰεὶ ἐκεῖσε διαβιβαζόμενοι τῶν Βουλγάρων τὴν κεφαλὴν ἐπισείοντες δακτυλοδεικτοῦσι, καὶ λήθην λαμβάνουσι τῶν τότε κακῶν οὐδαμῶς.

14. Τοῦτο γοῦν θρασύτερόν πως αὐτὸν καὶ ἰταμώτερον ἐνεργάσατο τὸ προτέρημα, καὶ εἰς τὴν σύντροφον ὠμότητα ἐναπέρραξε. μικροῦ γὰρ καὶ μείζονος οὐκ ἦν αὐτῷ διαφορὰ ἀμαρτήματος, ἀλλὰ κατὰ πάντων ἐφ' ᾧ τινι καταλαμβανομένων μία ψῆφος, τὸ ἀκρωτηριάζεσθαι τῶν ἀναγκαίων μέλος ὁποιοιοῦν καὶ πάντων ἐπ' ὄψει τίθεσθαι ἐκκρεμές. ἅ καὶ πᾶσιν † πεποικηκότων τοῖς ἀνθρώποις ἐνέτικτον μῖσος δὲ τούτου καὶ δεινὴν ἀπέχθειαν· οἷς γὰρ ἄκρατον τὴν ἐγχώριον θηριωδίαν ἐνήσκησε, | ἀλλ' οὐ κεκολασμένην τινὰ καὶ πρὸς τὸ πραότερον ἀπονεύουσαν, τὴν συγγενίδα φύσιν ἐκφαυλίζων ἀνηλεῶς, μισθὸν τὸ ἔχθος ἀλλ' οὐ τὴν φιλίαν ἠμπόλησεν.

15. Ταῦτ' οὖν ἐπραττεν, καὶ κατὰ νοῦν λαμβάνει τὸν ἐπὶ τῷ Φιλομηλίῳ μονάζοντα, καὶ ἀμείβεσθαι οἱ δοκεῖ τῆς προρρήσεως, εὐχαριστήριά τινα προπέμπων αὐτῷ, τὰς τοῦ κράτους νίκας δῆθεν αἰτῶν. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἤδη φθάσας ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, πονηρὸς δέ τις δαίμων καὶ βάσκανος – οὐ γὰρ ἄνθρωπον τοῦτον καλέσαμεν τὸν πάντα συγγέαντα καὶ ταράξαντα καὶ κατὰ τὸν παλαιὸν ὄφιν τὸν ἰὸν τοῖς τοῦ ταλαιπώρου Λέοντος ὡσὶν ἐκχέαντα ἀνεπίστατον κεκτημένου ὄλον τὸν νοῦν – τῷ τοῦ γέροντος οἰκίσκῳ ἐν εὐλαβείας προσχήματι ἐγκατέλαβεν. Σαββάτιος οὗτος ἐλέγετο, ὃς καὶ τὸν βασιλικὸν ἄγγελον πολλὰ προσονειδίζων καὶ δύσφημα κατὰ τοῦ βασιλέως εἰς πρόσωπον ἀλλ' οὐχ ὑπὸ κόλπον λαλῶν – ἢ μὴν ἐξελιπάρει μηδὲν καθυποστελλόμενον ἐξειπεῖν – ὡς “οὐκ ἔσται σοι τὸ βασιλεύειν ἐπὶ πολὺ εἰδῶλοισι” – ὡ τῆς καταράτου

δυνατούς και γυμνασμένους στις κακουχίες και αποκάλυψε το σχέδιο του μόνο σε έναν άνδρα. Αφού του είπε την ώρα και το σύνθημα της μάχης προχώρησε (με το στρατό) σε κάποιο βουνό, όπου έστησε ενέδρα. Όταν λοιπόν ξημέρωσε και ο στρατός είχε χάσει τον αυτοκράτορα, όλοι συμφώνησαν ότι είχε τραπεί σε φυγή αλλά δεν γνώριζαν τίποτα από όσα είχαν συμβεί. Έτσι παίρνοντας θάρρος οι εχθροί, δεν μπορούσαν καθόλου να συγκρατηθούν αλλά ήταν έτοιμοι να εξορμήσουν και προσδοκούσαν ότι είχαν στο χέρι το Βυζαντινό στρατό. Όταν έφτασε η νύχτα ο Λέων κατέβηκε από την ενέδρα σκορπίζοντας την καταστροφή σε αυτούς που δεν τον περίμεναν, συνάπτοντας μάχη με αυτούς που δεν είχαν όπλα και ήταν χαλαροί από τον ύπνο και την πεποίθηση ότι ο αυτοκράτορας είχε τραπεί σε φυγή, τόσο μεγάλη σφαγή και φόνο κατάφερε καθώς οι Ρωμαίοι ξεχύθηκαν από παντού σύμφωνα με το σύνθημα, ώστε να καταλάβει σύσσωμο το στρατόπεδο και να μην ξεφύγει τίποτα ούτε κουνούπι όπως λέει και η παροιμία. Και αφού λοιπόν με επιθέσεις και επιδρομές αιχμαλώτισε όχι μόνο κάθε ηλικία ικανή για πόλεμο, αλλά ακόμα και τα παιδιά τους τα οποία τα πέταγαν στις πέτρες και το χώμα, επέστρεψε γρήγορα στην πατρίδα. Από τότε και πέρα ονομάστηκε το Βουνό του Λέοντα και οι Βούλγαροι που κάθε τόσο περνούν από εκεί το δείχνουν με το δάχτυλο κουνώντας το κεφάλι και δεν ξεχνούν ποτέ εκείνες τις συμφορές.

§14 Αυτή λοιπόν η επιτυχία τον έκανε πιο τολμηρό και πιο αλαζονικό και τον έσπρωξε στην ωμότητα η οποία ήταν χαρακτηριστικό του. Διότι αυτός δεν καταλάβαινε καθόλου τη διαφορά μεταξύ μικρής και μεγάλης παρανομίας εις βάρος όλων, οποίο και αν ήταν το έγκλημα για το οποίο συλλαμβάνονταν, έβγαζε μια απόφαση δηλαδή να ακρωτηριάζεται ένα οποιοδήποτε από τα ζωτικά του μέλη και να κρεμιέται για να το βλέπουν όλοι. Και αυτά τα μέλη των τιμωρημένων γεννούσαν το μίσος και τρομερή απέχθεια εναντίον του ανάμεσα σε όλους τους ανθρώπους διότι σε όσους εξάσκησε χωρίς φραγμό την άκρατη ωμότητά του χωρίς να την μετριάζει και να την κάνει πιο ήπια, καταστρέφοντας ανελέητα την φύση των συνανθρώπων του απέφερε ως μισθό εχθρότητα και όχι φιλία.

§15 Αυτά λοιπόν έκανε και θυμήθηκε τον μοναχό το Φιλομήλιο και αποφάσισε να τον ανταμείψει για την πρόβλεψη, τάχα ζητώντας του να προσευχηθεί στέλνοντας σε αυτόν κάποια ευχαριστήρια για τις νίκες του κράτους. Αλλά εκείνος είχε ήδη πεθάνει και κάποιος δαίμονας πονηρός και μοχθηρός (γιατί δεν θα ονόμαζα άνθρωπο αυτόν που φέρνει στα πάντα σύγχυση και ταραχή και σαν το παλιό φίδι έσταξε το δηλητήριο του στα αυτιά του ταλαίπωρου Λέοντα, ο οποίος είχε απρόσεχτο μυαλό), είχε καταλάβει το σπιτάκι του γέροντα με πρόσχημα την ευλάβεια. Αυτός λεγόταν Σαββάτιος⁵⁶ και επέκρινε σε πολλά τον βασιλικό αγγελιοφόρο λέγοντας άσχημες προβλέψεις κατά του βασιλιά δυνατά με θάρρος και όχι ψιθυρίζοντας, (διότι βέβαια ο αγγελιαφόρος τον είχε παρακαλέσει να μιλήσει χωρίς να φοβηθεί τίποτα), ότι: «δεν θα διαρκέσει η βασιλεία σου για πολύ» (ω! η καταραμένη εκείνη γλώσσα!)

---

⁵⁶ PBE, www.pbe.kcl.ac.uk/person/σ.7264

γλώσσης ἐκείνης – “προσανέχοντι καὶ τολμῶντι τοῖς ὑπὸ τῆς παρ|δοῦς καὶ θαύδος καὶ ταραξίου σεβομένοις”, τὴν βασιλεύσασαν Εἰρήνην καὶ

τὸν ἐν ἀγίοις Ταράσιον ἀφέτω γλώττη περὶ τῶν θείων εἰκόνων οὕτως ἀποκαλῶν. ὁ δὲ Λέων, τὸ ὄντως δαιμόνων εἶδωλον, τὸ τῆς ἀμαθίας ἀνδράποδον, τὸ σκιᾶς ἀφωρότερον, δέον τούτων κατολιγωρῆσαι, ἢ <εἰ> μὴ τοῦτο, ἐκπομπεύειν γοῦν καὶ θεατρίζειν ταῦτα τῶ τὰς τῆς ἐκκλησίας ἡνίας ἰθύνοντι, καὶ σύνοδον συγκροτῆσαι περὶ μεγάλων μεγάλως ἀνερευ- νῶν, ἀλλ’ οὐκ ἀνδράσι μηδὲν ὑγιᾶς φρονοῦσι, μὴ δὲ τὰ ἑαυτοῦ – φεῦ τῆς μετὰ δόλου φιλίας – ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα προμηθουμένων καὶ προδιοι- κουμένων, τῶ φιλουμένῳ ἀνακοινοῦται Κασσιτερᾶ καὶ τὰ ἐπεσταλμένα ἄγει τούτῳ εἰς φῶς. ὁ δὲ κακῶ τὸ κακὸν καὶ λύσση λύσσαν οὐ θεραπεύων ἀλλ’ ἐπεγεύρων, ἕτερόν τινα τῆ ὁμοίᾳ δόξῃ περὶ τῶν θείων εἰκόνων ἐνισχημένον κατὰ τὸν Μαυριανοῦ ἔμβολον ἐνσκηνοῦντα ἀναγνωρίζει, ἀπέραντά τινα καὶ μετέωρα λεσχηνεύων καὶ ὑπὲρ ἄγγελον τοῦτον εἶναι διαβεβαιούμενος· “τούτῳ οὖν, ὦ βασιλεῦ, χρῶ περὶ τῶν τοιούτων μυ- σταγωγῶ· καὶ ὃ ἂν εἶπη σοι ποιῶν οὐχ ἀμαρτήσεις τοῦ δέοντος”.

16. Ὡς οὖν ἐπεράνατο τὰ τῆς συμβουλῆς, μεταθέειν ἔγνω πρὸς τὸν μονάζοντα, καὶ τοῦτον καταντλήσας ταῖς φληναφίαις | προσέθηκεν ὡς “κατὰ τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἰδιώτου σχῆμα ἀναλαβόμενον αὐτὸν ἐνταῦθα τὸν βασιλέα ἀγάγω σοι, περὶ τε πίστεως καὶ ἄλλων οὐκ εὐκαταφρονήτων πραγμάτων συμβουλευσόμενον. τοῦτον οὖν ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα | τὴν βασιλείαν κατευθύνειν καθυπισχνουῦ, καὶ τρισκαιδέκατον ἀρίθμει τῶν ἀποστόλων, καὶ παῖδας παίδων ἐπὶ θρόνου τῆς βασιλείας ἰδεῖν, εἴ γε Λέοντος τοῦ ἐξ Ἰσαυρίας συστοιχεῖ πῶς τῶ δόγματι. μὴ ὑπισχνουμένου δὲ ἀλλ’ ἀπαναινομένου, ἐξώλειαν καὶ ἀπώλειαν καὶ κρημνοὺς καὶ βάραθρα ἠπειλῆσθαι τούτῳ ἐπόμνυεν ἐκ θεοῦ”. ταῦτ’ οὖν ἐκ σκαιωρίας καὶ γνώμης πονηρᾶς ἀναδιδάξας, τὸν βασιλέα ἤγεν κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρόν. καὶ ἐπεὶ περ εἰσήεσαν μετὰ τοῦ Θεοδότου καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀπήρχοντο, “οὐ χρή σε”, ἔφη ὁ μοναχός, “τὴν ἀλουργίδα καταλιμπάνοντα, βασιλεῦ, ἰδιώτου σχῆμα ἀλλάσσεσθαι καὶ τρώγειν γνώμας οὕτω τὰς τῶν πολ- λῶν”. καὶ ὃς ἐκπαθῆς ἅμα καὶ παραπλήξ τῶ ῥήματι τούτῳ γενόμενος, καὶ ἄλλως οἰηθεὶς ἐκ θείας εἶναι προγνώσεως, ὡς σκιὰ τῶ ἀνδριάντι εἶπετο

ἀληθῶς, καὶ ὅλος ἦρτητο καὶ ἐκρέματο, ἐξ ὧτων ὡσπέρ τι κεραμεοῦν ἀγγεῖον, τοῖς λόγοις τοῦ μοναχοῦ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴρηται καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν δι’ ἐμμέτρου ποιήσεως.

«καθώς είσαι προσκολλημένος στα είδωλα και με θάρρος (προσκυνάς) αυτά που είναι αντικείμενα σεβασμού από τη λεοπάρδαλη τη δαιμονισμένη και τον ταραξία», ονομάζοντας με αυτόν τον τρόπο και με αναιδέστατη γλώσσα την αυτοκράτειρα Ειρήνη⁵⁷ και τον Ταράσιο⁵⁸ τον μακαρίτη και όσα έκαναν σχετικά με τις θείες εικόνες. Και ο Λέων, το πραγματικό είδωλο των δαιμόνων και ο δούλος της αμάθειας, αυτός που είναι πιο μουγκός από σκιά, ενώ έπρεπε να αδιαφορήσει για αυτά, ή αν όχι αυτό να τα φανερώσει και να τα παρουσιάσει ανοιχτά σε αυτόν που κρατούσε τα ηνία της εκκλησίας και να συγκαλέσει σύνοδο ερευνώντας με σοβαρό τρόπο σημαντικά ζητήματα και να μην (τα εμπιστευτεί) σε άνδρες που δεν είχαν υγιές φρόνημα και ούτε φρόντιζαν ούτε προέβλεπαν (αλίμονο στις δόλιες φιλίες) για τις υποθέσεις του, αλλά έδιναν προτεραιότητα τα δικά τους, τα ανακοινώνει στον αγαπημένο του Κασσιτερά και του φανερώνει όσα μετέφερε ο αγγελιοφόρος. Και εκείνος αντί να θεραπεύσει ενίσχυσε το κακό με κακό και τη λύσσα με λύσσα. Και γνωρίζει τον Λέοντα με κάποιον άλλον, ο οποίος είχε κυριευθεί από τις ίδιες αντιλήψεις σχετικά με τις άγιες εικόνες και έμεινε στη στοά του Μαυριανού⁵⁹ και, φλυαρώντας ο Κασσιτεράς με ατελείωτες και εξωπραγματικές κουβέντες, διαβεβαίωσε τον Λέοντα ότι αυτός είναι ο ανώτερος και από άγγελο και: «Λοιπόν Βασιλιά, κράτα αυτόν ως δάσκαλο για τέτοια πράγματα και κάνοντας ό,τι και αν σου πει δεν θα αποτύχεις.»

§16 Και όταν τελείωσε τις συμβουλές πήγε τρέχοντας προς τον μοναχό και αφού τον εξάντλησε με φλυαρίες πρόσθεσε στο τέλος ότι: «Την επόμενη φορά θα σου φέρω εδώ το βασιλιά μεταμφιεσμένο σε ιδιώτη ώστε να τον συμβουλευσεις όσον αφορά την πίστη και για άλλα σημαντικά πράγματα. Σε αυτόν λοιπόν, να υποσχεθείς πως θα κρατήσει την Βασιλεία για εβδομήντα δύο χρόνια και ότι θα θεωρηθεί δέκατος τρίτος απόστολος, και ότι θα δει τα παιδιά των παιδιών του στο θρόνο της Βασιλείας αν βέβαια συμφωνήσει κάπως με το δόγμα του Λέοντα του Ισαύρου⁶⁰. Αν όμως δεν υποσχεθεί κάτι τέτοιο, αλλά αρνηθεί, διαβεβαίωσέ τον με όρκους ότι θα τον βρει καταστροφή και θάνατος και γκρεμοί και βάραθρα εκ μέρους του θεού». Αυτά λοιπόν αφού τον δασκάλεψε συνωμοτικά και με πονηρό σχέδιο, οδήγησε το βασιλιά την ώρα που είχε οριστεί. Και μόλις μπήκαν μαζί με τον Θεόδοτο και ξεκίνησαν τις μυστικές κουβέντες, ο μοναχός είπε: «Βασιλιά, δεν πρέπει να αφήνεις την πορφύρα και να αλλάζεις σε ιδιώτη για να κατασκοπεύεις τις απόψεις των πολλών». Και εκείνος έμεινε έκπληκτος και άφωνος με αυτά τα λόγια και πιστεύοντας ότι ειπώθηκαν από την Θεία πρόγνωση, τον ακολουθούσε όπως η σκιά το άγαλμα και είχε εξαρτηθεί και κρέμονταν από τα λόγια του μοναχού με τα αυτιά του σαν κάποιο πηλίνο αγγείο. Αλλά αυτά είχαν ειπωθεί και από προηγούμενους συγγραφείς με έμμετρο τρόπο.

---

⁵⁷ ODB σ.1008-1009.

⁵⁸ Ο.π. σ.2011.

⁵⁹ Janin, *Constantinople* σ. 358-359.

⁶⁰ ODB σ. 1208.

17. Αὐτίκα γοῦν τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀναγορεύει καθαίρεσιν, καὶ τὸν πατριάρχην – Νικηφόρος δὲ οὗτος ἦν – γραφῇ αὐτοχείρῳ ἠξίου τούτῳ συγκατατίθεσθαι, εἴ γε μὴ μέλλοι ὑπερορίαν καταψηφίζεσθαι. ὁ δὲ καὶ ἄλλοθεν τεκμηράμενος τὴν τοῦ τυράννου πρὸς τὸ θεῖον ἀπέχθειαν, ἄγεσθαι μᾶλλον ἢ συνεῖναι τοιοῦτῳ κρίνας ἀπήγετο πρὸς τὴν καταψηφισθεῖσαν ὁμολογίαν· καὶ Θεόδοτος ὁ Κασσιτερᾶς τὸν τῆς ἱεραρχίας θρόνον ἄθλον | ἐλάμβανε κατὰ τὸν τοῦ θείου πάσχα καιρόν. ἄξιον δὲ μὴ δὲ τὸ τεκμήριον παραδραμεῖν. ὁ μὲν γὰρ θεῖος Νικηφόρος, ἅτε τῆς ἱερωσύνης προϊστάμενος, ἐζήτηι τὴν διὰ τοῦ ἱεροῦ συμβόλου πρὸς τὴν θεῖαν πίστιν κατὰθεσιν· ὁ δὲ οὐκ ἔφη νῦν τοῦτο ποιήσῃν, ὑπερθέσθαι δὲ μέχρις ἂν ἡ τῆς βασιλείας αὐτῷ τελείως ἀνάρρησις γένηται, δηλούσης τῆς ἀναβολῆς ὡς καὶ αὐτοῦ γε προενισχημένου τῇ τῆς αἰρέσεως μανίᾳ ἐκ γενετῆς.

18. Ἐτερον δὲ τοῦ λεχθέντος σαφέστερον· ὡς γὰρ ἄρτι τὸ πρῶτον | ἀνηγορευμένος ἐδεῖτο τοῦ διαδήματος, καὶ τοῦτο ἔδει τὸν ἀρχιερέα τῇ καταπτύστῳ ἐπιθεῖναι κεφαλῇ, προσήγγισεν δὲ ταύτῃ κατεπαφώμενος οὐ τριχῶν, ὅπερ ἐδόκει, μαλακῶν, ἀκανθῶν δὲ καὶ <τρι>βόλων, ὅπερ τῇ ἀληθείᾳ ἐνήν, ἐν αἰσθήσει ἐγένετο, ἀκίσιν οἶον κατακεντούμενος καὶ τὴν χεῖρα ὀδύναις περιπειρόμενος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρότερον. τότε γοῦν ὁ πατριάρχης ὑπερόριος, τὴν καταχειροτονήσασαν ψῆφον δεξάμενος, ἐπορεύετο· ὅτε δὴ καὶ λέγεται ἐφ’ ὀλκάδος αὐτῷ φερομένῳ μακρᾶς κατὰ τινὰ τόπον παραθαλάττιον πόρρωθεν ἰδεῖν Θεοφάνην τὸν μακαρίτην, θυμιάμασι τε καὶ λαμπάσι δεξιούμενον καὶ οἶόν τινὰ προπομπὸν τῇ καλῇ ἐκείνῃ

ὁμολογία προπέμποντα. ὃν ὡς εἰκὸς ἀποδοχῆς ἀξιώσας καὶ θεῶ παραδούς δι’ εὐχῆς, τὰς χεῖρας οἶον ἄρας ἐμμεταρσίως περιεβάλετο τοῦτον, πόρρωθεν τὸν τελευταῖον ἀποδοῦς ἀσπασμόν. ἐρομένου δὲ τινος τῶν συνεπομένων ὡς δὴ “τίνι τοῦτον ἀποδίδως εὐ|κτῶς τε καὶ ἐφετῶς;”, “τῷ ὁμολογητῇ”, φάναι, “Θεοφάνει”, προφήτιδι γλώττη, “μονῆς προεστῶτι τοῦ Ἄγροῦ”. ὃ καὶ συνέβη μετ’ οὐ πολὺ· αὐτὸς τε γὰρ τοῦτον ἐώρακεν οὐδαμῶς, κάκεινος τὸν τῆς ὁμολογίας στέφανον ἀνεδήσατο. καὶ τὰ μὲν τοῦ ἀρχιερέως οὕτως.

19. Αὐτὸς δὲ οἶόν τινὰ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀρχὴν ἐπιθεῖς δεξιᾶν τῷ τὰ τῆς ἐκκλησίας οὕτως διοικονομῆσαι, καὶ τὴν φιλοτιμίαν εἶπερ τις νοσῶν, τῶν κοινῶν πραγμάτων ἀντελαμβάνετο, πανταχοῦ τὸ κέντρον κατὰ τοὺς σφῆκας φέρων μεθ’ ἑαυτοῦ, τὸν στρατιώτην τε ὄχλον γυμνάζων αὐτὸς, καὶ πόλεις πολλαχοῦ τῶν κατὰ Θράκην καὶ Μακεδονίαν δι’ ἑαυτοῦ ἐκ

§17 Αμέσως λοιπόν θεσπίζει την καθαίρεση των σεβάσμιων εικόνων και απαιτεί να συμφωνήσει ο Πατριάρχης⁶¹ (ο οποίος ήταν ο Νικηφόρος) με ιδίοχειρο έγγραφο, εάν δεν ήθελε να καταδικαστεί με εξορία. Και ο Νικηφόρος έχοντας βεβαιωθεί και από άλλα για την απέχθεια του τυράννου προς το Θείο, αποφάσισε μάλλον να οδηγηθεί (στην εξορία) παρά να συμπορευτεί με αυτόν, και οδηγήθηκε προς την καταδίκη που τον έκανε ομολογητή. Ενώ ο Θεόδοτος ο Κασσιτεράς πήρε ως βραβείο τον θρόνο ιεραρχίας την μέρα του Θείου Πάσχα. Και αξίζει να μην παραλείψω τον τρόπο με τον οποίο κατέληξε στο προηγούμενο συμπέρασμα ο Νικηφόρος. Διότι εκείνος όταν ήταν Πατριάρχης ζήτησε την αποδοχή της Θείας πίστης εκ μέρους του Λέοντα μεσώ του ιερού συμβόλου της πίστεως. Και εκείνος αρνήθηκε να το κάνει αναβάλλοντας έως ότου ολοκληρωθεί η ανάρρηση του στο θρόνο έτσι που η αναβολή αυτή φανέρωσε ότι και εκείνος από την γέννηση του είχε προκαταληφθεί από τη μανία της αιρέσεως.

§18 Και άλλο ένα τεκμήριο πιο σαφές από εκείνο που ήδη αναφέρθηκε είναι το εξής: Όταν ξεκινούσε η αναγόρευση του και χρειαζόταν το διάδημα και (ήταν) ο αρχιερέας που έπρεπε να τον τοποθετήσει στο κατάπτυστο κεφάλι του και το πλησίασε και το άγγιξε, ο Νικηφόρος είχε την αίσθηση ότι δεν άγγιξε μαλακές τρίχες όπως περίμενε, αλλά ακανθώδεις και ακίδες πράγμα το οποίο ήταν στα αλήθεια (ο Λέων) και ήταν σαν να τον τρύπησαν βελόνες και το χέρι του πόνεσε φριχτά. Αλλά αυτά έγιναν προηγουμένως. Τότε λοιπόν ο Πατριάρχης αφού δέχτηκε την καταδίκη που τον καθαιρούσε, πορευόταν προς την εξορία και λέγεται ότι τότε ενώ τον μετέφεραν πάνω σε κάποιο μεγάλο πλοίο, είδε σε απόσταση σε κάποιο παραθαλάσσιο τόπο, τον μακαρίτη Θεοφάνη⁶² να τον υποδέχεται με θυμιάματα και λαμπάδες και σαν κάποιος προπομπός να τον κατευοδώνει προς εκείνη την καλή ομολογία. Και ο Θεοφάνης, όπως ήταν φυσικό τον καλοδέχτηκε και με την προσευχή του τον παρέδωσε στο θεό, και σηκώνοντας ψηλά τα χέρια σαν να τον αγκάλιαζε του απέδιδε από μακριά τον τελευταίο ασπασμό. Και όταν τον ρώτησε κάποιος από τους συνταξιδιώτες: «Σε ποιόν αποδίδεις αυτό τον ασπασμό, με προσευχή και αγάπη;» ο Νικηφόρος είπε με προφητική γλώσσα «Στον ομολογητή Θεοφάνη⁶³, τον ηγούμενο της μονής του Αγρού⁶⁴». Και αυτό έγινε μετά από λίγο. Διότι ο ίδιος ο Νικηφόρος δεν είδε ποτέ πια τον Θεοφάνη, αλλά εκείνος κέρδισε το στεφάνι της ομολογίας. Και όσον αφορά τα σχετικά με τον Νικηφόρο έτσι είχαν τα πράγματα.

§19 Εκείνος λοιπόν θεωρώντας κατά κάποιο τρόπο ευνοϊκή εκκίνηση της βασιλείας του το ότι διαχειρίστηκε τα σχετικά με την εκκλησία με αυτόν τον τρόπο, και από την άλλη, όντας σε παθολογικό σημείο φιλόδοξος πάνω από κάθε άλλον, έστρεψε την φροντίδα στα κοινά ζητήματα, μεταφέροντας παντού μαζί του το ένα κεντρί σαν τις σφήκες: εκπαίδευε ο ίδιος τα πλήθη του στρατού, αναστήλωνε από τα θεμέλια μόνος του πόλεις σε πολλά μέρη στη Θράκη και τη Μακεδονία

---

⁶¹ Ο.π. σ. 1477.

⁶² ODB σ. 2061-2062.

⁶³ Ο.π. σ.2063

⁶⁴ C. Mango- I.Sevcenko, "Churches and Monasteries", σ. 259-267

βάθρων ἀνεγείρων καὶ περιπορευόμενος πανταχοῦ, ὡς φοβερὸς εἶναι καὶ καταπληκτικὸς καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς. ὑπὲρ ὧν καὶ τὸν ἅγιον Νικηφόρον φασὶν εἶπεῖν ποτε μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀποβίωσιν ὡς, εἰ καὶ ἀλάστορα, ἀλλ’ οὖν ἐπιμελητὴν τῶν κοινῶν ἢ πόλις ἄνδρα ἀπώλεσεν. καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ καὶ ἡγεμονίας, οὐ τὰς πολιτικὰς δὴ μόνον ἀλλὰ καὶ τὰς στρατηγικὰς, διεπτόητο ἰσχυρῶς καὶ χρημάτων <οὐχ> ἥττων αὐτὸς ὧν τοὺς ἀδωροτάτους πάντων προέκρινεν, ἀριστίνδην πάντας ἀλλ’ οὐ κατὰ πλοῦτον τιμῶν. καὶ δικαιοσύνης λέγεσθαι μὲν ἔραστῆς ἐβούλετο, οὐκ ἐγένετο δέ· πλήν ἀντεποιεῖτο ταύτης, καὶ πολλὰς τῶν κρίσεων δι’ ἑαυτοῦ ἐξεπέβαινε κατὰ τὸν Λαυσιακὸν ἐγκαθήμενος. καὶ ποτε δὴ τινος ἐγκλησιν πρὸς αὐτὸν ποιη|σαμένου περὶ γυναικὸς ἀρπαγῆς, ὡς τὴν ἑαυτοῦ τις τῶν ἐπιφανῶν ἐκδίκως ἀνηρπάκει ἀνδρῶν, καὶ ὅτι “οὐδὲ λόγων ἠξίωμαί τῷ ὑπάρχῳ πολλακίς διανοχλῶν”, ἐκεῖνον μὲν, ἐπεὶ περ αὐθωρὸν παρραστάντα οὕτως ἔχειν ἐπεμαρτύρησεν, εἰς εὐθύνας ἦγε τῆς ἀρχῆς μεταστήσας καὶ πικρίαν πολλὴν καταχέας αὐτοῦ, τὸν δὲ μοιχὸν τῷ νόμῳ ἐκδοθῆναι προστέταχεν.

20. Ἄλλὰ τούτοις μὲν τὴν πολιτείαν οἷον ὑπέσαινε καὶ τὴν πρὸς αὐτόν, ὡς ἂν εἴποι τις, εὖνοιαν ἐκαπήλευσε· περὶ δὲ τὴν πίστιν ἐμαίνετο κραταιῶς, καὶ τοσοῦτον, ὡς μὴ δὲ θεὸν ὀνομάζειν ἐδόκει τούτῳ καλόν. καὶ γὰρ τὰς τριακοντούτας σπονδὰς τοῖς Οὐννοῖς δὴ τούτοις τοῖς καλουμένοις Βουλγάροις ἐνωμότως ποιῶν καὶ εἰρηνικὰς συμβάσεις καταπραττόμενος, ἐπεὶ δι’ ὄρκων ταύτας ἐμελλε βεβαιοῦν τε καὶ ἐμπεδοῦν, οὐ τούτοις δὴ τοῖς ἡμετέροις ἐχρῆτο, θεὸν καὶ οὐρανίους δυνάμεις ἢ τὴν κατὰ σάρκα γενομένην μητέρα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ, τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων ἐφόρους καὶ μάρτυρας· ἀλλ’ οἷα τις ψυχὴ βάρβαρος θεοσεβείας ἀπωκισμένη, κύνας μὲν καὶ οἷς τὰ ἄνομα ἔθνη θύουσιν ἐχρῆτο μάρτυσι τῶν πραττομένων, καὶ ἀπέτεμνε καὶ διὰ στόματος ἄγειν οὐκ ἐμυσάττετο εἰς βεβαίωσιν οἷς ἐκεῖνοι χαίρουσιν ἐμφορούμενοι, τὴν τῶν Χριστιανῶν δὲ πίστιν ἐκείνοις μέλλουσί ποτε ἐφ’ ἡμῶν διαβιβάζεσθαι πρὸς ἐκείνην, ὡς ἔοικε, κατεπίστευσεν. καὶ σαφῶς οὕτως οὐκ ἠσχύνετο ἀσεβῶν· οἷς τε γὰρ τοὺς τῆς πίστεως μαργαρίτας κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν ἐμπροσθεν ἠφίει τῶν χοίρων καὶ χρῆσθαι τούτοις ἐπὶ στόματος ἐξεβιάζετο, ἄξιος βδελυρίας ὁ ἀνὴρ | ἀσεβῶν· καὶ οἷς τὰ ἐκείνων αὐθις αὐτὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων διέπων βασιλείαν τε καὶ ἀρχὴν οὐκ ἠρυθρία μυσταγωγούμενος καὶ τελούμενος ἐν πανδήμῳ θεάτρῳ καὶ οὕτω γε δὴ πλήρει τῶν ἀπίστων τε καὶ πιστῶν, τοῦ αἰωνίου σκώληκος καὶ πυρὸς ἀλλ’ οὐκ ἄλλων ἐπάξιος. καὶ ὅσους δὴ τὸν ὀρθὸν εὗρισκε λόγον τηροῦντας, τούτους πικρῶς κατήκιζε καὶ δεινῶς· ἐτέρωθεν δὲ τὰ τῶν ὁμοφρόνων οἱ στίφη τε καὶ συστήμα|τα συνεκρότει τε καὶ συνήγειρεν ἐν ταύτῳ παρὰ πλευρὰν αὐτοῦ τιθεὶς καὶ προσεπικλύζων ταῖς ὠφελείαις. τούτοις καὶ Ἰωάννης ὁ γραμματικὸς ἐγκατείλεκτο, παντὸς ἀνάσκητος ὑπάρχων καλοῦ. οἷς καὶ

και περιπολούσε παντού έτσι που να εμπνέει τρόμο και κατάπληξη και στους ίδιους τους εχθρούς. Εξαιτίας αυτών των πράξεων λένε ότι και ο Άγιος Νικηφόρος είπε κάποτε μετά τον θάνατο του Λέοντα ότι η Κωνσταντινούπολη έχασε έναν άνδρα, ο οποίος, αν και ήταν συμφορά από την μια, από την άλλη φρόντισε με επιμέλεια τα κοινά. Και όσον αφορά τις αρχές και την εξουσία όχι μόνο στις πολιτικές αλλά και στις στρατιωτικές ήταν υπερβολικά αδέκαστος διότι αυτός ήταν ανώτερος χρημάτων, και προτιμούσε τους πιο αδιάφθορους από όλους, τιμώντας όλους σύμφωνα με την αριστεία και όχι με τον πλούτο. Και ήθελε βέβαια να λέγεται φίλος της δικαιοσύνης, όμως δεν έγινε. Παρόλα αυτά, αναλάμβανε την εφαρμογή της και διεκπεραίωνε μόνος του πολλές από τις αντιδικίες καθισμένος στην αίθουσα του Λαυσιακού⁶⁵. Και κάποτε όταν κάποιος κατέθεσε μια κατηγορία στον αυτοκράτορα σχετικά με την αρπαγή της γυναίκας του, ότι, δηλαδή, κάποιος από τους επιφανείς άνδρες την είχε αρπάξει άδικα και ότι: «ενώ έχω ενοχλήσει πολλές φορές τον έπαρχο (της πόλης) δεν πήρα την παραμικρή απάντηση» ο αυτοκράτορας αφού αμέσως έφερε τον έπαρχο μπροστά του και εκείνος ομολόγησε ότι έτσι είναι τα πράγματα τον έκρινε υπεύθυνο και τον καθάιρεσε από το αξίωμα του υποβάλλοντας τον σε μεγάλη τιμωρία. Και επιπλέον έδωσε εντολή ο μοιχός να υποστεί τις νομικές συνέπειες.

§20 Αλλά με αυτόν τον τρόπο σαν να κολάκευσε τους πολίτες και όπως θα μπορούσε να πει κανείς εκβίαζε την εύνοια τους προς τον εαυτό του. Όσον αφορά όμως την πίστη, τον είχε κυριεύσει φοβερή μανία σε τέτοιο σημείο που θεωρούσε καλό να μην αναφέρει καν το όνομα του θεού. Διότι όταν έκανε την τριακονταετή συμφωνία με εκείνους τους Ούννους που λέγονται Βούλγαροι, χρησιμοποιώντας όρκους και συμφώνησε ειρήνη, όταν επρόκειτο να την επιβεβαιώσει και να την επικυρώσει με όρκους δεν χρησιμοποίησε αυτούς τους δικούς μας όρκους δηλαδή το Θεό και τις ουράνιες δυνάμεις, ή εκείνη που έγινε κατά σάρκα μητέρα του Χριστού του Θεού, ως επόπτες και μάρτυρες όσων ειπώθηκαν και πράχθηκαν, αλλά σαν κάποια βάρβαρη ψυχή που στερείται σεβασμού προς τον Θεό, χρησιμοποίησε ως μάρτυρες για τα πραττόμενα σκύλους και αυτά στα οποία τα άνομα (άπιστα) έθνη θυσίαζαν και τα έσφαζε. Και δεν απεχθάνονταν να βάλει στο στόμα του για επιβεβαίωση αυτά με τα οποία εκείνοι χαίρονταν να γεμίζουν το στομάχι τους. Έτσι όπως φαίνεται εμπιστεύτηκε την πίστη των Χριστιανών σε εκείνους, οι οποίοι κάποτε επρόκειτο να οδηγηθούν σε αυτήν μέσω ημών. Είναι φανερό ότι αυτός δεν ντρεπόταν να ασεβεί με αυτόν τον τρόπο. Διότι για τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο άνδρας αυτός άπλωνε μπροστά στα γουρούνια τα *μαργαριτάρια* της πίστεως, σύμφωνα με τα λόγια του Κυρίου, και τα πίεζε να τα βάζουν στο στόμα τους αξίζει την αποστροφή για την ασέβεια του. Στις περιπτώσεις πάλι που ο ίδιος ενώ κρατούσε το αυτοκρατορικό αξίωμα των Ρωμαίων και την εξουσία δεν ντρεπόταν να μνηθεί στις τελετές εκείνων και να συμμετέχει σε μια παλλαϊκή συγκέντρωση πιστών και απίστων, είναι άξιος για το *αιώνιο σκουλήκι* και τη φωτιά και για τίποτε άλλο. Και όσους έβρισκε να τηρούν τον σωστό λόγο τους ταλαιπωρούσε φριχτά και απάνθρωπα: από την άλλη, μάζευε και οργάνωνε τις μάζες και τους συλλόγους των ομοφρόνων του και τους κρατούσε δίπλα του γεμίζοντάς τους με πλήθος ευεργεσίες. Ανάμεσά τους ήταν και ο Ιωάννης ο Γραμματικός⁶⁶, ο οποίος δεν είχε καμία σχέση με κάτι καλό.

⁶⁵ ODB σ.1189

⁶⁶ ODB σ. 1052.

τινα γραφήν ὁ Λέων νεαρᾶς τινος καὶ μιαρᾶς ἐξερχομένην πίστεως

ἀναγράψαι κελεύσας τὸν κατὰ τῶν θείων εἰκόνων δρόμον ἐδίωκεν. ἀνερρίπισε δέ πως καὶ οἶον ἐξεφύσησεν εἰς ὕψος αἴρων αὐτὸν – καὶ γὰρ ἦν κοῦφος καὶ πρὸς οὐδὲν ἐφέρετο λελογισμένῳ τῷ νῶ – ὁ τοῦ ἱεροῦ συστήματός τε καὶ κλήρου τῶν βασιλικῶν αὐλῶν ἀρχηγός. λοχῶν γὰρ αὐτὸν ἐκ πολλοῦ καὶ οἶον ἐξ ἐνέδρας ὡς τὸν Πρωτέα αἰρήσειν ἐρῶν, ἐπεὶ κατὰ τινα καιρὸν τὸ θεῖον ἐκεῖνο εἰς ἐπήκοον ῥητὸν ἐκκλησιαζόμενον ἐκηρύττετο “τίνι ὠμοιώσατε κύριον, καὶ τίνι ὁμοιώματι ὠμοιώσατε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων, ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν, ἢ ὁμοίωμα κατεσκεύασεν;” – ἐπεὶ γοῦν τοῦτο κατὰ τὸν φωσ<φόρον> τοῦ Φάρου ναὸν ἐξηχεῖτό τε καὶ διεβεβόητο, ἡρέμα πως ὑποσυρεῖς καὶ ἑαυτὸν εἰς προὔπτου ἀγαγών, “σύνες ὃ | τι <λέγει>”, φησίν, “ὦ βασιλεῦ, τὸ ἱερόν λόγιον· καὶ μηδεὶς σοι μετὰμελος ἐπὶ τοῖς ἐναρχθεῖσιν ἔστω, ἀλλ’ ἅπαν θεῖον δοκοῦν ἐκποδῶν ποιήσας εἰκόνισμα τῆς ὀρθῆς ἔχου λατρείας τῶν μὴ σεβομένων αὐτά”. τούτοις, ὡς εἶπον, ἀσυλλογίστως ὑπεκκαεῖς καὶ τὴν ἄθλιον ἐκείνην ψυχὴν προσεκπυρωθεὶς ὄλην ἐκίνησε κατὰ μὲν τῶν εὐσεβῶν τὴν ἑαυτοῦ μανίαν, κατὰ δὲ τῶν ἀσεβῶν τὴν θείαν καὶ δικαίαν ὀργήν. ὁ μὲν γὰρ θεσπίσματι πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς ἐκ τῆς ὑπερορίας μετεπέμπετο συλαγωγῶν τούτους καὶ τῆς τοῦ πατριάρχου θεᾶς πόρρωθεν καθιστῶν καὶ ἀποκρύπτων αὐτούς, ὡς τῷ οἰκείῳ βουλήματι πειθηνίους κατεργασόμενος, πολλοὺς τὴν καλὴν ἀναιρήσασθαι μαρτυρίαν πεπεικῶς τῷ γε μὴ πεισθῆναι αὐτῷ· θεὸς δὲ οἷος τρόπος ἐκείνου οὐ σύντονός τις ἀλλὰ μακρόθυμος, τὴν ῥομφαίαν ἐστίλβου μὲν, οὐκ ἠφίει δὲ νῦν μὲν γὰρ αὐτοῖς λοιμοὶ καὶ αὐχμοὶ καὶ διάπυροι ἥλιοι, νῦν δὲ σεισμοὶ καὶ ἀναβρασμοί, καὶ ἄλλοτε φλογὸς οἷα κατὰ τοῦ ἀέρος ἀκοντίσεις καὶ ἐτέρωθεν ἐμφύλιοι στάσεις τῶν δεινῶν τὰ ἀκμαιότατα ἐπεσεῖοντο.

21. Ἄλλ’ οὐκ ἦν ἐκείνην ἐπισχεῖν τὴν ψυχὴν συὸς δίκην κατὰ κρημοῦ ἐπιβρίσασαν. ἐντεῦθεν ὀψὲ γοῦν καὶ καιρίως πλήττουσα μάχαιρα | παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκπεπόρευται, ἴν’ ἦλω τέως ἦλος ἐκκρουσθῆ καὶ κακὸν τῷ κακῷ ἰαθῆ. Μιχαὴλ τοῦτο ἦν, ὃς τὴν Φοιδεράτων τότε ἐπειλημμένος ἀρχὴν, ἐγκλήματι καθοσιώσεως | ἀλοὺς μὲν γὰρ πολλῶ καὶ κόπῳ ἀποτρίψασθαι ἴσχυσεν. ἀλλ’ ἔμελλεν ὑπ’ ὀδόντα τοῦτον ἔχων ἀεὶ καθάπερ διαπεπραγμένον ἱερεῖον δεῖξαι οὐκ εἰς μακράν. ἄλλως μὲν γὰρ ἐξήσκει γλῶσσαν ὁ Μιχαὴλ πρόλαλόν τε καὶ ἰταμόν, καὶ τὴν αὐτοῦ οὐκ ἔληγεν ἐκπομπέων θηριοτροπίαν, ἅτε δὴ αὐτῷ καὶ συναυξηθεὶς καὶ τῆ ἐκ χειρὸς γαννύμενος ἀνδρειότητι. ὁ Λέων δὲ – οὐ φέρει γὰρ τις πάντων κρατῶν ἐνὸς ἡττᾶσθαι μωροῦ, εἰ μὴ γε ὄντως οὐκ ἀνδρῶν ἀλλὰ καὶ θυμοῦ βασιλεὺς καταστῆ – ὠτακουστάς τινας τούτῳ λόχον κατέστησεν, ὡς ἂν διὰ τινος πορθμείου διαβιβάζοιντο λόγοι οἱ αὐτοῦ· καὶ γὰρ ὑπέιδετο τὸ

Σ' αυτούς έδωσε εντολή ο Λέων να συνθέσουν κάποιο έργο (κείμενο) το οποίο θα έθετε τα θεμέλια μιας καινούργιας και βέβηλης πίστης και ξεκίνησε τον αγώνα εναντίον των θείων εικόνων. Και με κάποιο τρόπο τον έκανε να φουντώσει και να ξεπεταχθεί σε ύψος με το να τον προωθεί ο αρχηγός του ιερατικού πλήθους και του κλήρου της αυτοκρατορικής αυλής (γιατί βέβαια ήταν ανόητος και σε τίποτε δεν κατέληγε με προσεκτική σκέψη). Διότι παραμονεύοντας τον αυτοκράτορα για πολύ καιρό και επιθυμώντας διακαώς να τον πιάσει σε ενέδρα σαν τον Πρωτέα⁶⁷, όταν κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της λειτουργίας εκφωνήθηκε το θείο εκείνο ρητό έτσι που να το ακούσουν όλοι: «*Με ποιόν θέλετε να παρομοιάσετε τον Κύριο και ποιο ομοίωμα να πείτε πως του μοιάζει, μήπως ο δημιουργός έκανε εικόνα ή ο χρυσοχός λιώνοντας το χρυσάφι τον περιέβαλε με χρυσό ή έφτιαξε ένα ομοίωμα;*» Όταν λοιπόν ακουγόταν αυτό δυνατά και καθαρά στον φωτεινό ναό του Φάρου εκείνος σύρθηκε κάπως ήσυχα και ερχόμενος πρόσωπο με πρόσωπο με τον αυτοκράτορα είπε: «Βασιλιά, κατάλαβε αυτό που λέει η Αγία Γραφή και μην δείξεις καμία μεταμέλεια για ό,τι ξεκίνησες αλλά βγάζοντας από την μέση κάθε εικόνισμα που θεωρείται θείο ακολούθησε την ορθή λατρεία εκείνων που δεν τα σέβονται αυτά.» Παράλογα παρακινημένος από αυτά τα λόγια, όπως είπα, και με την ψυχή να φλέγεται από τον ζήλο, έστρεψε κατά των ευσεβών όλη του την μανία και, ταυτόχρονα, την θεία και δίκαιη οργή κατά των ασεβών. Με αυτοκρατορικό διάταγμα κάλεσε όλους τους αρχιερείς από τις απομακρυσμένες και ξένες περιοχές δωροδοκώντας τους και κρατώντας τους μακριά από κάθε επαφή με τον πατριάρχη, ώστε να τους υποτάξει στο θέλημά του. Αλλά με αυτό τον τρόπο οδήγησε πολλούς στο να επιλέξουν την καλή μαρτυρία (δηλ. να μαρτυρήσουν) καθώς δεν τον υπάκουσαν. Ο Θεός, από την άλλη, του οποίου ο τρόπος δεν είναι καταναγκαστικός αλλά μακρόθυμος, γυάλιζε βέβαια τη ρομφαία αλλά δεν την έβαζε σε χρήση. Διότι τότε τους απειλούσαν αρρώστιες και ξηρασίες και καύσωνες και σεισμοί και εκρήξεις ηφαιστείων και τότε φλόγες να σχίζουν τον αέρα και σε άλλες περιπτώσεις εμφύλιες στάσεις απειλούσαν τις χειρότερες συμφορές.

§21 Αλλά δεν ήταν δυνατόν να συγκρατήσει εκείνη την ψυχή, η οποία *ορμούσε στον γκρεμό σαν ένα γουρούνι*. Έτσι στο τέλος ένα ξίφος που κατευθύνεται από το Θεό, τον πλήττει θανάσιμα για να αφαιρεθεί ένα καρφί με καρφί και το κακό να γιατρευτεί με κακό. Αυτό το κακό ήταν ο Μιχαήλ ο οποίος τότε είχε την ηγεσία των Φοιδεράτων⁶⁸ αλλά συνελήφθη για εσχάτη προδοσία και με πολύ μόχθο και κόπο κατάφερε να βγάλει την κατηγορία από πάνω του. Όμως επρόκειτο σύντομα να μετατρέψει τον Λέοντα σ' ένα σφάγιο έτοιμο για θυσία καθώς τον είχε πάντοτε στο χέρι του. Διότι, εξάλλου, ο Μιχαήλ είχε και αυθάδη και φλύαρη γλώσσα και δεν σταματούσε να μιλάει για τον θηριώδη τρόπο του Λέοντα καθώς και μαζί του είχε μεγαλώσει και ο ίδιος υπερηφανευόταν στην δύναμη των χειρών του. Ο Λέων όμως, από την άλλη, (διότι δεν είναι δυνατόν να υπομείνει κάποιος που κυβερνά τους πάντες την ήττα από έναν ανόητο, εκτός αν πράγματι έχει γίνει βασιλιάς όχι μόνο των ανθρώπων αλλά και του ίδιου του θυμού) έβαλε να τον παρακολουθούν κάποια αυτιά, ώστε μέσω κάποιου διαύλου να διαβιβάζονται τα λόγια του.

⁶⁷ Ο.π. σ. 1743.

⁶⁸ ODB σ. 794.

ἐκνικώμενον, εἴτ' ἄλλως τῇ ὠμότητι ἐφηδόμενον, κατὰ τὴν τοῦ βασιλικοῦ βαλανείου κάμινον δριμέως δεδεμένον ἐκριφῆναι πυρὸς παραβόσκημα. ὤριστο ταῦτα, καὶ αὐτὸς προέθειεν τὰ τοῦ δράματος ἐποψόμενος.

Ἄλλ' ἢ τούτου σύζυγος – Θεοδοσία ἦν, τὸ τοῦ Ἄρσαβῆρ | θυγάτριον – ἀνασπούδαστα καὶ ὡς ἔτυχε θέουσα, ὡς ἔκ τινος βακχείας ἐξοιστρηθεῖσα, ἀπέσπευδε τοῦτον καὶ τῆς ὀρμῆς ἐγκατέπαυεν, ἀλάστορα καὶ θεομάχον ἀποκαλοῦσα, οἷς οὐδὲ τὴν ἡμέραν ἄγει διὰ φειδοῦς, τοῦ θείου μέλλων σώματος μετασχεῖν. ἐκθυόμενος οὖν τὰ δεινὰ καὶ τῷ θεῷ μὴ ἀπὸ θυμοῦ γένηται δεδοικώς, τότε μὲν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν παλίντροπον ἐπεβράβευσε, τῷ παπίᾳ τὴν αὐτοῦ ἐπιτρέψας φρουράν, εἰ καὶ τῶν σιδηροπέδων δι' ἑαυτοῦ φρουρεῖσθαι ἠξίου τὴν κλεῖν· ἐπηπείλει δὲ καὶ τῇ γυναικὶ καὶ “οὐκ εἰς μακρὰν ἐπόψεσθε”, ἔφη, “σύ τε, ὦ γύναι, καὶ τὰ τῆς ἐμῆς νηδύος βλαστήματα, τὰ ἀποβησόμενα, εἰ καὶ σήμερόν με τοῦ ἐκεῖθεν πυρὸς ἠλευθέρωσας”. τούτοις τὸ μέλλον ἀπεφοίβασέ τε καὶ προεκήρυξε.

22. Καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ δέος τῇ ψυχῇ ἐγκαθήμενον ἔκ τινος χρησμο-λογίας ὡς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν κάτω ταύτης γεννήσεως πᾶσαν τὴν αὐξηθεῖσαν εὐδαιμονίαν καὶ βασιλείαν ἀποκεί-ρεσθαι μέλλοντος. ὁ δὲ χρησμὸς ἦν Σιβυλλιακός, ἔν τινι βίβλῳ εἰς τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην ἐναποκείμενος οὐ χρησμούς μόνον ἀπλῶς ἀλλὰ καὶ μορφὰς καὶ σχήματα ἐχούση τῶν γενησομένων βασιλέων διὰ χρωμάτων.

Διότι φοβόταν το μέλλον επειδή η ψυχή του δεν είχε καθόλου απορρίψει την προφητεία από το Φιλομήλιο η οποία αναγνώριζε ότι ο Μιχαήλ θα ανέβει στο θρόνο διαδεχόμενος τον Λέοντα. Ένας από αυτούς που κατασκόπευαν τον Μιχαήλ ήταν και ο Εξαβούλιος, ένας άνδρας που μπορούσε να διαγνώσει τον χαρακτήρα και τη φύση των ανθρώπων σε βάθος. Καθώς περνούσε ο χρόνος και ο Μιχαήλ δεν σταματούσε να μιλά χωρίς φραγμό και χωρίς εμπαιγμό αλλά έχυne σαν κάποιος κυματισμένος ποταμός κάθε είδους λάσπη εκεί που δεν έπρεπε, απείλησε τον Λέοντα με θάνατο και άλλα παρόμοια με τα οποία έτρεφε τον φρικτό θυμό του. Αυτά αναφέρθηκαν στον βασιλιά, και ο Μιχαήλ συνελήφθη αμέσως και τέλος όταν αυτοί που διερεύνησαν την κατηγορία την επιβεβαίωσαν καταδικάστηκε για το ότι σχεδίασε στάση. Ήταν η παραμονή της σάρκωσης ανάμεσά μας του Χριστού του Λόγου και του Θεού μας. Όταν λοιπόν έγινε ολοφάνερο από κάθε άποψη καθώς ο ίδιος ο αυτοκράτορας τον ανέκρινε στα γραφεία των ασηκριτών⁶⁹, και δεν υπήρχε κανένας τρόπος να ξεφύγει από (τις συνέπειες) όσων τόλμησε, καταδικάζεται σε θάνατον και θάνατον όχι όποιον και όποιον αλλά τέτοιον στον οποίο και ο ίδιος ο Βασιλιάς είτε εξαιτίας της παθιασμένης οργής του είτε επειδή έτσι και αλλιώς τον ευχαριστούσε η ωμότητα, να μπορεί να είναι θεατής και εκτελεστής. Δηλαδή (καταδικάζεται ο Μιχαήλ) να ριχτεί απάνθρωπα δεμένος στο καμίνι του αυτοκρατορικού λουτρού για να γίνει τροφή στη φωτιά. Και βγήκε αυτή η απόφαση και ο ίδιος ο Λέοντας έσπευδε για να είναι θεατής όσων συνέβαιναν.

Αλλά η σύζυγός του (Η Θεοδοσία κόρη του Αρσαβήρ⁷⁰) σαν να είχε καταληφθεί από κάποια βακχική μανία έτρεξε απροετοίμαστη και ατημέλητη, του έκοψε την ορμή και έβαλε φραγμό στη βιασύνη του, ονομάζοντας τον Αλάστορα και θεομάχο γιατί ούτε την ημέρα που επρόκειτο να μεταλάβει Θείο σώμα δεν έδειχνε επιείκεια. Προσπαθώντας να αποφύγει τις συμφορές και φοβούμενος μην προξενήσει την οργή του Θεού, τότε χάρισε σε εκείνον τον Μιχαήλ απροσδόκητη σωτηρία αναθέτοντας την φρούρηση του στον παπία⁷¹, αν και αποφάσισε να φυλάξει πάνω του το κλειδί των σιδερένιων δεσμών. Επιπλέον μιλώντας απειλητικά είπε στη γυναίκα του: «Σύντομα θα δείτε και εσύ γυναίκα και οι βλαστοί των σπλάχνων μας την κατάληξη των γεγονότων αν και σήμερα με γλύτωσες από τη φωτιά του κάτω κόσμου». Με αυτά προμάντεψε το μέλλον και το διατύπωσε καθαρά.

§22 Και βέβαια την ψυχή του την είχε καταλάβει τρόμος από κάποιον χρησμό (που έλεγε) ότι την ημέρα της γεννήσεως εδώ κάτω στη γη του Χριστού και Θεού μας επρόκειτο να απογυμνωθεί από όλο τον πλούτο που είχε συσσωρεύσει και την αυτοκρατορική εξουσία. Και η προφητεία ήταν Σιβυλλικός χρησμός⁷² καταχωρισμένος σε κάποιο βιβλίο στην Βασιλική βιβλιοθήκη το οποίο δεν περιείχε μόνο χρησμούς αλλά και μορφές και σχήματα χρωματισμένα αυτών που επρόκειτο να γίνουν αυτοκράτορες.

---

⁶⁹ Ο.π. σ. 204.

⁷⁰ Ο.π. σ. 186.

⁷¹ Ο.π. σ. 1576-1577.

⁷² Ο.π. σ. 1890-1891.

ἦν οὖν Λέων θηρίον μεμορφωμένον χῖ στοιχεῖον κεχαραγμένον ἔχων ἀπὸ τῆς ῥάχεως μέχρι τῆς γαστρὸς αὐτοῦ. τούτου κατόπιν ἀνὴρ τις ἐπιθέων δόρατι καιρίαν ἐδίδου πληγὴν τῷ θηρίῳ διὰ τοῦ χῖ. πολλοῖς οὖν πρὸς σαφήνειαν τούτου δειχθέντος, ὁ τηνικαῦτα τὴν τοῦ κοιαιστῶρος ἐπανηρημένος ἀρχὴν μόνος διετράνου τὸ τοῦ χρησμοῦ, ὡς Λέοντος οὕτω καλουμένου βασιλέως τινὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως θανάτῳ ὀλεθρίῳ μέλλοντος παραδίδοσθαι.

23. Προσέτι δὲ καὶ ἡ τῆς μητρὸς ὄψις ἐπλήρου φόβου αὐτόν· ἡ τότε μὲν λεχθεῖσα εἰς οὐδὲν τούτῳ λελόγιστο, τὰ νῦν δὲ καὶ σφόδρα δάκνουσα ἐπέκειτο τὴν ψυχὴν. ἐφάνη γὰρ αὐτῇ κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις θεῖον ναὸν προσφοιτῶσα αἰ κόρη τις ὑπὸ πολλῶν λευχειμόνων περιστοιχιζομένη καὶ ὁ ναὸς αἵματος ἅπας πλήρης. ταύτην οὖν τὴν κόρην εἰπεῖν τινι τῶν παρεστῶτων, χύτραν ἐπιπληρώσαντα αἵματος ἐπιδοῦναι τῇ μητρὶ τοῦ Λέοντος πιεῖν. αὐτῆς δὲ πολυετῆ χρεῖαν | προβαλλομένης, δι’ ἧς μήτε κρεῶν μήτε τινὸς ἐναίμων γεύσασθαι καὶ διὰ τοῦτο μήτε ταύτης χρῆζειν τῆς χύτρας, “καὶ πῶς”, ἀντέφησεν ἡ κόρη μετὰ θυμοῦ, “ὁ σὸς υἱὸς οὐ παύεται ἐμὲ πολλῶν αἱμάτων πληρῶν, καὶ τούτῳ τὸν ἐμὸν υἱὸν | παρ-οργίζων τε καὶ θεόν;” πολλά τε ἔκτοτε ἐλιτάνευε τὸν ἑαυτῆς υἱὸν τῆς τῶν εἰκονοκαστῶν αἰρέσεως ἀποστῆναι, τὴν ὄψιν ταύτην ἐκτραγωδήσασα.

24. Καὶ τις δὲ ὄψις ἄλλη νυκτερινὴ ἐδειμάτου τοῦτον οὐκ ἔλαττον· αὐτοῦ γὰρ Ταρασίου τοῦ ἀοιδίου πατριάρχου πάλαι τὸν βίον μετηλλαχότος Μιχαὴλ τινὰ ἐξ ὀνόματος διακοῦσαι ἐπιπηδήσαντα προτρεπομένου ἐπιπληῆσαι τε καιρίαν καὶ κατὰ κρημνοῦ ὠθῆσαι ἄβυσσον ἔχοντος.

Πρὸς τούτοις καὶ τὸ τοῦ μοναχοῦ τοῦ κατὰ τὸ Φιλομήλιον, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς ἐσθῆτος θάττον μεταμφίσις. ἃ συμφορῆσας ἐπάλλετό τε τῷ δέει καὶ τὴν ψυχὴν ἐκυμαίνετο, τῷ ὕπνῳ κατὰ τὴν νύκτα ἀπεχθανόμενος. ὅθεν ἀκμαζούσης νυκτὸς σοφώτερα ἢ βασιλικώτερα βουλευσάμενος τὰς ἐπὶ τὸν παπίαν φερούσας πυλίδας καταρράξας – καὶ γὰρ ἦν εὐσθενῆς τῷ χεῖρε –, τὴν ἐπ’ αὐτὸν διήνυε πρόοδον. ὡς δὲ κατὰ τὸ δωμάτιον εἰσῆει καὶ <αὐ>τοῦ τὸν κατάκριτον ἐν σκίμποδι τῷ τοῦ παπίου περιδεξίως, τὸν δὲ παπίαν ἐπ’ ἐδάφους κοιμώμενον εὗρισκεν, τὰς χεῖρας ἐπῆγε πρὸς Μιχαὴλ καὶ τὴν κεφαλὴν, μαθεῖν βουλόμενος εἰ ἄρα, ὅπερ τοῖς ἐν συμφορᾷ ἐπακολουθεῖ, ἀφροντίν τινὰ καὶ ἡδὺν ἢ ἐμμέριμον ὕπνον καὶ κεκολασμένον

καθεύδει. ὡς δ’ εὔρεν ἄνετον καὶ πάσης ἀπαλλαγμένον μερίμνης – οὐδὲ γὰρ οὐδ’ ἐπαφώμενος αὐτὸν διύπνισεν –, μείζονα τὸν θυμὸν ἔθρεψε τοῖς ἀπ’ ἐλπίδος τούτοις θεάμασι, καὶ δεινὸν ἀπήει οὐκ αὐτῷ μόνον ἀλλὰ καὶ τῷ παπίᾳ ἐνσειῶν. οὐκ ἔλαθε γοῦν ταῦτα τοῖς περὶ τὸν παπίαν, ἀλλὰ τις

Ήταν λοιπόν ο Λέων ζωγραφισμένος ως θηρίο που είχε χαραγμένο το γράμμα Χι από τη ράχη μέχρι την κοιλιά του, και πίσω από αυτόν ένας άνδρας τρέχοντας επέφερε θανάσιμο πλήγμα στο θηρίο στοχεύοντας το Χι. Και αυτό παρουσιάστηκε σε πολλούς για να το ερμηνεύσουν με σαφήνεια, αλλά μόνο εκείνος που τότε είχε αναλάβει το αξίωμα του κοιαίστορος ξεκαθάρισε το νόημα του χρησμού, ότι, δηλαδή, κάποιος αυτοκράτορας που λεγόταν Λέων πρόκειται να παραδοθεί σε φρικτό θάνατο την ημέρα της γεννήσεως του Χριστού.

§23 Επιπλέον και το όραμα της μητέρας του τον γέμιζε με φόβο το οποίο όραμα ενώ του είχε αναφερθεί παλαιότερα, εκείνος το αγνόησε αλλά τότε του βάραινε την ψυχή και τον γέμιζε με φρικτή αγωνία. Διότι κάθε φορά που αυτή πήγαινε στο θείο ναό των Βλαχερνών⁷³, της εμφανιζόταν κάποια κόρη περιστοιχισμένη από πολλούς, λευκοντυμένους και όλος ο ναός ήταν γεμάτος αίμα, και αυτή λοιπόν η κόρη έλεγε σε κάποιον από τους παρισταμένους να γεμίσει μια χύτρα με αίμα και να τη δώσει να την πιεί η μητέρα του Λέοντα. Και ενώ εκείνη αντέλεγε ότι για πολλά χρόνια συνήθιζε να μην βάζει στο στόμα της ούτε κρέας ούτε οτιδήποτε άλλο είχε αίμα και ότι για αυτό το λόγο δεν έχει ανάγκη από τη χύτρα, η κόρη της απαντάει θυμωμένη: «Και πως ο υιός σου συνέχεια με γεμίζει με πολλά αίματα, εξοργίζοντας με αυτόν τον τρόπο τον υιό μου και θεό;» Και από τότε εκείνη παρακαλούσε συχνά τον υιό της να απομακρυνθεί από την αίρεση των εικονοκλαστών, παρουσιάζοντας του με τραγικό τρόπο το όραμα αυτό.

§24 Και κάποιο άλλο νυχτερινό όνειρο τον τρόμαζε το ίδιο. Διότι άκουγε τον ίδιο τον αείμνηστο τον Πατριάρχη Ταράσιο που είχε πεθάνει αρκετό χρόνο πριν να δίνει εντολή σε κάποιον που λεγόταν Μιχαήλ να χτυπήσει θανάσιμα και να σπρώξει (κάποιον) σ' έναν απύθμενο γκρεμό.

Επιπλέον είχε και εκείνο που συνέβη με τον μοναχό στο Φιλομήλιο και αμέσως μετά την αλλαγή του ενδύματος, γεγονότα, τα οποία όταν τα έβαζε το ένα δίπλα στο άλλο έτρεμε από τον φόβο και η ψυχή του ήταν σε μεγάλη ταραχή και απεχθανόταν τον ύπνο κατά τη διάρκεια της νύχτας. Έτσι λοιπόν προς τα μεσάνυχτα συλλαμβάνοντας ένα σχέδιο περισσότερο πονηρό παρά βασιλικό, συντρίβοντας την πόρτα που οδηγούσε στον παππία (γιατί ήταν ισχυρός και στα δύο χέρια) προχώρησε προς την κατεύθυνση του. Μόλις μπήκε στο δωμάτιο και βρήκε εκεί τον καταδικασμένο να κοιμάται άνετα στον καναπέ του παππία, ενώ ο παππίας κοιμόταν στο έδαφος, ακούμπησε τα χέρια του και το κεφάλι του στον Μιχαήλ, θέλοντας να μάθει αν πράγματι (κάτι που συμβαίνει σε όσους βρίσκονται σε συμφορά) ο ύπνος του ήταν ανέμελος και γλυκός ή γεμάτος σκοτούρες και αγωνία. Όταν αντιλήφθηκε ότι (ο Μιχαήλ) είναι ανέμελος και ελεύθερος από κάθε ανησυχία, (διότι ακόμα και όταν τον άγγιξε εκείνος δεν ξύπνησε) η οργή του εξαγριώθηκε με αυτά τα δυσσώωνα θεάματα και έφυγε με φρικτές μόνο απειλές όχι μόνο εναντίον (του Μιχαήλ) αλλά και του παππία, αυτά δεν ξέφυγαν από τους ακολούθους του παππία, αλλά κάποιος

---

⁷³ Ο.π. σ. 293.

τῶν προκοίτων τοῦ Μιχαήλ ἐκ τῶν φοινικῶν φωρασάμενος ὑποδημάτων ἀπήγγειλε πάντα σαφῶς. οἷς ἐκπαθεῖς γενόμενοι καὶ ἀμάχῳ δέει περιληφθέντες βουλήν ἐξήρτυον αὐτοῖς τὴν σωτήριον.

25. Ἔως ἄρτι ὑπέλαμπεν, καὶ σκῆψις γίνεται τῷ Μιχαήλ ψυχικὰς τινὰς κηλίδας ἐπαγομένῳ διὰ Θεοκτίστου, ὃν καὶ μετὰ ταῦτα τῷ τοῦ κανικλείου τετίμηκεν ἀξιώματι, ταύτας βούλεσθαί τινι προσαναθέσθαι τῶν θεοφιλῶν. ἐπετέτραπτο γοῦν καὶ συγκεχώρητο | ταῦτα παρὰ βασιλέως. καὶ “ἄγε δὴ”, φησὶν τῷ Θεοκτίστῳ, “τοῖς ἡμῖν κεκοινωνηκόσι τῆς πράξεως πάντα ἀνειπεῖν διαπειλεῖ τῷ βασιλεῖ, εἰ μὴ τι γένηται παρ’ ὑμῶν γενναῖον τούτου με διασῶζον τοῦ θανάτου καὶ τῆς εἰρκτῆς”. καὶ οἷ γε δὴ οἱ συνωμόται, ὡς ταῦτα διήκουσαν, βουλήν τοιαύτην συρράπτουσιν. ἔθος ἦν τῷ κλήρῳ τῷ ἱερῷ οὐχ ὡς νῦν ἔνδον τοῖς βασιλείοις, ἔκτοτε λαβὼν τὴν ἀρχήν, προσμένειν διὰ νυκτός, ἀλλὰ τοῖς σφῶν οἴκοις, ἄρτι δὲ τρίτης ἀρχομένης φυλακῆς κατὰ τὴν Ἐλεφαντίνην συναγείρεσθαι δοξολογίαν ἀποδώσοντας κυρίῳ τῷ θεῷ τὴν ἐωθινήν. τούτοις οἱ συνωμόται ὑπὸ μάλης φέροντες ἐγχειρίδια ἐγκαταμιχθέντες, ἅτε δὴ καὶ κνέφα καὶ ταῖς ἱερατικαῖς λαθόντες στολαῖς, συνεισήεσαν ἀφειδῶς, ἔν τινι σκοτεινῷ λοχήσαντες τόπῳ, τὸ σύνθημα προσδεχόμενοι. ὡς δ’ ὁ ὕμνος διεπεραίνετο καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ που | πλησίον ἦν τοῖς ἄδουσι, προεξάρχων πολλακίς τοῦτο δὴ τὸ φίλον αὐτῷ “τῷ παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ” – ἦν γὰρ φύσει τε εὐφρονος καὶ ἐν ταῖς μελωδίαις τῶν κατ’ ἐκεῖνο καιροῦ ἀνθρώπων ἡδύτατος –, τότε δὴ εἰσπηδήσαντες ἀθρόως ἐκ μὲν τῆς πρώτης ἡμάρτανον προσβολῆς, πρὸς τὸν τοῦ κλήρου ἕξαρχον ἀποπλανηθέντες, εἴτε δὴ τινι ἐμφερείᾳ καὶ σώματος ὁμοιότητι εἴτε τῇ κατὰ τὴν κεφαλὴν ὁμοίᾳ περιβολῇ· κρυμώδους γὰρ οὔσης καὶ χειμερίου τῆς ὥρας ἐνὶ περιβλήματι ἀμφοτέροι διεκαρτέρουν, πῖλῳ τὴν κεφαλὴν ὀξυτάτῳ περικαλύπτοντες. ἀλλ’ ὁ μὲν τοῦ κλήρου καθηγεμῶν τὸν κίνδυνον ἀπεώσατο –

αὐτίκα γὰρ γυμνώσας τὴν κεφαλὴν τῷ φαλακρώματι τὴν σωτηρίαν ἐθήρασεν –, ὁ Λέων δὲ τοῖς ἀδύτοις ἐπεισρυεῖς οὐ σώζεσθαι ἀλλ’ ἀμύνασθαι διεσπούδαζεν. ὅθεν τὴν τοῦ θυμιατηρίου σειρὰν διαρπάσας, ἢ κατὰ τινὰς θεῖον σταυρόν, τοῖς ἐπερχομένοις ἀντιπαρατάττεσθαι ἐβουλεύετο. ἀλλ’ οὗτοι πολλοὶ καὶ οὐ καθεῖς ἐπιδραμόντες κατετίτρωσκον καὶ ὡς ἀμυνόμενον καὶ τῇ τοῦ σταυροῦ ὕλῃ τὰς τῶν ξιφῶν ὀρμὰς ἀποπέμποντα. ἀλλ’ ἔκαμεν πάντοθεν ὡς θηρίον βαλλόμενος · ὅτε δὴ καὶ ἀπογνοὺς ὄρκῳ τῆς ἐνοικούσης χάριτος ἐν τῷ ναῷ τινὰ εὐμεγέθη καὶ γιγαντιαῖον ἐπιφέροντα ὄρων τὴν πληγὴν ἐδέσμει καὶ ἐξελιπάρει τρανῶς. τῆς ἐκ τῶν Κραμβωνιτῶν | οὗτος ὠρμᾶτο γενεᾶς. ἀλλ’ ὁ γε “οὐχ ὄρκων”, εἰπὼν,

από τούς φρουρούς του Μιχαήλ (αντιλαμβανόμενος τον αυτοκράτορα) από τα κόκκινα παπούτσια, ανέφερε τα πάντα με λεπτομέρειες. Με αυτά τα λόγια όλοι τρόμαξαν και τους κατέλαβε ανυπέρβλητος φόβος και ξεκίνησαν να καταστρώνουν ένα σχέδιο για τη σωτηρία τους.

§25 Και σύντομα ξημέρωσε και κάποια πρόφαση επικαλέστηκε ο Μιχαήλ σύμφωνα με την οποία εξαιτίας κάποιων κηλίδων στην ψυχή του, επιθυμούσε να εξομολογηθεί σε κάποιον από τους φιλόθεους (κληρικούς) (και αυτό το ανακοίνωσε) μέσω του Θεόκτιστου⁷⁴, τον οποίον και μετά από αυτά τα γεγονότα τον τίμησε με το αξίωμα του κανικλείου. Και ο Βασιλιάς έκανε την παραχώρηση και του το επέτρεψε. Και λέει στο Θεόκτιστο: «Πήγαινε και απείλησε αυτούς που συμμετέχουν στο σχέδιο μας, ότι θα πεις τα πάντα στον αυτοκράτορα αν δεν κάνετε κάτι γενναίο που θα με σώσει από το θάνατο και τη φυλακή». Και οι συνωμότες αφού άκουσαν αυτά συνέλαβαν το εξής σχέδιο: Ήταν έθιμο για τον ιερό κλήρο να μην παραμένουν κατά τη διάρκεια της νύχτας μέσα στο παλάτι όπως τώρα (κάτι που ξεκινούσε από τότε) αλλά στα σπίτια τους, και μόλις άρχιζε η τρίτη φρουρά να συγκεντρώνονται στην Ελεφαντίνη Πύλη για να προσφέρουν την πρωινή δοξολογία στον Κύριο και Θεό. Έχοντας αναμειχθεί με αυτούς, οι συνωμότες κρατούσαν εγχειρίδια κάτω από τη μασχάλη τους και ξεφεύγοντας εξαιτίας του ημίφωτος και των ιερατικών στολών (μπήκαν στο παλάτι) χωρίς δισταγμό και έστησαν ενέδρα σε σκοτεινό μέρος περιμένοντας το σύνθημα. Και καθώς ο ύμνος τελείωσε και ο βασιλιάς ήταν κάπου κοντά στους ψάλτες⁷⁵ μια και πολλές φορές έψαλλε ως πρωτοψάλτης αυτό ακριβώς το αγαπημένο του τροπάριο «τῷ παντάνακτος ἐξεφάυλισαν πόθῳ» —γιατί ήταν από τη φύση καλλίφωνος και από τους ανθρώπους εκείνης της εποχής ήταν ο πιο γλυκός στις μελωδίες—τότε αφού ξεπήδησαν ξαφνικά απέτυχαν στην πρώτη επίθεση καθώς στράφηκαν λανθασμένα προς τον προϊστάμενο του κλήρου είτε εξαιτίας κάποιας ομοιότητας και παρόμοιας σωματικής εμφάνισης είτε επειδή το κάλυμμα του κεφαλιού ήταν ίδιο. Διότι καθώς η περίοδος ήταν κρύα και χειμερινή και οι δυο περίμεναν ντυμένοι με το ίδιο ένδυμα καλύπτοντας το κεφάλι τους με ένα μυτερό καπέλο. Αλλά ο ηγεμόνας του κλήρου απομάκρυνε τον κίνδυνο – γυμνώνοντας γρήγορα το κεφάλι του και κερδίζοντας τη σωτηρία χάρις στη φαλάκρα του – . Ο Λέων, από την άλλη, έτρεξε στο ιερό προσπαθώντας απεγνωσμένα όχι να σωθεί αλλά να αμυνθεί, και έτσι αρπάζοντας την αλυσίδα, του θυμιατηριού, ή σύμφωνα με κάποιους άλλους, τον θείο σταυρό, έδειχνε την πρόθεση να αντισταθεί σε αυτούς που του έκαναν επίθεση. Αλλά αυτοί ορμώντας πολλοί και όχι μεμονωμένοι, τον γέμισαν πληγές όσο και αν αμύνονταν ή απέκρουε με το ξύλο του σταυρού, την ορμή των σπαθιών. Όμως κουράστηκε καθώς δέχονταν πλήγματα από παντού σαν θηρίο. Τότε, γεμάτος απόγνωση προσπάθησε να δέσει με όρκο στη Χάρη που κατοικεί στο ναό και εκλιπαρούσε φρικτά κάποιον εύσωμο και γιγάντιο άνδρα που τον είδε να ετοιμάζεται να τον πληγώσει (θανάσιμα). Αυτός ο άνδρας καταγόταν από την οικογένεια των Κραμβιωνιτών. Και λέγοντας αυτός: «Δεν είναι καιρός για όρκους

⁷⁴ ODB σ. 2056.

⁷⁵ ODB σ.1752-1754.

“ἀλλὰ φόνων καιρός”, ἔτι τε κατὰ τῆς θείας ὁμόσας χάριτος, παίει κατὰ χειρὸς οὕτω δὴ ἀνδρικῶς ὡς οὐ μόνον τῆς κλειδὸς ἀπορράξει ταύτην δεινῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ | κέρας τοῦ σταυροῦ κοπτόμενον μέχρι πολλοῦ προελθεῖν. συναποτέμνει δέ τις αὐτοῦ καὶ τὴν κεφαλὴν, ὄλμου δίκην τὸ σῶμα καταλιπών.

26. Τοιοῦτω μὲν τέλει βίου ὁ Λέων ἐχρήσατο κατὰ τὸν <Δεκέμβριον> μῆνα – ὥρα δὲ ἦν δεκάτη νυκτός –, βασιλεύσας ἔτεσιν ἑπτὰ πρὸς πέντε μῆσιν, ὠμότητα μὲν ἐξασκήσας, πρὸς δὲ καὶ ἀσέβειαν εἴπερ τις τῶν πρὸ αὐτοῦ· καὶ τούτοις τὴν τε προσοῦσαν αὐτῷ πρὸς τὰ κοινὰ ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐν ταῖς χερσὶν ἰσχὺν καὶ ἀνδρείαν κατήσχυνεν. λέγεται δὲ καὶ τινα φωνὴν οὐρανόθεν αὐθωρὸν ῥαγῆναι, τὴν αὐτοῦ κατάλυσιν εὐαγγελιζομένην πολλοῖς· ἦς καὶ τινες ἀκηκοότες ναυτίλοι, τὸν καιρὸν τε καὶ τὴν νύκτα ἀπογραψάμενοι, ἐκ τῆς ὑστερον ἐρεύνης ταύτην εὔρον οὔσαν ἀληθινήν.

αλλά για φόνους», και επιπλέον παίρνοντας όρκο στη Θεία Χάρη, χτύπησε (τον Λέοντα) στο μπράτσο με τόση δύναμη, που όχι μόνο το έκοψε ολοκληρωτικά από την άρθρωση του ώμου αλλά η τομή προχώρησε και σε μεγάλο βάθος πάνω στο ξύλο του σταυρού. Και κάποιος έκοψε επίσης και το κεφάλι του αφήνοντας το σώμα σαν ένα κούτσουρο.

§26 Τέτοιο τέλος είχε η ζωή του Λέοντα τον μήνα Δεκέμβριο (και η ώρα ήταν 4 τα ξημερώματα) αφού βασίλευσε επτά έτη και πέντε μήνες εφαρμόζοντας στην πράξη την ωμότητα και την ασέβεια περισσότερο από κάθε άλλο προκάτοχο του. Και ντρόπιασε με αυτά την φροντίδα προς τα κοινά που τον χαρακτήριζε και την ανδρεία του. Λέγεται ότι κάποια φωνή από τον ουρανό ακούστηκε αμέσως, η οποία ανήγγειλε σε πολλούς τη χαρμόσυνη δολοφονία του, την οποία φωνή την άκουσαν και κάποιοι ναύτες και καταγράφοντας την ώρα και την ημερομηνία, όταν αργότερα ερεύνησαν το θέμα βρήκαν ότι ήταν αληθινή.

5) ΣΧΟΛΙΑ

§1

ΛΕΩΝ Ε΄ Ο ΑΡΜΕΝΙΟΣ⁷⁶: αυτοκράτορας (813-20). Απεβίωσε στην Κωνσταντινούπολη στις 25 Δεκεμβρίου του 820. Ήταν γιός του Πατρικού Βάρδα, ο οποίος ήταν Αρμενικής καταγωγής. Μεγαλωμένος στο θέμα Ανατολικών, ο Λέων υπηρέτησε το 803 υπό τον στρατηγό Βαρδάνη Τούρκο, πιθανών ως πρωτοστράτορας. Εγκατέλειψε τον Βαρδάνη για τον Νικηφόρο Α, ο οποίος τον ονόμασε διοικητή των Φοιδεράτων και του έδωσε δύο παλάτια στην Κωνσταντινούπολη. Ο Νικηφόρος αργότερα τον εξόρισε, πιθανώς επειδή ο Λέων είχε πλουτίσει παράνομα ή επειδή ο Λέων συνέπασχε με τον αντάρτη Αρσαβήρ, την κόρη του οποίου, Θεοδοσία, είχε παντρευτεί ο Λέων. Ο Μιχαήλ Α΄ ανακάλεσε τον Λέοντα και τον ονόμασε αρχικά υποστράτηγο του θέματος Αρμενιικών, και ύστερα στρατηγό και πατρίκιο.

Ο Λέων ανακηρύχθηκε αυτοκράτορας μετά την μάχη της Βερσινικίας και στέφθηκε από τον Πατριάρχη Νικηφόρο Α΄ στις 22 Ιουλίου στην Αγία Σοφία, στην Κωνσταντινούπολη. Η άνοδος του Βούλγαρου χάνου Ομουρτάγκ και ο Θάνατος του Αββασίδη χαλίφη Χαρούν Αλ-Ρασίντ επέτρεψε στον Λέων να ξαναχτίσει πόλεις και άμυνες στην Θράκη. Επανάφερε την εικονομαχία διορίζοντας μια προπαρασκευαστική επιτροπή υπό τον Ιωάννη (Ζ΄) τον Γραμματικό καθαιρώντας τον Πατριάρχη Νικηφόρο και συγκαλώντας το 815 ένα τοπικό συμβούλιο στην Κωνσταντινούπολη που αποκήρυξε τη Σύνοδο του Τρούλο και επανέφερε τη Σύνοδο της Ιέρειας. Λόγω του ότι ήταν εικονομάχος, οι Βυζαντινές πηγές είναι εχθρικές απέναντι στον Λέων, κατηγορώντας τον, μεταξύ άλλων, ότι λιθοβόλησε την πρόσφατα αποκατεστημένη εικόνα του Χριστού στην Χάλκη, ανταγωνιζόμενος με αυτόν τον τρόπο τον Λέων Γ΄. Ήταν, παρ' όλα αυτά, εξαιρετικός στρατηγός και απολάμβανε τη φήμη του ως δίκαιος και ειλικρινής. Προέβη σε διορισμούς ικανών στρατιωτικών, συμπεριλαμβανομένου του Μιχαήλ (Β΄), του Θωμά του Σλάβου, και του Μανουήλ. Οχύρωσε επίσης και τα τείχη της Κωνσταντινούπολης στις Βλαχέρνες. Ο Λέων εκτελέστηκε στην εκκλησία την ημέρα των Χριστουγέννων από υποστηρικτές του Μιχαήλ Β. Το σώμα του εκτέθηκε δημόσια στον Ιππόδρομο πριν την ταφή του στην Πόρτα.

---

⁷⁶ ODB σ.1209

ARMENIA⁷⁷: Βασίλειο και επαρχία της βορειοανατολικής Βυζαντινής μεθορίου. Μεγάλο μέρος της μεσαιωνικής ιστορίας της Αρμενίας παραμένει άγνωστο και προβληματικό, λόγω της έλλειψης γηγενών πηγών πριν τη δημιουργία του Αρμενικού αλφαβήτου (5^{ος} αι) και την περιορισμένη οπτική γωνία των μετέπειτα εκκλησιαστικών ιστορικών. Ήταν εχθρικοί απέναντι στους Ιρανικούς και Μουσουλμανικούς πολιτισμούς καθώς και τη Βυζαντινή Ορθοδοξία, την οποία και απέριπταν ως οπαδό του Νεστοριανισμού μετά τη σύνοδο της Χαλκηδόνας. Εστίαζαν κυρίως στην Βόρεια Αρμενία και συχνά υποστήριζαν τα συμφέροντα μιας και μόνο ευγενούς οικογένειας. Ο εκχριστιανισμός της χώρας στις αρχές του 4^{ου} αι. την έφερε πιο κοντά στους Ρωμαίους και την απομάκρυνε από το Ιρανικό της παρελθόν. Παρ' όλα αυτά, καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα η Αρμενία παρέμεινε μια ουδέτερη ζώνη που αμφιταλαντευόταν ανάμεσα στον κλασικό κόσμο και την Ανατολή. Ως συνέπεια αυτού, η ίδια της η ιστορία επηρεάζονταν από την ισορροπία της δύναμης έξω από τα σύνορά της, παρ' όλο που η επίσημη γλώσσα, η κουλτούρα και τα έθιμά της διατηρούνταν πεισματικά. Στο εσωτερικό της, οι οξείς γεωγραφικοί διαχωρισμοί του οροπεδίου της Αρμενίας ευνοούσαν τις φυγόκεντρες τάσεις των επιφανών οι οποίοι ζήλευαν τα προνόμιά τους και έτειναν να βλέπουν τον ηγεμόνα απλά ως τον *πρώτο ανάμεσα σε ίσους*.

Ανάμεσα στο 387 και το 390 η αρχική τριμερής 'Αρμενία' (η αυτοκρατορική επαρχία της Μικράς Αρμενίας στα δυτικά του Ευφράτη, το Βασίλειο της Μεγάλης Αρμενίας στα Ανατολικά του ποταμού και οι Νότιες Σατραπείες.) μεταμορφώθηκε από τον διαχωρισμό της Βασιλείας των Αρσακίδων της Μεγάλης Αρμενίας σε ένα μικρότερο κομμάτι αυτοκρατορίας και μια πολύ μεγαλύτερη Περσαρμενία (που περιλάμβανε περίπου τα 4/5 του προηγούμενου βασιλείου) μαζί με μια γραμμή που έφτανε από το Βορρά έως το Νότο, από το Καρίν (Θεοδοσιούπολη) στο πάνω μέρος του Ευφράτη έως το Δάρας στη Μεσοποταμία. Η δυναστεία των Αρσακίδων εξαφανίστηκε και από τις δύο μεριές στις αρχές του 5^{ου} αιώνα. Έκτοτε η Περσαρμενία διοικούνταν από έναν *μαρζπάν* (*κυβερνήτη*), που συχνά ήταν κάποιος ντόπιος μεγιστάνας ο οποίος κατοικούσε στο Ντουίν, ενώ η αυτοκρατορική μεριά, η Εσωτερική Αρμενία, διοικούνταν από έναν *comes Armeniae* (*κόμη της Αρμενίας*), έως ότου ο Ιουστινιανός Α' (31 Νοεμ. Το 536) την ένωσε με την Μικρά Αρμενία, τις Σατραπείες και μέρη του Πόντου, για να σχηματίσει τις τακτικές αυτοκρατορικές επαρχίες που είναι γνωστές

---

⁷⁷ ODB σ.175-177

ως Αρμενία Α'-Δ'. Αυτό το μοτίβο επιβίωσε για σχεδόν 3 αιώνες , όταν ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος, με την Ειρήνη του 591, αύξησε σημαντικά το αυτοκρατορικό κομμάτι επεκτείνοντας τη Βυζαντινή μεθόριο στα Ανατολικά σχεδόν μέχρι το Ντουίν και τη βορειοδυτική γωνία της Λίμνης Βαν. Οι Αρμενο-Βυζαντινές σχέσεις έγιναν πολύ τεταμένες κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, καθώς οι προσπάθειες του Βυζαντίου να αναγκάσει την Αρμενία σε επανένωση με την Κωνσταντινούπολη και να της επιβάλει αυτοκρατορικούς θεσμούς και έθιμα, πυροδοτούσαν την εχθρότητα του ισχυρού τοπικού κλήρου και των ντόπιων μεγιστάνων, των οποίων τα προνόμια απειλούνταν. Σαν αποτέλεσμα, οι εισβολές των Αράβων στα μέσα του 7^{ου} αι. συνάντησαν συγκριτικά μικρή αντίσταση. Στην αρχή, η Μουσουλμανική κατάληψη της Αρμενίας ήταν σχετικά ήπια και οι φόροι παρέμεναν χαμηλοί, επειδή το χαλιφάτο βασιζόταν στο ιππικό των Αρμενίων για να απωθήσει τους Χαζάρους, οι οποίοι περνούσαν από τα Καυκάσια περάσματα κάνοντας επιδρομές. Διοικητικά, η Αρμενία ήταν τώρα ενωμένη με την Ιβηρία και την Αλβανία του Καυκάσου, σχηματίζοντας την επαρχία της *Αμρινίγιας* η οποία διοικούνταν από έναν αξιωματικό που έμενε αρχικά στο Ντουίν και έπειτα στη Μπάρντα στο Αζερμπαϊτζάν. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της δυτικής μερίδας της Αρμενίας, ωστόσο, ήταν ενσωματωμένο σε μια στρατιωτική ζώνη που είχε ταχθεί ενάντια στο Βυζάντιο. Οι συνθήκες στην Αρμενία άρχισαν να αλλάζουν τον 8^ο αι. όταν οι Άραβες, οι οποίοι έβγαιναν κερδισμένοι από τις κρίσεις που αποσπούσαν την προσοχή της Κωνσταντινούπολης, ενίσχυσαν την υπεράσπιση τους. Οι αναταραχές των Αρμενίων ευγενών ξεσήκωσαν τον Μουσουλμανικό φανατισμό και οδήγησαν σε τιμωρητικές επιδρομές, σφαγές και απελάσεις. Οι περισσότεροι Αρμένιοι ευγενείς εξοντώθηκαν και αναρίθμητα Μουσουλμανικά εμβράτα εγκαθιδρύθηκαν στη χώρα. Από τον 9^ο αι. και μετά, η επέκταση του Βυζαντίου προς τα Ανατολικά και η ταυτόχρονη παρακμή του χαλιφάτου του Αμπασίντ επέτρεψε μια ντόπια αναγέννηση. Η δυναστεία των Βαγρατιδών επέβαλλε τον εαυτό της στο Βορρά ενώ οι Αρκούνι ήλεγχαν το μεγαλύτερο μέρος του Βασπουρακάν στο Νότο. Η αυτονομία της Αρμενίας ανασχηματίστηκε με τη στέψη του Ασώτου Α' του Μεγάλου Βαγρατούνι το 884 και από αυτή του Γκαγίκ Αρκούνι το 908, και η εξωτερική ισορροπία της εξουσίας επιβλήθηκε ξανά. Αυτή η δεύτερη περίοδος ανεξαρτησίας, αν και πολιτικά εύθραυστη και όλο και περισσότερο διχασμένη, διήρκησε σχεδόν δύο αιώνες. Ο ντόπιος πολιτισμός μπορεί να έφτασε το ζενίθ του κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου (δες αρμενική τέχνη και αρχιτεκτονική, αρμενική λογοτεχνία). Η

Αρμενία, κατά τον ίδιο τρόπο, ευημέρησε μέσω του εκτενούς διεθνούς εμπορίου μέχρι που η Βυζαντινή επέκταση κατέστρεψε την εξωτερική σταθερότητα ξανά.

Η επέκταση του Βυζαντίου στην Αρμενία ξεκίνησε το δεύτερο μισό του 10^{ου} αι και το Ταρών έγινε αυτοκρατορική επαρχία το 966/7, αλλά το 974 ο Αυτοκράτορας Ιωάννης Α' ο Τζιμισκής συνεργάζονταν ακόμη με τον Βασιλιά Άσχοτ III. Η Βυζαντινή προσάρτηση της Αρμενίας επιταχύνθηκε τον επόμενο αιώνα. Σε συνεχόμενες εκστρατείες, ο Βασίλειος Β' κέρδισε το μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Αρμενίας, που έγινε το θέμα της Ιβηρίας στις αρχές του 11^{ου} αι. Η εκχώρηση του Βασπουρακάν που απειλούνταν από τις πρώτες Τουρκικές επιδρομές στην αυτοκρατορία οδήγησε στη δημιουργία του Καπετανάτου της Βασπουρκανίας (Βασπουρακάν) το 1921/2. Η Βυζαντινή αυτοκρατορική πίεση τελικά ανάγκασε τον Γκαγκίκ Β' να παραιτηθεί και να παραδοθεί. Οι στρατοί της αυτοκρατορίας απέτυχαν επίσης στο να πάρουν το Ντουίν από τους Μουσουλμάνους, αλλά έως τα μέσα του 11^{ου} αι, το μεγαλύτερο μέρος της Αρμενίας είχε μετατραπεί σε αυτοκρατορικά θέματα – Ταρών, Ιβηρία, Βασπουρκανία και Μεσοποταμία- ενώ η τοπική Αριστοκρατία μετανάστευσε στην Καππαδοκία, την Γεωργία ή τη Σικελία.

Καθώς οι Σελτζούκοι κατέκλυζαν τη χώρα, η προσάρτηση της Αρμενίας από το Βυζάντιο αποδείχτηκε βραχυχρόνια και τελείωσε με την ήττα του Βυζαντίου στο Ματζικέρτ το 1071. Από εκεί και μετά, οι Μουσουλμανικές δυναστείες είχαν τον έλεγχο της Αρμενίας, με εξαίρεση μια σύντομη αναγέννηση υπό τους Ζακαρίδες, οι οποίοι κυβερνούσαν το βόρειο κομμάτι της χώρας για δύο γενιές το 13^ο αι. Αυτό το Ινδικό καλοκαίρι τελείωσε με τις εισβολές των Μογγόλων κατά τη δεκαετία του 1230. Από τότε και μετά, η Αρμενία, η οποία βρισκόταν υπό την κυριαρχία διάφορων Μουσουλμανικών δυναστειών από τον 14^ο αι. και μετά, πέρασε για αιώνες εκτός της τροχιάς του Μεσογειακού κόσμου.

Υπάρχουν άφθονες επιβεβαιώσεις για την ασαφή φύση των Αρμενο-Βυζαντινών σχέσεων σε κάθε περίοδο. Κάποια μορφή συνεργασίας θα πρέπει αναμφίβολα να είχε συμβεί, καθώς η αυτοκρατορική βοήθεια ήταν απαραίτητη, αν η Αρμενία ήθελε να απωθήσει τις επιθέσεις από την Ανατολή, και το Βυζάντιο βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στις Αρμενιακές στρατιωτικές ομάδες. Οι Αρμένιοι αριστοκράτες υπηρετούσαν την αυτοκρατορία επανειλημμένα και εγκαθίσταντο και αναπτύσσονταν στη Μ. Ασία και Κωνσταντινούπολη (δες Αρμένιοι). Οι επαναλαμβανόμενες θρησκευτικές διαφωνίες, ωστόσο, κατέστρεφαν αυτές τις επαφές και η παραδοσιακή κοινωνική δομή της Αρμενίας (όπου κυριαρχούσαν οι υπεροπτικές επιφανείς

προσωπικότητες που είχαν κληρονομήσει γραφεία και κυριότητες) ήταν θεμελιωδώς ασυμβίβαστη με το συγκεντρωτικό και γραφειοκρατικό χαρακτήρα του Βυζαντίου και με τις δημοσιονομικές πολιτικές του. Παρά την απόρριψη της Βυζαντινής γλώσσας και θρησκείας από την Αρμενία, οι πολιτιστικοί και καλλιτεχνικοί δεσμοί διατηρήθηκαν. Ο Αρμένιος αρχιτέκτονας Τιριδάτης (Trdat), μάλιστα, κλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 989 για να αποκαταστήσει ζημιές στον ναό της Αγίας Σοφίας. Παρομοίως, η Αρμενία επωφελούνταν από το μεταβατικό εμπόριο που διέσχιζε τη χώρα – το οποίο οδήγησε στο να αναδειχτεί η Αρτασάτ στο μοναδικό βόρειο αυτοκρατορικό τελωνειακό σταθμό τον 5^ο-6^ο αι. και στην μετέπειτα ευημερία του Ανί – ενώ η Κωνσταντινούπολη εξαρτώνταν από την ίδια συναλλαγή για πολυτελή είδη από την Ανατολή και για κάποια προϊόντα από την Αρμενία, όπως μέταλλα (ασήμι, χαλκό, μόλυβδο κλπ.) καθώς και για τα κοκκίνοβαμμένα και κεντημένα δέρματα και υφάσματα της περιοχής. Παρ' όλα αυτά, η σχεδόν ολοκληρωτική αποκέντρωση της Αρμενίας από το 364 ως τις ύστερες στιγμές των Βαγρατίδων συνέχιζε ακάθεκτη, παρά την εστίαση του Μεσογειακού κόσμου στην πόλη, και επιβράδυνε την ανάπτυξη του εσωτερικού εμπορίου της Αρμενίας. Με πλήρη έλλειψη τοπικού νομίσματος, η Αρμενία έπρεπε να στηρίζεται εξ ολοκλήρου στο Βυζαντινό ή Αραβικό νομισματικό σύστημα για όλες τις εμπορικές συναλλαγές. Οι βασικές ασυμφωνίες ανάμεσα στην Αρμενία και το Βυζάντιο επικράτησαν της αμοιβαίας τους εξάρτησης και απέτρεψαν την ενσωμάτωση της Αρμενίας στην αυτοκρατορία, μέχρι που κυριεύτηκαν και οι δύο από τους Οθωμανούς τον 15^ο αι.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ⁷⁸: Ένα από τα πρώτα θέματα της Μ. Ασίας που είχε δημιουργηθεί ως το 669. Με έκταση από το Αιγαίο μέχρι την Λυκαονία και την Ισαυρία, καταλάμβανε την πρώτη θέση στην κατάταξη από όλα τα θέματα. Τα στρατεύματά του επαναστάτησαν εναντίον του Κωνσταντίνου Δ' το 682, και το 714 ο *στρατηγός* του εξεγέρθηκε με επιτυχία και έγινε ο αυτοκράτορας Λέων Γ'. Έχοντας επίγνωση της δύναμης του στρατηγού, ο Λέων, απ' ότι φαίνεται, διαχώρισε τις δυτικές περιφέρειες, σχηματίζοντας το θέμα Θρακησίων. Το Ανατολικών υποστήριξε τον Κωνσταντίνο Ε' το 742 εναντίον του Αρτάβασδου. Το 803, ο *στρατηγός* του, ο Βαρδάνης ο επί κλην Τούρκος, ηγήθηκε μιας εξέγερσης. Στις αρχές του 9^{ου} αι. οι ανατολικές περιοχές του αφαιρέθηκαν από την Καππαδοκία. Υπό τον Θεόφιλο, η

---

⁷⁸ ODB σ.89-90

Σελευκεία έγινε ξεχωριστό θέμα, και ο Λέων ΣΤ' πρόσθεσε την περιοχή στα δυτικά της Αλμυράς Λίμνης στην Καππαδοκία. Η πρωτεύουσα του Ανατολικού ήταν το Αμόριον μέχρι το 838 τουλάχιστον. Στα μέσα του 9^{ου} αι. το Ανατολικών περιελάμβανε 34 φρούρια. Ο στρατηγός του, που είχε τον τίτλο πατρίκιος, είχε υπό τις διαταγές του 15,000 στρατιώτες και είχε μισθό 40 χρυσές λίρες. Το Ανατολικών εμφανίστηκε για τελευταία φορά όταν ο στρατηγός του ο Νικηφόρος Βοτανειάτης ανακηρύχτηκε αυτοκράτορας το 1077.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Ι⁷⁹: Αυτοκράτορας (802-11). Γεννήθηκε στη Σελεύκεια κοντά στο 760, πέθανε στις 26 Ιουλίου 811. Ο Νικηφόρος ήταν Αραβικής καταγωγής, σύμφωνα με μια ανατολίτικη πηγή. Ξεκίνησε την καριέρα του ως πατρίκιος, γερουσιαστής και λογοθέτης του γενικού υπό την αυτοκράτειρα Ειρήνη. Στις 31 Οκτωβρίου 802 ο Νικηφόρος ανακηρύχτηκε αυτοκράτορας από αρκετούς υψηλόβαθμους αστικούς αξιωματικούς. Με την καθάρση της Ειρήνης, πολλοί από τους συνωμότες μπορεί να ήθελαν να αποτρέψουν την πρόταση σε γάμο που της είχε γίνει από τον Καρλομάγνο, αλλά το πιο πιθανό είναι να ήθελαν να σταματήσουν τις φιλοδοξίες του συμβούλου της Ειρήνης Αέτιου. Παρ' όλο που ήταν ένας εξαιρετικός διοικητής, του οποίου οι οικονομικές και στρατιωτικές πολιτικές ενδυνάμωσαν την αυτοκρατορία, ο Νικηφόρος χαρακτηρίζεται από τον Θεοφάνη ως άπληστος, χυδαίος, τυραννικός, ακόμη και αιρετικός. Οι 'σατανικές ιδέες' του Νικηφόρου συμπεριλάμβαναν αύξηση στους φόρους, την επέκταση των καπνικών φόρων στους πάροικους και στα εκκλησιαστικά ιδρύματα, την κατάργηση των φοροαπαλλαγών που είχε θεσπίσει η Ειρήνη, φόρο για τους σκλάβους που είχαν αγορασθεί πιο μακριά από την Άβυδο, την εφαρμογή του αλληλέγγυου, φόρους σε κληρονομίες και θησαυρούς και κρατικό μονοπώλιο σε δάνεια με τόκο. Μάζεψε περισσότερους στρατιώτες αναγκάζοντας τις κοινότητες των χωριών να ασφαλίσουν τη στρατιωτική θητεία των φτωχότερων αυλικών και το εισόδημα των σταθερών ναυτών, αναγκάζοντας τους να αγοράσουν ακαλλιέργητη γη. Τα οικονομικά του μέτρα επέτρεψαν ένα πρόγραμμα χτισίματος και ανασχηματισμού. Ίδρυσε δικό του νομικό δικαστήριο στη Μαγναύρα για να επισπεύδει τις δικαστικές διαδικασίες.

Ο Νικηφόρος ελληνοποίησε την Ελλάδα μετατοπίζοντας οικογένειες από τη Μ. Ασία στη Σκλαβινία το 810 και επέκτεινε την Βυζαντινή διοίκηση προς τα δυτικά

---

⁷⁹ ODB σ.1476

ιδρύοντας τα θέματα Θεσσαλονίκης, Δυρραχίου, Κεφαλληνίας και πιθανόν Πελοποννήσου. Η εκλογή του πατριάρχη Νικηφόρου Α' και η αναβίωση της διαμάχης της μοιχείας προκάλεσε αντιπαλότητα από τη μεριά της θρησκείας, ειδικά από τον Άγιο Θεόδωρο τον Στουδίτη. Οι πολιτικές του Νικηφόρου προκάλεσαν εξεγέρσεις (από τον Βαρδάνη Τούρκο και τον Αρσαμπέρ). Το 807 έστειλε ένα στόλο για να καταστείλει μια εξέγερση στη Βενετία. Μπορούσε να κάνει πολύ λίγα ενάντια στους Άραβες και υπέγραψε μια ταπεινωτική συνθήκη με τον χαλίφη του Αμπασίντ, Χαρούν Αλ-Ρασίντ. Απέρριψε τη διεκδίκηση του τίτλου του Αυτοκράτορα από τον Καρλομάγνο αλλά δεν μπόρεσε να σταματήσει την κατάληψη της Βενετίας από τον Πεπίν το 810. Ο ίδιος πολέμησε εναντίον των Βουλγάρων αρκετές φορές και πέθανε σε μάχη εναντίον του Κρούμου. Το Νικηφόρο διαδέχτηκε (για πολύ σύντομο διάστημα) ο γιος του Σταυράκιος και έπειτα ο γαμπρός του, Μιχαήλ Α' Ραγκαβές, που ήταν παντρεμένος με την κόρη του Προκοπία.

ΒΑΡΔΑΝΗΣ Ο ΕΠΙ ΚΛΗΝ ΤΟΥΡΚΟΣ⁸⁰: Ανεπιτυχής επαναστάτης το 803. Με καταγωγή από την Αρμενία, ο Βαρδάνης ήταν Πατρίκιος και Στρατηγός του Ανατολικού, υπό τον Νικηφόρο Ι. Πιθανόν να είναι ο ίδιος με τον πατρίκιο Βαρδάνιο που, ως δομέστικος των σχολών υπό τον Κωνσταντίνο VI, συνέλαβε τον Πλάτων Σακκουδίωνος και, ως στρατηγός του Θρακέσιου, υποστήριξε την Ειρήνη ενάντια στην Κωνσταντινούπολη το 797. Το 803 ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' όρισε τον Βαρδάνη «μονοστράτηγο των πέντε ανατολικών θεμάτων» πιθανόν αναμένοντας επίθεση εναντίον των Αράβων. Στις 18 Ιουλίου ο Βαρδάνης ανακηρύχτηκε αυτοκράτορας, για οικονομικούς λόγους όπως λέγεται. Ο Νικηφόρος μπορεί να μην είχε πληρώσει τους στρατιώτες ενώ ο Βαρδάνης μοίρασε ισομερώς τα λάφυρα από τις εκστρατείες εναντίον των Αράβων, ή μπορεί ο Βαρδάνης να είχε αντιταχθεί στους υψηλούς φόρους του Νικηφόρου. Ανάμεσα στους υποστηρικτές του ήταν ο Μιχαήλ (ΙΙ), ο Λέων (V) και ο Θωμάς ο Σλάβος.

Σύμφωνα με διάφορες Βυζαντινές πηγές, πριν από την εξέγερση του ο Βαρδάνης επισκέφτηκε έναν άγιο άνθρωπο ο οποίος προφήτεψε ότι η επανάσταση του θα αποτύχει, ο Μιχαήλ και ο Λέων θα βασίλευαν αμφότεροι και ο Θωμάς με τη σειρά του θα ξεκινούσε μια εξέγερση. Τα στρατεύματα του Αρμενιικού αρνήθηκαν να συνταχθούν με τον Βαρδάνη, ο οποίος πολιόρκησε την Χρυσούπολη ανεπιτυχώς για 8

---

⁸⁰ ODB σ.255

μέρες. Ο Μιχαήλ και ο Λέων τον εγκατέλειψαν και ο Βαρδάνης αποσύρθηκε στην Μαλάγινα για να διαπραγματευτεί με τον Νικηφόρο, ο οποίος όπως φαίνεται χρησιμοποιούσε τον Ιωσήφ των Καθάρων ως μεσάζοντα. Έχοντας λάβει γραπτή εγγύηση ασφαλείας από τον Πατριάρχη Ταράσιο, τον Σεπτέμβρη ο Βαρδάνης ζήτησε καταφύγιο στη μονή του Ηρακλείου στο Λιμάνι της Κίου (στη Βιθυνία) όπου έγινε καλόγερος με το όνομα Σάββας. Μετακόμισε σε ένα μοναστήρι που έχτισε ο ίδιος στο Πρότε, αλλά ο Νικηφόρος κατάσχεσε την περιουσία του, συνέλαβε τους υποστηρικτές του και τον τύφλωσε.

ΜΙΧΑΗΛ Π⁸¹: Αυτοκράτορας (820-29). Ιδρυτής της Δυναστείας των Αμοριτών. Γεννήθηκε στο Αμόριον και πέθανε στην Κωνσταντινούπολη στις 2 Οκτωβρίου του 829. Γεννημένος από ταπεινούς γονείς, ο Μιχαήλ ανέβηκε γρήγορα σε μια στρατιωτική καριέρα στο Ανατολικών, συνάπτοντας γάμο με τη Θέκλα, την κόρη του Θεματικού κυβερνήτη, με την οποία απέκτησε τον Θεόφιλο. Το 803 υπηρέτησε υπό τις διαταγές του Βαρδάνη Τούρκου αλλά τον εγκατέλειψε για το Νικηφόρο Ι, που τον όρισε *κόμη της Κόρτης (στρατηγός)* και του έδωσε ένα παλάτι στην Κωνσταντινούπολη. Κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του Μιχαήλ Ι, ο Λέων (V) όρισε τον Μιχαήλ από την Αμόρια ως προσωπικό του *πρωτοστράτωρ*. Όταν ο Λέων έγινε αυτοκράτορας, ονόμασε τον Μιχαήλ *δομέστικο των εξκουβιτόρων* με τον βαθμό του *πατρικίου*. Ο Λέων ήταν επίσης νονός του ενός από τους γιούς του Μιχαήλ, πιθανόν του Θεόφιλου. Παρ' όλα αυτά το Δεκέμβριο του 820 ο Λέων συνέλαβε τον Μιχαήλ κατηγορώντας τον για προδοσία και τον καταδίκασε σε θάνατο. Ο Μιχαήλ ξέφυγε από την εκτέλεση όταν τα υπόλοιπα μέλη της συνομοσίας του δολοφόνησαν τον Λέοντα και τον ανακήρυξαν αυτοκράτορα. Ο Μιχαήλ στέφθηκε από τον Πατριάρχη Θεόδοτο στις 25 Δεκεμβρίου.

Σαν αυτοκράτορας ο Μιχαήλ αποδυνάμωσε την εξέγερση του Θωμά του Σλάβου με βοήθεια από την Ομουρτάγ, αλλά δεν μπόρεσε να αποτρέψει τους Άραβες από το να καταλάβουν την Κρήτη ανάμεσα από το 824 και το 827 και να εισβάλλουν στη Σικελία κοντά στο 827. Το 824 υποστήριξε τους εικονομάχους με ένα γράμμα του στον Λουδοβίκο τον Ευσεβή. Οι αντίπαλοι τον κατηγορήσαν ότι ευνοούσε τους αθίγγανους και ότι ήταν κρυφά Εβραίος. Παρ' όλα αυτά απαγόρευσε την δημόσια συζήτηση για τους Εικονομάχους και επανέφερε τους Εικονολάτρες (αλλά όχι τον πατριάρχη Νικηφόρο Ι) τους οποίους ο Λέων Ε' είχε πολεμήσει. Καταδίωξε μόνο

---

⁸¹ ODB σ. 1363

τον μελλοντικό πατριάρχη Μεθόδιο (I), ο οποίος είχε αποκρύψει από τον Μιχαήλ ένα γράμμα του Πάπα Πασχάλη Α' που υποστήριζε τις εικόνες. Ο γάμος του Μιχαήλ περίπου το 823 με την Ευφροσύνη, κόρη του Κωνσταντίνου VI και μετέπειτα καλόγρια, αποκηρύχτηκε ως αντικανονικός από τον Άγιο Θεόδωρο τον Στουδίτη.

ΘΩΜΑΣ Ο ΣΛΑΒΟΣ⁸²: Ηγέτης της επανάστασης. Γεννήθηκε περίπου το 760 και πέθανε στην Αρκαδούπολη τον Οκτώβριο του 823. Λεγόταν «Σλάβος» επειδή κατάγονταν από μια οικογένεια της Σκυθίας, που κατοικούσε στον Πόντο κοντά στην Γκαζιούρα. Ο J.B. Bury εικάζει ότι ήρθε στην Κωνσταντινούπολη και δούλεψε ως πατρικίος αλλά έφυγε για την Αραβία περίπου το 788 εξαιτίας κάποιου σκανδάλου που συμπεριλάμβανε τη γυναίκα του αφέντη του. Παρ' όλα αυτά, ο Θωμάς υπηρετούσε στο Ανατολικών θέμα υπό τις διαταγές του Βαρδάνη Τούρκου και έφυγε για την Αραβία μόνο αφού η επανάσταση του Βαρδάνη απέτυχε. Ο Λεων Ε' τον κάλεσε το 813 και τον ανακήρυξε *τουρμάρχη* του Φοιδεράτου στο Ανατολικών. Το χειμώνα του 820/1 ο Θωμάς επαναστάτησε. Κάποιοι ακαδημαϊκοί αποδέχονται την κατάθεση του Γενέσιου, του Θεοφάνη Κοντινούατου και ένα γράμμα από τον Μιχαήλ Β' στον Λουδοβίκο τον Ευσεβή και πιστεύουν ότι ο Θωμάς επαναστάτησε εναντίον του Λέοντα V. Άλλοι ακολουθούν τη χρονολογία του Συμεών του Λογοθέτη και διαβεβαιώνουν ότι ο Θωμάς επαναστάτησε μόνον αφού ο Μιχαήλ Β' εκτέλεσε τον Λέοντα τον Δεκέμβριο του 820.

Παριστάνοντας τον αποθανόντα Κωνσταντίνο Δ' και εναποθέτοντας τη διοίκηση του στρατού του σε έναν άνδρα τον οποίον είχε υιοθετήσει με το όνομα Κωνστάντιος, ο Θωμάς συγκέντρωσε υποστηρικτές από όλα τα Ασιατικά θέματα εκτός από το Οψίκιον και το Αρμενιακόν. Σύναψε συμμαχία με τον Χαλίφη Μαμούν που τον αναγνώρισε ως αυτοκράτορα και επέτρεψε στον Μελχίτη πατριάρχη Αντιόχειας Ιωβ (813/4-844/5) για να τον στέψει βασιλιά σε αντάλλαγμα με την υπόσχεση του Θωμά να παραδώσει κάποιες περιοχές και να υποβάλλει φόρο τιμής στο χαλίφη. Ο Θωμάς παρέλασε προς την Κωνσταντινούπολη και, βοηθούμενος από τα θέματα του Αιγαίου την πολιορκήσε από τον Δεκέμβριο του 821 ως την Άνοιξη του 823, όταν μια επίθεση από τον Βούλγαρο χάνο Ομουρτάγ τον ανάγκασε να υποχωρήσει. Μια επίθεση που ακολούθησε από τον Μιχαήλ Β' ανάγκασε τον Θωμά να ζητήσει καταφύγιο στην Αρκαδιόπολη, όπου και στα μέσα του Οκτώβρη παραδόθηκε στα χέρια του

---

⁸² ODB σ. 2079

αυτοκράτορα και εκτελέστηκε. Όντας η τελευταία από τις μεγάλες επαναστάσεις των θεμάτων, η εξέγερση του Θωμά έχει αποδοθεί με διάφορους τρόπους, ως αντίδραση εναντίον στους Εικονομάχους, ως κοινωνική επανάσταση και λαϊκή εξέγερση, εξέγερση από τις μη Ελληνικές εθνοτικές ομάδες της αυτοκρατορίας, προσωπική φιλοδοξία του Θωμά και ως επιθυμία του να εκδικηθεί τον Λέοντα V. Όλο το επεισόδιο καλύπτεται εκτενώς στο εικονογραφημένο χειρόγραφο «Σκυλίτζης της Μαδρίτης».

§2

ΦΙΛΟΜΗΛΙΟΝ⁸³: Μικρή πόλη στην Φρυγία της Μ. Ασίας με συνεχή ιστορική παρουσία. Βρισκόταν στην ΝΔ πλευρά του οροπεδίου της Ανατολίας και αντιστοιχεί στο σημερινό Aksehir της Τουρκίας.

§3

ARMENIAKON⁸⁴: Ένα από τα πρώτα θέματα της Μ. Ασίας που δημιουργήθηκε υπό τις διαταγές του *magister militum* (μεγάλου στρατηγού) για την Αρμενία που ιδρύθηκε από τον Ιουστινιανό Α΄. Παρ' όλο που πηγές του 9^{ου} αι. (Θεοφάνης ο Ομολογητής και al-Baladhuri) ισχυρίζονται ότι το θέμα μπορεί να υπήρχε ακόμη και από το 629, ο στρατηγός του επικυρώνεται χωρίς αμφιβολίες το 667. Το θέμα συμπεριλάμβανε την ανατολική Ασία από την Καππαδοκία μέχρι την Μαύρη Θάλασσα και τον Ευφράτη. Τον 9^ο αι., ο στρατηγός του Αρμενιακού είχε υπό τις διαταγές του 9000 στρατιώτες και ο μισθός του ήταν 40 χρυσές λίρες. Ο τομέας του συμπεριλάμβανε 17 φρούρια. Ο στρατός συχνά έπαιζε ρόλο στην πολιτική, υποστηρίζοντας τις εξεγέρσεις του Λέοντα ΙΙΙ το 715 και του Αρτάβασδου (του προηγούμενου κυβερνήτη) το 742. Εξεγέρθηκαν εναντίον της Ειρήνης το 790 αλλά υποστήριζαν τον Μιχαήλ Β' ενάντια στον Θωμά τον Σλάβο. Η σημασία του Αρμενιακού πήγαζε από το μέγεθος του και τη στρατηγική του θέση. Η αρχική περιοχή είχε χωριστεί στις αρχές του 9^{ου} αι. σε Αρμενιακόν, Χαρσιανόν και Καππαδοκία, και τον 10^ο αι. η Χαλδεία έγινε

---

⁸³ H. Hunger, B. Belke, N.Mersich, *Tabula Imperii Byzantini* 7 ,Phrygien und Pisidien (Wien, 1990) σ. 359- 361

⁸⁴ ODB σ. 177

ανεξάρτητη, αφήνοντας το Αρμενιακό να συγκροτήσει την δυτική ακτή του Πόντου καθώς και τα βουνά και τις πεδιάδες στο νότο. Η πρωτεύουσά του ήταν η Αμάσεια.

ΑΡΑΒΕΣ⁸⁵: Στις Βυζαντινές πηγές ονομάζονται Άραβες και Σαρακηνοί όπως επίσης και Ισμαηλίτες και Αγαρηνοί, που σημαίνει οι πρόγονοι του Βιβλικού Ισμαήλ και Άγαρ.

Ο Κωνσταντίνος Α΄ κληρονόμησε από τον Διοκλητιανό ένα σταθερό μέτωπο με την Αραβία. Για να εκδιώξει τις εισβολές από την χερσόνησο, το Βυζάντιο ανέπτυξε το σύστημα των Φοιδεράτων οι οποίοι, μαζί με τους στρατιώτες της στρατιάς των Διοκλητιάνειων συνόρων, που εκτεινόταν από τον Ευφράτη ως την Πορφυρή Θάλασσα, υπερασπίζονταν τη Ρωμαϊκή Ανατολή. Στην πορεία της ύστερης Ρωμαϊκής περιόδου, η αυτοκρατορία αντιμετώπισε μια σειρά από αυτούς τους Άραβες φοιδεράτους: τους Τανουκχίδες τον 4^ο αι., τους Σαλίχιδες τον 5^ο και τους Γασσανίδες τον 6^ο. Οι τελευταίοι ήταν οι πιο ισχυροί και αντιπροσώπευαν την πιο ώριμη έκφραση του φεουδαρχικού συστήματος. Οι βασιλείς τους ήταν ανακατεμένοι στη Ρωμαϊκή στρατιωτική και διοικητική ιεραρχία. Ο επίσημος τίτλος του ίδιου του αρχηγού της ένωσης ήταν πυλάρχης, με το βαθμό του χαρίσιμου, αλλά ο ανώτατος ήταν και ο πατρίκιος και ο γλωσσιορίσμος. Το σύστημα των πυλάρχων και των φοιδεράτων ήταν τόσο επιτυχημένο που το Στρατηγικόν του Μαυρικού είναι σιωπηλό απέναντι στους Άραβες. Η βασιλεία του Μαυρικού αντιμετώπισε κρίση στις αυτοκρατορικές-φεουδαρχικές σχέσεις όταν ο αυτοκράτορας εξόρισε τον Γασσανίδη Αλαμουνδάριο στην Σικελία. Όταν οι Μουσουλμάνοι Άραβες εμφανίστηκαν τον 7^ο αι. ήταν ενάντια σε ένα σημαντικά αποδυναμωμένο αμυντικά κράτος, το οποίο πολέμησαν και νίκησαν.

Πρίν τον Θάνατό του το 632, ο Μωχάμετ είχε ενώσει την Αραβία. Οι διάδοχοί του, οι τρεις «ορθόδοξοι» χαλίφηδες, κατέκτησαν τα Βυζαντινά εδάφη της Ανατολής και της Αιγύπτου. Η καθοριστική μάχη ήταν η νίκη των Αράβων στο Γιάρμουκ το 636. Οι Υμαγιάδες συνέχισαν αυτή την καριέρα κατακτήσεων από τη Δαμασκό, τη νέα Αραβική πρωτεύουσα: ενάντια στη Βυζαντινή πατρική γη, την Μ. Ασία και την πρωτεύουσα, την Κωνσταντινούπολη. Ενάντια στην υπόλοιπη επαρχιακή Βόρεια Αφρική και Ισπανία. Και στη Μεσόγειο, για να ιδρύσουν μια ισχυρή ναυτική παρουσία. Η επιβολή ενάντια στην Μ. Ασία και την Κωνσταντινούπολη αποτελούνταν από ετήσιες εκστρατείες ενάντια στην πρώτη και τρεις πολιορκίες

---

⁸⁵ ODB σ. 149

ενάντια στη δεύτερη: το 669, τα επτά χρόνια του πολέμου του 674-80 (ενάντια στην Κωνσταντινούπολη) και την τελευταία πολιορκία του 717-18 (ενάντια στον Λέοντα Γ'). Ο πόλεμος στη Μεσόγειο ήταν πιο επιτυχημένος. Ο Muawiyah έφτιαξε έναν στόλο ο οποίος σύντομα έγινε η κυρίαρχη δύναμη στη Μεσόγειο. Το 654 λεηλάτησαν τη Ρόδο και γκρέμισαν το κολοσσιαίο άγαλμα του Ήλιου. Η Κως καταλήφθηκε και η Κρήτη λεηλατήθηκε. Οι Άραβες κέρδισαν μια αποφασιστική ναυτική μάχη, τη μάχη του Μάστς, το 665 λίγο πιο πέρα από την ακτή της Λυκίας. Μετά ακολούθησαν οι κατακτήσεις της Χίου και της περιοχής του Κυζικού (670) και έτσι προετοιμάστηκε η βάση για μια επίθεση στην Κωνσταντινούπολη. Παρ' όλο που μια επίθεση εναντίον της Κωνσταντινούπολης από το 674 έως το 678 απέτυχε, το 688, μια συμμαχία των δύο δυνάμεων ιδρύθηκε στην Κύπρο και η περιοχή της ανακηρύχθηκε ουδέτερη και αποστρατοποιήθηκε. Οι Άραβες είχαν εδραιωθεί στην Κρήτη έως το 824-827/8. Η κατάληψη της Βυζαντινής Δύσης ήταν επίσης επιτυχής. Ο Musa ibn-Nusayr μετέφερε τα Μουσουλμανικά όπλα στις ακτές του Ατλαντικού, ενώ το 711 ο Ταρίκ διέσχισε τα στενά που έχουν κρατήσει το όνομά του από τότε, το Γιβραλτάρ (Jabal Tarik) και διέλυσε το βασίλειο των Βησιγόθων.

Η παράδοση της εξουσίας από τη Δαμασκό στον Αβασίδα της Βαγδάτης το 750 ξεκίνησε ένα νέο κεφάλαιο στις σχέσεις μεταξύ Αράβων και Βυζαντίου. Δύο ενεργητικοί χαλίφηδες Αβασίδες μετέφεραν τον πόλεμο στην καρδιά του Βυζαντίου. Ο Χαρούν αλ-Ρασίντ έφτασε στο Βόσπορο το 782 και κατέλαβε την Ηρακλεία το 806, ενώ ο Αλ-Μουτασίμ κατέλαβε το Αμόριον το 838. Αυτές οι ενέργειες, ωστόσο, ενίσχυσαν το κύρος του χαλίφη ως ιερού πολεμιστή κατά των άπιστων περισσότερο από ότι ωφέλησαν το Ισλαμικό κράτος. Η γραμμή των συνόρων που χώριζαν την Μ. Ασία από το Βασίλειο του Ισλάμ έγινε ακόμη πιο σημαντική στα χρόνια των Ουμαγιάδων, καθώς, σε αντίθεση με τους Ουμαγιάδες, οι Αβασίδες μετά τον 9^ο αι. δεν είχαν καμία σοβαρή πρόθεση να αιχμαλωτίσουν την Κωνσταντινούπολη ή να επεκταθούν στην Ανατολή.

Με την μείωση της δύναμης του Αβασίδα χαλίφη και της κεντρικής εξουσίας, η πάλη εναντίον του Βυζαντίου συνεχίστηκε με μικροπρεπή περιστατικά στην Ανατολή και τη Δύση – οι Αγγαλβλίδες, οι Χαμδανίδες και οι Φατιμίδες, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις των οποίων ξεκίνησαν από το Καϊρουάν, το Χαλέπι και το Κάιρο αντίστοιχα. Καθ' όλη τη διάρκεια του 9^{ου} αι. οι Αγγαμπίδες από την Τυνησία κυριαρχούσαν στο μέσο της Μεσογείου και κατάφεραν να καταλάβουν τη Σικελία. Στην ανατολή, την πάλη ανέλαβαν τον 9^ο αι. οι Αμαννίδες από το Χαλέπι. Οι αρχικές

επιτυχίες του Σαγίφ Αλ-Ντουάλα τερματίστηκαν, ωστόσο, από τον Νικηφόρο Β' Φωκά. Οι Φατιμίδες της Αιγύπτου πολέμησαν το Βυζάντιο τον 10^ο αι. αλλά ο Ιωάννης Α' Τζιμισκής και ο Βασίλειος Β' περιόρισαν την επιβολή τους γύρω από την Αντιόχεια και μεγιστοποίησαν τα κέρδη του Βυζαντίου στη Βόρεια Συρία. Τα επιτεύγματα αυτών των τριών Μακεδόνων Αυτοκρατόρων σηματοδότησαν την αλλαγή του ρεύματος εναντίον των Αράβων. Η καταστροφή του Ναού της Αναστάσεως από τον Φατιμίδ αλ-Χακίμ (996-1021) ήταν ένας από τους παράγοντες που οδήγησαν στις Σταυροφορίες, που δόθηκαν κυρίως μεταξύ των Λατίνων Δυτικών και των Τούρκων, ενώ το Βυζάντιο και οι Άραβες ήταν απλά θεατές. Οι Τούρκοι, ένας νέος, αρρενωπός, Μουσουλμανικός λαός, έπιασαν την πάλη εναντίον του Βυζαντίου από το σημείο που την άφησαν οι Άραβες τον 11^ο αι.

ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑ⁸⁶: (σήμερα Ιζμίτ) πόλη της Βιθυνίας, κατοικία του Διοκλητιανού και των διαδόχων του έως το 330. Η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης της έφερε παρακμή, αλλά η Νικομήδεια παρέμεινε η πρωτεύουσα της περιοχής και η τοποθεσία της Φιλοσοφικής σχολής με επικεφαλής τον Λιβάνιο. Καταστράφηκε στο σεισμό του 358 και δεν επανήλθε ποτέ πλήρως, παρ' όλο που ο Ιουστινιανός Α' αναστήλωσε κάποια δημόσια κτίρια και τη Λεωφόρο στα Ανατολικά. Ο Βίος του Αγίου Θεοδώρου του Συκεών αποκαλύπτει πολλές λεπτομέρειες για την τοπική τοπογραφία και οικονομία. Η Νικομήδεια είχε μια ομάδα επίλεκτων ακαδημαϊκών, ένα εργοστάσιο όπλων (που ιδρύθηκε από τον Διοκλητιανό), ένα πτωχοκομείο και πολλές εκκλησίες και μοναστήρια. Η τοποθεσία της στον κύριο δρόμο προς την πρωτεύουσα έκανε τη Νικομήδεια μεγάλη στρατιωτική βάση. Έπαιξε ρόλο στις εκστρατείες του Ηρακλείου, του Ιουστινιανού Β', του Λέοντα Γ' και του Αρταβάσδου και την υπερασπίστηκαν από τους Άραβες και τους Παυλικάνους. Σαν εμπορικό κέντρο, η Νικομήδεια ήταν το αρχηγείο των κομερτικάριων τον 8^ο-9^ο αι. Ο επίσκοπός της Θεοφύλακτος (περ. 800-15) έχτισε ένα σύμπλεγμα πτωχοκομείου και μονής, και ένα αυτοκρατορικό ξενοδοχείο ιδρύθηκε στα τέλη του 9^{ου} αι. Η Νικομήδεια έγινε πρωτεύουσα των Οπτιμάτων αλλά ο Ibn Khurdadhbeh την περιγράφει ως κατεστραμμένη, αναμφίβολα επειδή η τεράστια αρχαία πόλη δίπλα στο λιμάνι είχε εγκαταλειφθεί και η Νικομήδεια είχε μεταφερθεί στην κορυφή ενός λόφου για καλύτερη άμυνα. Καθώς οι Τούρκοι βάδιζαν προς την Κωνσταντινούπολη μετά την κατάληψη της Νίκαιας το 1081, η

---

⁸⁶ ODB σ.1483

Νικομήδεια ήταν η βάση για τις προσπάθειες του Αλεξίου Α' να ξαναπάρει τον έλεγχο των παραθαλάσσιων περιοχών. Η πρώτη και η δεύτερη Σταυροφορία σταμάτησαν και οι δύο εκεί. Ο Οδο της Deuil την περιέγραψε ως μια πόλη της οποίας τα μεγαλόπνοα ερείπια ήταν γεμάτα με αγκάθια και βατομουριές.

Η Νικομήδεια αντιμετώπισε πολλές μάχες μετά το 1204. Αρχικά την ήλεγχε ο Θεόδωρος Α' ο Λασκαρίτης ο οποίος νίκησε τον Δαβίδ Κομνηνό της Τραπεζούντας εκεί κοντά. Ως το 1206, ωστόσο, η πόλη έπεσε στα χέρια των Λατίνων, οι οποίοι βρίσκοντας τα τείχη της ερειπωμένα, οχύρωσαν την εκκλησία της Αγίας Σοφίας σαν το βασικό τους κάστρο. Μια συνθήκη του 1207 επέστρεψε τη Νικομήδεια στον Θεόδωρο και οι οχυρώσεις της γκρεμίστηκαν, αλλά οι Λατίνοι την επανάκτησαν και την κράτησαν μέχρι το 1240 περίπου. Η Νικομήδεια ήταν εκτεθειμένη στις επιθέσεις του Ομάν Βαφείου το 1302. Μετά από αυτό, ο αγροτικός πληθυσμός αναζήτησε καταφύγιο μέσα στα τείχη και οι Τουρκομάνοι ρήμαξαν την περιοχή. Το 1304 και το 1330 η Νικομήδεια αποκλείστηκε και απειλήθηκε με λιμοκτονία. Το δεύτερο ενδεχόμενο αποφεύχθηκε από τον Ιωάννη ΣΤ' Κατακουζηνό που την έσωσε με το στόλο του. Η πόλη τελικά έπεσε στα χέρια του Ορχάν το 1337. Η Νικομήδεια διατηρεί πολλά από τα τείχη της, τους μακριούς δρόμους του Διοκλητιανού και το Μεσαιωνικό κάστρο στην κορυφή του λόφου που φαίνεται να είναι του 12^{ου}-14^{ου} αιώνα. Σαν μητροπολιτική επισκοπή, η Νικομήδεια έπαιξε μεγάλο ρόλο υπό τον Ευσέβιο της Νικομήδειας, αλλά αργότερα υποτάχθηκε στην υπεροχή της Νίκαιας.

ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΖΗΝΩΝΟΣ⁸⁷ : Είναι το παλάτι του αυτοκράτορα Ζήνωνα (474 -491) το οποίο σύμφωνα με την μαρτυρία αυτού του χωρίου ήταν ακόμη κατοικήσιμο στις αρχές του εννάτου αιώνα. Η ακριβής τοποθεσία του μέσα στην Κωνσταντινούπολη είναι άγνωστη.

ΔΑΓΙΣΘΕΥΣ⁸⁸: Τα λουτρά του Δαγισθέως. Αρχαίο λουτρό της Κωνσταντινούπολης το οποίο βρισκόταν κοντά στη στοά Δομνίνου, δίπλα στη Μέση όδο και ανατολικά του Forum Constantini. Το χτίσιμο ολοκληρώθηκε το 528.

ΚΟΜΗΣ ΤΗΣ ΚΟΡΤΗΣ⁸⁹: Αξιωματικός του πληρώματος του στρατηγού, πιθανότατα ένας αξιωματικός του δημοσίου με δικαστικά και αστυνομικά καθήκοντα.

---

⁸⁷ Janin Constantinople σ. 136

⁸⁸ V.Crisafulli- J. Nesbitt , The Miracles of the St. Artemios (Leiden- NewYork – Köln, 1997) σ.8 και σημ. 20 και 21

Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ δηλώνει ότι το όνομα προέρχεται από τη λέξη κόρτη (σκηνή), μιας και το καθήκον του κόμη ήταν να στήνει τη σκηνή του αυτοκράτορα κατά τη διάρκεια εκστρατειών. Ο συγγραφέας του βίου του Γεωργίου του Αμάστρι τον ονομάζει «ο φέρων ασπίδα της κόρτης» και τονίζει την Ιταλική προέλευση του όρου. Αρκετές επιβεβαιώσεις για τους Κόμητες έχουν διατηρηθεί, οι οποίες χρονολογούνται κυρίως κατά τον 8^ο και 9^ο αι. Οι θρύλοι γύρω από αρκετές από αυτές τις επιβεβαιώσεις υποδεικνύουν τις επαρχίες στις οποίες υπηρετούσε ο κόμης: Πελοπόννησος, Μακεδονία, Χαλκίδα και ούτω καθεξής. Η νωρίτερη αναφορά στον κόμη της κόρτης σε διηγηματικές πηγές είναι ένα γράμμα του Άγιου Θεόδωρου του Στουδίτη του 817/18. Ο βίος του Θεοδώρου αναφέρει ότι ο Λέων Ε΄ διέταξε τον στρατηγό του «Ανατολικών» να στείλει τον κόμη της κόρτης για να μαστιγώσει τον άγιο άνθρωπο. Στο βίο του Γεωργίου του Αμαστρι ο κόμης της κόρτης έχει ευθύνες σε μια εγκληματική υπόθεση και ο Κωνσταντίνος Ζ΄ αναφέρει τον Κόμη μαζί με τους πρωτονοτάριους. Κόμητες των Κόρτων εμφανίζονται στις λίστες των επαρχιακών δημοσίων υπαλλήλων από το 995 έως το 1088, συνήθως μετά τους χαρτουλάριους του δρόμου και των θεμάτων. Οι τελευταίες αναφορές στους Κόμητες των Κόρτων ήταν τον 12^ο αι. στην Αλεξιάδα της Άννας της Κομνηνής και σε ένα γράμμα του 1116.

ΚΑΡΙΑΝΟΥ ΟΙΚΟΣ⁹⁰: Παλάτι στην περιοχή *τα Καριανού* κοντά στην εκκλησία των Βλαχερνών. Ανήκε σε κάποιον πατρικό ονόματι Καριανό και στο οίκημα πρόσθεσε στοά με κολώνες ο αυτοκράτορας Μαυρίκιος.

ΜΑΛΑΓΙΝΑ⁹¹: (αργότερα Μελλάγεια), περιοχή της Βιθυνίας στο κέντρο της κοιλάδας του Σανγκάριου. Η Μαλαγίνα εμφανίζεται πρώτη φορά στην Ιστορία όταν η αυτοκράτειρα Ειρήνη έστειλε ένα στρατό εκεί εναντίον των Αράβων το 786. Το 798 οι Άραβες αιχμαλώτισαν τις βασιλικές σέλες και άλογα στη Μαλαγίνα. Επιτέθηκαν ξανά το 860 και κοντά στο 875. Η Μαλαγίνα ήταν ο κύριος τόπος στέγασης των Βασιλικών στάβλων, από όπου έπαιρναν τα άλογα για τις εκστρατείες στην Ανατολή. Όντας το πρώτο άπλεκτον στο δρόμο προς τη μεθόριο, ήταν εκεί όπου οι στρατηγοί του Θρακησίου και του Οψικίου ενώνονταν με τις αυτοκρατορικές εκστρατείες. Το 1704 ο Ιωάννης Δούκας έχτισε το παλάτι του στη γύρω περιοχή, και το 1145 ο

---

⁸⁹ ODB σ. 1139

⁹⁰ Janin Constantinople. σ. 341-342

⁹¹ ODB σ. 1274

Εμμανουήλ Α' αποκατέστησε το κεντρικό της φρούριο στη Μεταβολή, μετά από μια Τουρκική επίθεση. Ο Εμμανουήλ συγκέντρωσε στρατιώτες στη Μαλαγίνα για την επίθεσή του στο Δορύλαιον το 1175. Οι άνθρωποί της υποστήριξαν τον Ψευδο-Αλέξιο έναντι του Αλεξίου ΙΙ. Η Μαλαγίνα έγινε το κέντρο μιας επαρχίας που διοικούνταν από ένα δεξ και στρατοπεδάρχες στα τέλη του 12^{ου} αι. Επικυρωμένη ως αρχιεπισκοπική το 12^ο αι., η Μαλαγίνα έγινε μητρόπολη υπό την κυριαρχία των Λασκαρίδων. Οι ισχυρές της οχυρώσεις που έβλεπαν το Σαγγάριο κοντά στην Ramukona, υποδεικνύουν δύο περιόδους, πιθανότατα αυτές του 7^{ου} και του 12^{ου} αι.

ΜΟΝΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ⁹²: Αυτοκρατορικό μοναστήρι κοντά στην Κίο, στην ΝΑ πλευρά της θάλασσας του Μαρμαρά λίγα χιλιόμετρα προς τα Δυτικά της σημερινής πόλης Gemlik.

ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ⁹³: (αρχ. Κυβίστρα) μία πόλη του «Ανατολικών» στη νότια πλευρά του ανατολικού οροπεδίου και η αρχή του περάσματος για τις Κιλικίες Πύλες. Σήμερα είναι το Τοντ Καλέσι κοντά στο Ερεγλί. Η Ηράκλεια έγινε πολύ σημαντική κατά τη διάρκεια των πολέμων με τους Άραβες, οι οποίοι επιτέθηκαν πρώτοι το 708 και την κατέστρεψαν το 806 – αποκαταστάθηκε σύντομα. Η Ηράκλεια ήταν η σκηνή της μάχης στον 10^ο αι. και εμφανίζεται επαναλαμβανόμενα στο έπος του Διγενή Ακρίτα. Σαν επισκοπή της Καππαδοκίας ΙΙ, ήταν πάντα γνωστή με το αρχαίο της όνομα. Έγινε αυτοκέφαλη κοντά στο 1060. Η τοποθεσία δεν περιέχει σημαντικά ερείπια.

ΠΡΩΤΗ⁹⁴: Ένα από τα νησιά της Προποντίδας, το μεγαλύτερο σε έκταση, βρίσκεται ΝΑ της Κωνσταντινούπολης.

ΛΥΚΑΟΝΙΑ⁹⁵: Το νότιο μέρος της κεντρικής οροσειράς της Μ. Ασίας, μια ξερή, χωρίς δέντρα πεδιάδα που αναπηδά από λόφους και βουνά. Η χώρα είναι γενικά μη παραγωγική και είχε αραιό πληθυσμό, του οποίου τα βασικά κέντρα ήσαν γύρω στις άκρες της πεδιάδας. Περιέχει, παρ' όλα αυτά, πολύ πράσινο κατάλληλο για βοσκή και τα γειτονικά βουνά είναι πλούσια σε ορυκτά. Στις μεταρρυθμίσεις του Διοκλητιανού,

---

⁹² D. Turner, The Origins and Accession of Leo V (813-820) στο JOB 40, (1990) σ. 175- 176 και σημ. 27

⁹³ ODB σ.915

⁹⁴ el. Wikipedia.org/ Wiki/ Πρώτη_ (νήσος)

⁹⁵ ODB σ.1258

το βόρειο τμήμα της Λυκαονίας ανατέθηκε στην Πισιδία και το νότιο στην Ισαυρία. Η Λυκαονία έγινε αυτόνομη επαρχία περίπου το 370, με την αστική και εκκλησιαστική της μητρόπολη να είναι στο Ικόνιον. Σαν αποτέλεσμα των Ισαυρικών επιδρομών, ο Λέων Α΄ όρισε ένα *κόμη* ως στρατιωτικό διοικητή της Λυκαονίας εκτός από τον αστικό κυβερνήτη. Όταν αυτό κρίθηκε ανεπαρκές, ο Ιουστινιανός Α΄ το 535 δημιούργησε τη θέση του Πραιτώρα, που είχε πλήρεις αστικές και στρατιωτικές δυνάμεις. Και αυτό απέτυχε επίσης, και το 553 ένας *δεξ*, ή *βιοκωλυτής*, ορίστηκε στρατιωτικός διοικητής για να διατηρήσει την τάξη. Η αστική επαρχία της Λυκαονίας απορροφήθηκε από το θέμα «Ανατολικών», παρόλο που οι Κομερκιάριοι της Λυκαονίας ήταν ακόμη ενεργοί στο τέλος του 7^{ου} αι. Η ύπαρξη ενός τουρμάχη της Λυκαονίας και της Παμφυλίας επιβεβαιώνεται στα τέλη του 9^{ου} αι. Η Λυκαονία περιέχει πολλά Βυζαντινά μνημεία, πιο σημαντικά από τα οποία είναι οι εκκλησίες Binbirkilise (1001 εκκλησιές) καθώς και ένα εκτενές δίκτυο φρουρίων.

ΔΟΜΝΙΚΗ⁹⁶: Ήταν η σύζυγος του Βαρδάνη Τούρκου. Έκανε μαζί του γιούς και μια κόρη. Μετά την απόσυρσή του σε μοναστήρι. Η Δομνίκη έμεινε στο σπίτι της αλλά χειροτονήθηκε μοναχή και έδωσε στον εαυτό της το όνομα Αθανασία. Ο Βαρδάνης επαναστάτησε και ηττήθηκε το 803.

§4

ΕΥΧΑΪΤΑ⁹⁷: (σήμερα AKVAT), πόλη του Πόντου στα Δυτικά της Αμασείας. Τον 5^ο αι, τα Ευχαϊτά χρησίμευαν σαν τόπος εξορίας για πολλούς επιφανείς κληρικούς, συμπεριλαμβανομένων των πατριαρχών της Κωνσταντινούπολης και Αντιόχειας. Έγινε πόλη από τον Αναστάσιο Ι, ο οποίος οχύρωσε την πόλη μετά από μια επίθεση των Ούνων το 515. Κάηκε από τους Σασανίδες το 615, δέχτηκε επίθεση από τον Άραβα χαλίφη Muawiyah το 610 και καταλήφθηκε από τους Άραβες το χειμώνα του 663/4. Σε αυτή την τελευταία περίπτωση, ενώ οι Άραβες λεηλατούσαν την πόλη και γκρέμισαν την εκκλησία του Αγ. Θεοδώρου, ο λαός έτρεξε μαζικά στα φρούρια στους κοντινούς λόφους. Παρ' όλα αυτά, η πόλη επανήλθε και η εκκλησία ξαναχτίστηκε. Τα Ευχαϊτά ήταν πόλη του θέματος 'Αρμενιακόν'. Οι Άραβες έστησαν ενέδρα στον στρατηγό και πήραν το ταμείο του θέματος το 810. Τα έργα του Μητροπολίτη Ιωάννη Μαυρόποδα δείχνουν ότι η γιορτή του Αγίου Θεοδώρου ήταν η σκηνή ενός γεμάτου

⁹⁶ PBE, www.pbe.kcl.ac.uk/person /σ.2250

⁹⁷ ODB σ.737

κόσμο πανηγυριού στα μέσα του 11^{ου} αι. Η μετέπειτα ιστορία τους παραμένει άγνωστη. Όντας αρχικά βοηθός επισκοπής της Αμάσειας, τα Ευχαϊτά είχαν γίνει μια αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή μέχρι τον 7^ο αι. Η αυξανόμενη σημασία τους πήγαζε από τη λατρεία του Αγίου Θεοδώρου του Τήρωνος που μεταφέρθηκε εδώ από την Αμάσεια. Τα Ευχαϊτά έγιναν Μητρόπολη υπό τον Λέοντα VI. Δεν έχουν σωθεί ερείπια. Η σχέση μεταξύ των Ευχαϊτών με την γειτονική πόλη Ευχάνεια (που ονομάστηκε Θεοδωρόπολις από τον Ιωάννη Α' Τζιμισκή το 972) δεν είναι ξεκάθαρη.

ΡΩΜΑΝΙΑ⁹⁸: Λατινικός όρος που εμφανίστηκε τον 4^ο αι. για να προσδιορίσει την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, ειδικά σε αντίθεση με τον βάρβαρο κόσμο. Ο όρος μπορεί να προέρχεται από λαϊκό και Χριστιανικό περιβάλλον. Στην ανατολή, ο Ελληνικός όρος είναι γνωστός από τον 6^ο αι. – σε ένα χρονικό και σε μια δημοτική επιγραφή από το Σίρμιο, που ικετεύει το Θεό να σώσει τη Ρωμανία από τους Αβάρους. Στα ελληνικά ο όρος Ρωμανία περιέγραφε επίσης την αυτοκρατορία. Αυτή η «οικουμενική» σημασία χάθηκε στη δύση, όπου κατέληξε να αποδίδει τη Ρουμανία (το πρώην εξαρχάτο της Ραβένας). Μετά το 1080 οι Δυτικοί χρησιμοποιούσαν τον όρο Ρωμανία είτε για την αυτοκρατορία, σύμφωνα με την Βυζαντινή παράδοση) είτε για τη Ρούμ, σύμφωνα με τη Μουσουλμανική χρήση. Το 1204 το όνομα Ρωμανία δόθηκε στην Λατινική Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης. Σαν αποτέλεσμα, το Βυζάντιο σταμάτησε εικονικά τη χρήση του όρου στα επίσημα έγγραφα, παρόλο που υπάρχουν εξαιρέσεις, όπως ένα παράξενο «χρυσόβουλο» (του 1326-28;) που κάποιος Κομμένος Παλαιολόγος έδωσε στην εκκλησία της Παναγίας της Πωγωνιανής (στη Βόρεια Ήπειρο) υπό τις διαταγές του «Ανδρόνικου, αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης και όλης της Ρωμανίας». Ο όρος υιοθετήθηκε από τον Στέφανο Ούρο Δ' Δουσάν ο οποίος αποκάλεσε τον εαυτό του «αυτοκράτορα και αυτοκράτωρ της Σερβίας και της Ρωμανίας».

ΣΚΥΘΕΣ⁹⁹: (Σκύθαι) ομάδες νομαδικών φυλών της Ευρασιατικής στέπας. Αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το φυσικό τους περιβάλλον στα βόρεια της Μαύρης Θάλασσας από τους Σαρμάτες και προσωρινά εγκαταστάθηκαν στην Ντομπρούτσα, όπου η Ρωμαϊκή επαρχία αρχικά ονομάζονταν «Μικρά Σκυθία», και στο εσωτερικό της Κριμαίας. Οι Σκύθες, ωστόσο, ήταν σκορπισμένοι ανάμεσα στον

---

⁹⁸ ODB σ.1805

⁹⁹ ODB σ. 1857

ντόπιο πληθυσμό. Οι Βυζαντινοί συγγραφείς χρησιμοποίησαν τον όρο Σκύθες σαν αρχαϊσμό που συμβόλιζε όλους τους νομαδικούς πληθυσμούς που συναντούσαν, αρχίζοντας από τον 4^ο αι. με τους Ούνους (Αστέριος της Αμασειάς) και τον 6^ο αι. με τους Κόρτιγες και Ουτρίγες και τους Παλιούς Τούρκους. Η χρήση αυτή συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της Αυτοκρατορίας. Το όνομα Σκύθες αργότερα εφαρμόστηκε στους Αβάρους, στους Καζάρους, στους Βούλγαρους, τους Ούγγρους, τους Πετσενέγους, τους Ούζους, τους Κουμάνους, τους Σελτζούκους, τους Μογγόλους και τους Οθωμανούς. Μερικές φορές ο όρος περιελάμβανε και τους Σλάβους. Οι Ρως ονομάζονταν επίσης «Σκύθες» ή «Ταυροσκύθες». Ο Χαλκοκονδύλης χρησιμοποιεί τον όρο Σκύθες για να χαρακτηρίσει τους «λαούς που μιλούν την ίδια γλώσσα και είναι εξοπλισμένοι με τον ίδιο τρόπο» οι οποίοι καταλάμβαναν την περιοχή από την Ταναΐδα μέχρι την Πολωνία, αλλά μεταφέρει το όνομα αυτό χωρίς διακρίσεις στους Ταρτάρους.

ΣΤΑΥΡΑΚΙΟΣ¹⁰⁰: Αυτοκράτορας (28 Ιουλίου- 1 Οκτωβρίου 811). Απεβίωσε στην Κωνσταντινούπολη στις 11 Ιανουαρίου του 812. Γιός του Αυτοκράτορα Νικηφόρου Ι, στέφθηκε συναυτοκράτορας το Δεκέμβριο του 803. ο Σταυράκιος ήταν 'εντελώς ακατάλληλος σε εμφάνιση, δύναμη και κρίση για μια τέτοια τιμή', σύμφωνα με τον Θεοφάνη τον εξομολογητή, ο οποίος ισχυρίζεται επίσης ότι ο Σταυράκιος βίασε δύο όμορφα κορίτσια. Η εμφανής εχθρικότητα του Θεοφάνη προς τον Σταυράκιο πιθανόν να πήγαζε από την απέχθειά του προς τον Νικηφόρο. Το Δεκέμβριο του 807 ο Νικηφόρος πάντρεψε τον Σταυράκιο με τη Θεοφανώ από την Αθήνα, μια συγγενή της αυτοκράτειρας Ειρήνης με την οποία είχε λογοδοθεί πριν. Στις 26 Ιουλίου του 811 ο Σταυράκιος τραυματίστηκε σοβαρά κατά την θανάσιμη συνάντηση του Νικηφόρου με τον Κρούμο και μεταφέρθηκε στην Ανδριανούπολη, όπου ο δομέστικος των σχολών Στέφανος τον ανακήρυξε αυτοκράτορα, παρά την σημαντική στήριξη προς τον Μιχαήλ (Ι) Ραγκαβέ, τον σύζυγο της αδερφής του Σταυράκιου, Προκοπίας. Στην Κωνσταντινούπολη ο Σταυράκιος προσπάθησε να παραδώσει την εξουσία στη Θεοφανώ και να τυφλώσει τον Μιχαήλ αλλά ο Στέφανος οργάνωσε την στέψη του Μιχαήλ με την ευλογία του Πατριάρχη Νικηφόρου Α', οπότε και ο Σταυράκιος υποχώρησε και έγινε μοναχός.

---

¹⁰⁰ ODB σ.1945-1946

ΜΙΧΑΗΛ Α ΡΑΓΓΑΒΕΣ¹⁰¹: Αυτοκράτορας (811-813). Απεβίωσε στις 11 Ιανουαρίου 844. Γιός του Πατρικού Θεοφύλακτου, ο Μιχαήλ έγινε κουροπαλάτης υπό τον Νικηφόρο Α', έχοντας παντρευτεί (πριν το 794) την κόρη του Αυτοκράτορα, Προκοπία. Απέκτησαν τρεις γιούς – τον Θεοφύλακτο, τον Σταυράκιο και τον Νικήτα – και δυο κόρες – την Γεωργώ και την Θεοφανώ. Αφού διεξήγαγε εκστρατεία μαζί με τον Νικηφόρο τον Ιούλιο του 811 και επιβίωσε της καταστροφικής συνάντησης με τον Κρούμο ο Μιχαήλ έγινε αυτοκράτορας στις 2 Οκτωβρίου, όταν ο γαμπρός του Σταυράκιος υποχώρησε υπέρ του. Ο προβιβασμός σχεδιάστηκε από τον δομέστικο των σχολών Στέφανο με την ευλογία του Πατριάρχη Νικηφόρου Α, ο οποίος ανάγκασε τον Μιχαήλ να ορκιστεί εγγράφως να διατηρήσει την Ορθοδοξία και να σέβεται τους κληρικούς.

«Απόλυτα ειλικρινής και δίκαιος αλλά ανίκανος να χειριστεί τα θέματα», ο Μιχαήλ ανέλαβε να αντιταχθεί στον αυτοκράτορα Νικηφόρο Α', ανατρέποντας τη δημοσιονομική λιτότητα που είχε θεσπίσει, με απλόχερες δωρεές σε εκκλησίες, μοναστήρια και φιλανθρωπίες και ανακαλώντας τους εξόριστους αντιπάλους του, συμπεριλαμβανομένου και του Λέοντος Ε'. Παρόλο που απέρριψε τη διεκδίκηση του Καρλομάγνου προς τον αυτοκρατορικό θρόνο, σε αντάλλαγμα για τις κατελιμμένες Βυζαντινές περιοχές στην Ιταλία, ο Μιχαήλ αναγνώρισε τον Φράγκο ηγέτη ως Βασιλιά και προσπάθησε να παντρέψει τον Θεοφύλακτο με μία από τις κόρες του Καρλομάγνου. Ο Μιχαήλ είχε έντονο ενδιαφέρον για τα θρησκευτικά θέματα, δίνοντας τέλος στη διαμάχη της μοιχείας και ωθώντας τον Πατριάρχη Νικηφόρο να επικοινωνήσει με τον Πάπα Λέοντα Γ. Επηρέαστηκε βαθιά από τον Άγιο Θεόδωρο τον Στουδίτη, ο οποίος τον έπεισε το 812 να μην συνάψει ειρήνη με τον Κρούμο. Η ανικανότητα του να ελέγξει τους Βούλγαρους έδωσε ώθηση σε μια συνωμοσία από μέρους του Καίσαρος Νικηφόρου, την οποία ο Μιχαήλ κατέπνιξε με ευκολία, αλλά μετά την ήττα του στη Βερσινικία, υποχώρησε υπέρ του Λέοντος Ε' στις 11 Ιουλίου. Οι γιοί του ευνουχίστηκαν και ο Μιχαήλ έγινε μοναχός στους Πριγκηπικούς Νήσους, υιοθετώντας το όνομα Αθανάσιος. Ο γιός του Νικήτας, αφού έγινε ο Πατριάρχης Ιγνάτιος, μετέφερε το σώμα του Μιχαήλ στη μονή του Άγιου Μιχαήλ στη Σάτυρο της Βιθυνίας.

---

¹⁰¹ ODB σ.1362

ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ¹⁰²: Υψηλόβαθμος τιμητικός τίτλος που συνδέεται ετυμολογικά με το Ρωμαϊκό τίτλο *patricius*. Η μεγαλοπρέπεια του πατρικίου θεσπίστηκε από τον Κωνσταντίνο Α' σαν τιμητικός τίτλος, χωρίς κάποια συγκεκριμένη διοικητική ιδιότητα. Σύμφωνα με έναν ιστορικό του 5^{ου} αι., ο πατρικιος τοποθετούνταν πάνω από τον Ύπαρχο των πραιτωρίων. Η σημασία του πατρικίου αυξήθηκε στη Δύση όπου ο τίτλος απονεμήθηκε τον 5^ο αι. στον ισχυρό *Magistri militum* και τον 8^ο αι. στους Φράγκους Βασιλιάδες. Είχε λιγότερη σημασία στην Ανατολή, όπου ο Ιουστινιανός Α' τον έκανε προσιτό για όλους τους επιφανείς άνδρες. Στα τακτικά του 9^{ου} και 10^{ου} αι. καταλαμβάνει τη θέση ανάμεσα στους ανθύπατο και πρωτοσπαθάριο. Κατά τον 8^ο-10^ο αι. αυτή η τιμή δίνονταν μόνο στους πιο σημαντικούς κυβερνήτες και στρατηγούς. Υποτιμημένος από εκεί και ύστερα, ο πατρικιος εξαφανίστηκε στις αρχές του 12^{ου} αι.

Ο Θεοδόσιος Β' προσπάθησε να αποκλείσει τους ευνούχους από τον τίτλο αυτόν αλλά στο κλητορολόγιο του Φιλόθεου από τα τέλη του 9^{ου} αι. οι ευνούχοι πάροικοι έχουν πολύ υψηλή θέση, πριν ακόμα και από τους στρατηγούς. Το έμβλημα του πατρικίου ήταν μια χαραγμένη πλακέτα από ελεφαντόδοντο. Υπάρχουν αναφορές στον τίτλο του πρωτοπατρικίου ανάμεσα από το 364 και το 711. Ο τίτλος πατρικία χαρακτήριζε την σύζυγο ή χήρα ενός πατρικίου, με εξαίρεση της Ζωστής Πατρικίας, που ήταν συγκεκριμένος γυναικείος τιμητικός τίτλος.

§5

ΚΡΟΥΜΟΣ¹⁰³: Βούλγαρος χάνος (περίπου 802-814). Απεβίωσε στην Πλίσκα στις 13 Απριλίου 814. Στις αρχές της βασιλείας του, ο Κρούμος, που κατάγονταν από μια φυλή της Παννονίας, εκμεταλλεύτηκε την καταστροφή των Αβάρων από τον Καρλομάγνο για να συνενώσει την βορειοδυτική περιοχή της Βουλγαρίας. Οι εχθρότητες με το Βυζάντιο φούντωσαν το 807, όταν ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' διεξήγαγε μια ανεπιτυχή εκστρατεία στη Θράκη. Το 808, όταν μια Βουλγάρικη δύναμη έστησε ενέδρα σε ένα Βυζαντινό στρατό στο Στρυμόνα. Και το 809, όταν ο Κρούμος αιχμαλώτισε την *Serdica* (αρχ. *Σόφια*). Το 811 ο Νικηφόρος εισέβαλλε στη Βουλγαρία, παρά τις παρακλήσεις του Κρούμου για ειρήνη, και στις 20 Ιουλίου λεηλάτησε την Πλίσκα, παίρνοντας λάφυρα από το ίδιο το παλάτι του Κρούμου. Στις

---

¹⁰² ODB σ.1159-1160

¹⁰³ ODB σ.1600

26 Ιουλίου, παρ' όλα αυτά, ο Κρούμος παγίδεψε και κατέστρεψε τον Βυζαντινό στρατό σε ένα πέρασμα στο βουνό. Ο Νικηφόρος σφαγιάστηκε (λέγεται ότι ο Κρούμος μετέτρεψε το κεφάλι του σε κούπα) και ο γιος του Σταυράκιος τραυματίστηκε θανάσιμα. Ο Κρούμος σύντομα κατέλαβε τη Δεβελτό και επανεγκατέστησε τον πληθυσμό της στη Βουλγαρία. Το καλοκαίρι του 812, κατέκτησε πολυάριθμες Μακεδονικές και Θρακικές πόλεις και φρούρια, συμπεριλαμβανομένων των Ανιχιάλο, Βέροια και Φιλιππούπολη. Ο Κρούμος ώθησε τον Μιχαήλ Α' να ανανεώσει τη συνθήκη του 716 ανάμεσα στον Τέρβελ και τον Θεοδόσιο Γ' και μετά από την άρνηση του αυτοκράτορα, κατακεραύνωσε τη Μεσημβρία. Το 813 επέστρεψε στη Θράκη, στις 22 Ιουλίου, στέλνοντας τον Βυζαντινό στρατό στη Βερσινικία. Ο Κρούμος τότε προέλασε στην Κωνσταντινούπολη, όπου και τραυματίστηκε σε μια απόπειρα δολοφονίας που είχε οργανωθεί από τον Λέοντα Ε'. Οργισμένος, ο Κρούμος συνέθλιψε τα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης και κατέλαβε την Ανδριανούπολη, απελαύνοντας τους κατοίκους της στη Βουλγαρία. Βυζαντινά αγιογραφικά και λειτουργικά κείμενα τιμούν τη μαρτυρία των 377 αιχμαλώτων. Ο θάνατος από αιμορραγία έδωσε τέλος στις προετοιμασίες του «νέου Σενναχειρείμ» να επιτεθεί στην Κωνσταντινούπολη το 814.

ΘΕΟΚΤΙΣΤΟΣ¹⁰⁴: Αντιβασιλέας για τον Μιχαήλ Γ' και σύμβουλος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας. Απεβίωσε στην Κωνσταντινούπολη στις 20 Νοεμβρίου 855. Ευνούχος και πιθανότατα μέλος της αυτοκρατορικής φρουράς υπό τον Λέοντα Ε', ο Θεόκτιστος έπαιξε ουσιαστικό ρόλο βοηθώντας τον Μιχαήλ Β' στο να δολοφονήσει τον Λέων και να πάρει το θρόνο. Ο Μιχαήλ τον όρισε πατρίκιο και *χαρτουλάρειο του κανινκλείου*. Ο Θεόφιλος τον έχρισε μάγιστρο και λογοθέτη του δρόμου, και πριν το θάνατό του όρισε τον Θεόκτιστο να υπηρετήσει στην αντιβασιλεία για το βρέφος Μιχαήλ Γ'. Υπό την Θεοδώρα, είχε τη δυνατότητα να ασκεί μεγάλη επιρροή. Κυριότερα, Βυζαντινές πηγές του δίνουν τα εύσημα για το θρίαμβο της Ορθοδοξίας πάνω από τους Εικονομάχους το 843. Ήταν άμεσα εμπλεκόμενος στις εκλογές του Πατριάρχη Μεθόδιου και του Πατριάρχη Ιγνατίου. Συνεχίζοντας τις πάγιες δημοσιονομικές πολιτικές του Θεόφιλου – το 856 η Θεοδώρα έδειξε στον Μιχαήλ 190 κεντενάρια χρυσού και 300 κεντενάρια ασημιού στο

---

¹⁰⁴ ODB σ.2056

θησαυροφυλάκιο – ο Θεόκτιστος θα μπορούσε να ενισχύσει το ναυτικό και να κάνει εκστρατεία εναντίον των Αράβων. Το 843 ηγήθηκε μιας ναυτικής αποστολής που επανέφερε για λίγο τη Βυζαντινή κυριαρχία στην Κρήτη αλλά το 844 νικήθηκε από έναν Αραβικό στρατό στο Μαυροπόταμο της Καππαδοκίας. Σύναψε ειρήνη με το χαλιφάτο το 845 και αντάλλαξαν κρατούμενους αλλά νέες εχθροπραξίες ξέσπασαν το 851. Το 853 ένας Βυζαντινός στόλος λεηλάτησε στο φρούριο της Δαμιέτης στην Αίγυπτο. Υπό την επιρροή του, οι Παυλικιανιστές καταδιώχθηκαν. Πολλοί επανεγκαταστάθηκαν στη Θράκη. Ο Θεόκτιστος βοήθησε στην αναζωογόνηση της κοσμικής μάθησης προωθώντας τις καριέρες του Λέοντα του Μαθηματικού και του Κωνσταντίνου του Φιλοσόφου. Το 855 ο Καίσαρας Βάρδας έπεισε τον Μιχαήλ να εκθρονίσει τη Θεοδώρα, και ο Θεόκτιστος συνελήφθη και εκτελέστηκε.

§9

ΜΑΝΟΥΗΛ¹⁰⁵: Αρμένιος στρατηγός που υπηρέτησε και το Βυζάντιο και τους Άραβες. Απεβίωσε στις 27 Ιουλίου 838. ο Μανουήλ ήταν πρωτοστράτορας υπό τον Μιχαήλ Α'. Ο Λέων Ε' τον διόρισε πατρικιο και στρατηγό του θέματος «Αρμενιακόν», οπού όπως φαίνεται υπηρετούσε επίσης υπό τον Μιχαήλ Β'. Στα τέλη του 829, μετά την άνοδο του Θεόφιλου (όχι πριν, όπως ισχυρίζεται ο E.W. Brooks) ο Μανουήλ τράπηκε σε φυγή προς τους Άραβες, προφανώς επειδή φοβόταν για δολοπλοκίες της αυλής. Το 830 έκανε εκστρατεία για τον Μαμούν με Βυζαντινούς αιχμαλώτους εναντίον των Κχαουραμιτών. Η διπλωματική συνάντηση του Ιωάννη Ζ' του Γραμματικού με τον Μαμουν το χειμώνα του 829/830 πιθανόν να είχε σκοπό να ανακαλέσει τον Μανουήλ, ο οποίος είχε γυρίσει σε Βυζαντινή περιοχή το φθινόπωρο. Ο Θεόφιλος τον έχρισε μάγιστρο και δομέστικο των σχολών. Ο Μανουήλ εκστράτευσε μαζί με τον Θεόφιλο το 837, όταν και κατέλαβαν τη Ζάπετρα. Πληγωμένος στις 22 Ιουλίου 838 στην καταστροφική μάχη του Δαζιμών, ο Μανουήλ απεβίωσε πέντε μέρες αργότερα και θάφτηκε στο παλάτι του στην Κωνσταντινούπολη δίπλα στην κινστέρνη του Άσπαρος. Κάποιοι ακαδημαϊκοί, οι οποίοι ταυτοποιούν τον Μανουήλ με κάποιον μάγιστρο Μανουήλ που όπως φαίνεται ήταν ο θεός της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, πιστεύουν ότι ο Μανουήλ επιβίωσε της μάχης, έγινε πρωτομάγιστρος του στρατού, υπηρέτησε ως προγυμναστής για τον

---

¹⁰⁵ ODB σ.1289

Μιχαήλ Γ' και πέθανε περίπου το 860 αφού έσωσε τη ζωή του Μιχαήλ σε μια άλλη μάχη στο Δαζιμών.

ΘΕΟΔΟΣΙΑ¹⁰⁶: Ήταν η κόρη του Αρσαβήρ . Ήταν η τελευταία γυναίκα του Λέοντα Ε' και η μητέρα των παιδιών του. Τα Χριστούγεννα του 820 ήταν αυτή που τον απέτρεψε από την Εκτέλεση του Μιχαήλ με βάση το ότι ήταν λάθος να κάνει κάτι τέτοιο μέσα στην περίοδο των γιορτών. Ο Λέων εκτελέστηκε ανήμερα των Χριστουγέννων και τα παιδιά τους τα ξύρισαν και τα ανάγκασαν να γίνουν μοναχοί στην Πρώτη Νήσο. Είχαν τέσσερις γιούς , τον Συμβάτιο Κωνσταντίνο , τον Βασίλειο , τον Γρηγόριο και τον Θεοδόσιο . Εξορίστηκε μαζί τους στην Πρώτη.

Η Θεοδοσία εξορίστηκε στη Μονή Δεσπότου μαζί με την Μητέρα του Λέοντα (ενώ οι γιοί της στάλθηκαν στην Πρώτη). Ήταν η παραλήπτρια μιας επιστολής από τον Θεόδωρο (Θεόδωρος Στουδίτης), μαζί με το γιό της Βασίλειο (η οποία εστάλη στη «*Θεοδοσία αυγούστη και Βασίλειω υιώ αυτής*»). Περιγράφεται ως η κόρη ενός ευσεβούς πατέρα. Αυτή και ο γιός της είχαν σταλεί, από τον Αυτοκράτορα (Μιχαήλ), να ζήσουν στο νησί της Χάλκης. Είχε προβεί σε Ομολογία Πίστεως, αποδεχόμενη τη λατρεία των εικόνων ή οποία μεταφέρθηκε στον Θεόδωρο από τον Ησαΐα και πιθανότατα ο Νικήτας και ο Θεόδωρος της έστειλαν τα συγχαρητήριά τους . Την αποκαλούσαν «σε την κυρίαν δέσποιναν». Ήταν συγγενής με την Αλβενέκα.

ΧΑΛΚΗ¹⁰⁷: Προθάλαμος της κεντρικής εισόδου του Μεγάλου Παλατιού της Κωνσταντινούπολης, ο οποίος πήρε το όνομά του από τα γυαλιστερά, μπρούτζινα πλακάκια της οροφής του ή από τις μπρούτζινες πύλες του. Το κτίριο που έχει καταγραφεί νωρίτερα αναγέρθηκε από τον αρχιτέκτονα Αιθέριο κατά τη βασιλεία του Αναστασίου Α'. Κάηκε κατά τη διάρκεια της Στάσης του Νίκα αλλά ξαναχτίστηκε από τον Ιουστινιανό Α' ως μια ορθογώνια δομή με τέσσερις κολώνες που στηρίζουν ένα κεντρικό θόλο. Το ταβάνι ήταν διακοσμημένο με μωσαϊκά που αναπαριστούν τις νίκες του αυτοκράτορα εναντίον των Γότθων και των Βανδάλων, με το αυτοκρατορικό ζευγάρι να είναι περικυκλωμένο από μια πομπή γερουσιαστών στο κέντρο. Η Χάλκη ή τα κτήματά της έγιναν φυλακή τον 7^ο-8^ο αι. Ο Βασίλειος Α' επισκεύασε το κτίριο και το μετέτρεψε σε δικαστήριο.

¹⁰⁶ PBE, www.pbe.kcl.ac.uk/person/ σ.7725

¹⁰⁷ ODB σ.405-406

Στην πρόσοψη της Χάλκης, πάνω από την κύρια πύλη, υπήρχε μια εικόνα του Ιησού του Χαλκίτη, που τον έδειχνε ολόσωμο να στέκεται πάνω σε ένα υποπόδιο. Η προέλευσή του δεν είναι σίγουρη. Η αφαίρεσή του από τον Λέοντα Γ' το 726 ή 730 ήταν η πρώτη δημόσια πράξη αυτοκρατορικού Εικονομαχισμού. Αποκαταστάθηκε από την αυτοκράτειρα Ειρήνη κοντά στο 787 για να αφαιρεθεί ξανά από τον Λέοντα Ε' και να αντικατασταθεί από ένα σταυρό. Λίγο μετά το 843 η εικόνα, σε μωσαϊκό, στήθηκε ξανά από τον ζωγράφο Λάζαρο.

Όταν το παλάτι ήταν περιφραγμένο με ένα λιγότερο εντατικό κύκλωμα τοίχων από τον Νικηφόρο Β' Φωκά, η Χάλκη έχασε τη σημασία της ως προθάλαμος. Ένα μικρό παρεκκλήσι αφιερωμένο στον Ιησού Χαλκίτη που είχε χτιστεί δίπλα του από τον Ρωμανό Α' ξαναδημιουργήθηκε σε μεγαλύτερη κλίμακα από τον Ιωάννη Α' Τζιμισκή, ο οποίος το προίκισε με λείψανα και μάλιστα ενταφιάστηκε και ο ίδιος εκεί. Το παρεκκλήσι, τοποθετημένο πάνω σε μια υπερυψωμένη πλατφόρμα, επιβίωσε ως το 1804. Ζωγραφιές και πλάνα του 18^{ου} αι. βοήθησαν στο να τοποθετηθεί το παρεκκλήσι περίπου 100 μέτρα νότια της νοτιοανατολικής γωνίας της Αγίας Σοφίας. Η ίδια η Χάλκη, της οποίας οι μπρούτζινες πόρτες είχαν κλαπεί από τον Ισαάκ Β', δεν αναφέρεται ξανά μετά το 1200.

§10

ΝΕΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ¹⁰⁸: Χτίστηκε μέσα στο Μεγάλο Παλάτι από τον Βασίλειο Α' και ολοκληρώθηκε το 880. Τοποθετημένη σε μικρή απόσταση στα ανατολικά της Χρυσοτρικλίνου, η Νέα ήταν καλυμμένη από πέντε θόλους, πιθανόν έναν στο κέντρο και από έναν πάνω από τις υπόλοιπες γωνίες. Ήταν αφιερωμένη στον Χριστό, τον Αρχάγγελο Μιχαήλ (και Γαβριήλ;), τον προφήτη Ηλία, την Παρθένο και τον Άγιο Νικόλαο, κάτι το οποίο υπονοεί τέσσερα παρεκκλήσια επιπρόσθετα στην κύρια Αγία Τράπεζα. Η διακόσμηση ήταν ιδιαίτερος πολυτελής: η πρόσοψη του ιερού, το σύνθρονον και το τραπέζι της Αγίας Τράπεζας ήταν επικαλυμμένες με ασήμι, το πάτωμα ήταν σε τεχνική *opus sectile*, οι στέγες των θόλων ήταν από μπρούτζινα πλακάκια. Το αίθριο κοσμούσαν δυο σιντριβάνια από πολύτιμο μάρμαρο. Η εκκλησία είχε δικό της ιερατείο και έπαιζε σημαντικό ρόλο στις τελετές του παλατιού. Είχε μετατραπεί σε μοναστήρι γύρω στο 12^ο αι., και ο Ισαάκ Γ' είχε κλέψει από αυτήν

---

¹⁰⁸ ODB σ.1446

πολλά από τα στολίδια της μέχρι τότε. Κατά την Λατινική κατοχή χρησίμευε ως παρεκκλήσι του παλατιού. Επιβίωσε από την Τουρκική κατάκτηση και πιθανότατα καταστράφηκε το 1490.

Η Νέα Εκκλησία περιγράφονταν με μεγάλη λεπτομέρεια από τον Κωνσταντίνο Ζ' τον Πορφυρογέννητο ή από κάποιον από τον περίγυρό του στο έργο VITA BASILI. Με πρώτο τον F. Combefis, οι ακαδημαϊκοί πίστευαν ότι η *έκφραση* μιας ανώνυμης εκκλησίας στον 10^ο κήρυγμα του Φωτίου αναφέρονταν στη Νέα Εκκλησία μέχρι που οι Jenkins και Mango απέδειξαν ότι το 10^ο κήρυγμα δεν θα μπορούσε να έχει παραχθεί αργότερα από το 864 και ήταν σχετική με τον καθαγιασμό μιας άλλης εκκλησίας, αυτής της Θεοτόκου του Φάρου. Ο E. Bolognesi, ωστόσο, αντιστοίχισε ξανά την *έκφραση* του Φωτίου στην εκκλησία της Θεοτόκου της Οδηγήτριας. Το πρόβλημα αυτό χρίζει περαιτέρω διερεύνησης.

ΠΡΙΓΚΙΠΟΙ ΝΗΣΟΙ¹⁰⁹: εννέα νησιά στη θάλασσα του Μαρμαρά. Τα μεγαλύτερα είναι το Πρότε, η Αντιγόνη, η Χάλκη και η Πρίγκιπω και τα μικρότερα είναι το Πλατέ, η Οξειά, η Πίτα, η Νεάνδρος και η Τερέβινθος. Ήταν σημαντικό μοναστικό ησυχαστήριο – περίπου 12 μοναστήρια από την Βυζαντινή περίοδο έχουν γίνει γνωστά – και μέρος εξορίας, ειδικά κατά τον 9^ο και 10^ο αι. Το 809 ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης εξορίστηκε από τον Νικηφόρο Α' στη Χάλκη και ο αδελφός του Ιωσήφ στο Πρότε. Το 813 ο Μιχαήλ Α' Ραγγαβές και οι δυο γιοί του εξορίστηκαν στο Πρότε και το 820 ο Μιχαήλ Β' έστειλε τη Θεοδοσία, τη χήρα του Λέοντος Ε', μαζί με τους τέσσερις γιούς της στο Πρότε – αργότερα μεταφέρθηκε μαζί με τον γιό της Βασίλειο στη Χάλκη. Το 821 ο μελλοντικός Πατριάρχης Μεθόδιος Α' εξορίστηκε στην Αντιγόνη, όπου λέγεται ότι ήταν φυλακισμένος σε μια σπηλιά σε άθλιες συνθήκες. Οι νήσοι λεηλατήθηκαν από τους Ρω το 860. Ο Φώτιος ίσως ήταν υπεύθυνος για την μετέπειτα αναστήλωση των μοναστηριών. Το 821 ο Ρωμανός Α' ο Λεκαπηνός εξόρισε αρκετούς από τους εχθρούς του σε ένα μοναστήρι στην Αντιγόνη, και το 944 ο ίδιος ο αυτοκράτορας εξορίστηκε στο Πρότε, όπου και πέθανε. Το 945 οι γιοί του τον ακολούθησαν στις νήσους και μετά σε άλλα μέρη εξορίας. Το 970 ο Ιωάννης Α' Τζιμισκής εξόρισε την αυτοκράτειρα Θεοφανώ στο Πρότε και το 1071 ο Ρωμανός Δ' ο Διογένης ακρωτηριάστηκε και στάλθηκε στο Πρότε, όπου και πέθανε σύντομα σε ένα μοναστήρι που είχε ιδρύσει.

---

¹⁰⁹ ODB σ.1720

Στρατιώτες της 4^{ης} Σταυροφορίας λεηλάτησαν τις νήσους το 1204 και Λατίνοι πειρατές από την Κρήτη και την Εύβοια τις έκαψαν και τις λεηλάτησαν ξανά το 1302. Το 1412 ο στόλος του Μανουήλ Β' νίκησε μια Τούρκικη μοίρα στα νερά βόρεια της Χάλκης. Οι νήσοι καταλήφθηκαν από τους Οθωμανούς στις 17 Απριλίου του 1453, κατά τη διάρκεια της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης. Οι Πριγκιπικοί Νήσοι περιέχουν τα απομεινάρια πολλών μονών, οι περισσότερες από τις οποίες είναι σχεδόν κατεστραμμένες. Στο Πρότε υπάρχουν τα ερείπια από το μοναστήρι που ιδρύθηκε από τον Ρωμανό Δ' και κάποια ίχνη από ένα άλλο μοναστήρι στο χώρο της σύγχρονης εκκλησίας της Θεοτόκου στην κάτω πόλη. Στην κορυφή της Αντιγόνης υπάρχουν τα ερείπια μιας μονής του Ιησού (ή της Μεταμόρφωσης), που πιθανόν χρονολογείται από τον 9^ο αι. Στην κάτω πόλη υπάρχουν τα ερείπια μιας μεγάλης δεξαμενής. Στη Χάλκη υπάρχει η εκκλησία της Παναγίας της Καμαριώτισσας, ένα τετράκογχο κτίριο Κωνσταντινοπολίτικου τύπου που τοποθετείται γύρω στον 11^ο-12^ο αι., παρόλο που παλιότερα χρονολογούνταν γύρω στον 14^ο αι. Το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας στη Χάλκη έχει αναγνωριστεί από πολλούς σαν ένα μοναστήρι που είναι γνωστό ότι υπήρχε στις αρχές του 9^{ου} αι. και πιθανότατα είχε αναστηλωθεί από τον Φώτιο. Οι πλούσιες συλλογές χειρόγραφων αυτών των τελευταίων μονών μεταφέρθηκαν στη Βιβλιοθήκη του Ελληνικού Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κωνσταντινούπολη το 1936.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ¹¹⁰: Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (4 Ιουλίου 847 – 23 Οκτωβρίου 858, 23 Νοεμβρίου 867 – 23 Οκτωβρίου 877) και Άγιος. Βαφτιστικό όνομα Νικήτας. Γεννηθείς στην Κωνσταντινούπολη γύρω στο 797/8. Απεβίωσε στην Κωνσταντινούπολη. Γιορτάζεται στις 23 Οκτωβρίου. Μερικές φορές λέγεται και Ιγνάτιος ο Νέος για να τον ξεχωρίζουμε από τον Πατέρα της εκκλησίας του 1^{ου} αι. Ιγνάτιο τον Θεοφόρο. Μετά την εκθρόνιση του πατέρα του, αυτοκράτορα Μιχαήλ Α' Ραγγαβέ, το 813, ο Ιγνάτιος, μαζί με τους αδερφούς του, στερώθηκαν και τους ανάγκασαν να δώσουν μοναστικό όρκο. Έγινε Ηγούμενος τριών μοναστηριών που είχε ιδρύσει στα Πριγκιποννήσια. Στον απόηχο της Εικονομαχίας, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα τον έκρισε να διαδεχθεί τον Μεθόδιο Α' ως Πατριάρχης χωρίς να συγκαλέσει σύνοδο εκλογής, αφού ήθελε να αποφύγει την αναζωπύρωση της εχθρότητας ανάμεσα στους Στουδίτες και τους μετριοπαθείς. Ο Ιγνάτιος ίδρυσε ένα

---

¹¹⁰ ODB σ.983

modus Vivendi με τους Στουδίτες αλλά προκάλεσε την αντίδραση των μετριοπαθών με αρχηγό τον Γρηγόριο Ασβεστά. Η θέση του πατριάρχη επιδεινώθηκε όταν ο Καίσαρας Βάρδας ανέλαβε την εξουσία και εξόρισε την Θεοδώρα. Χωρίς τη στήριξή της ο Ιγνάτιος αναγκάστηκε να παραιτηθεί.

Τον αντικατέστησε ο Φώτιος, ο οποίος χρειάστηκε να δώσει εγγυήσεις στον πρώην Πατριάρχη και τους ακολούθους του, αλλά οι εγγυήσεις αυτές σύντομα έσπασαν. Η εγκατάσταση του Ασβέστα στην Αγία Έδρα των Συρρακουσών έγινε η εξωτερική αιτία της σύγκρουσης. Ο Ιγνάτιος, ο οποίος είχε σταλεί προσωρινά από τον Βάρδα εξόριστος στη νήσο Τερέβηνο, αφέθηκε ελεύθερος να γυρίσει στο παλάτι της μητέρας του στην πρωτεύουσα. Παρέμεινε μετριοπαθής αλλά οι οπαδοί του Ιγνατίου επιτέθηκαν στον Φώτιο και επιχείρησαν να πάρουν τον Πάπα Νικόλαο Α' με το μέρος τους. Στην αρχή ο Νικόλαος δίσταζε να τους υποστηρίξει, δηλώνοντας ότι ο Ιγνάτιος είχε εκλεχθεί αντικανονικά, αλλά τελικά ο πάπας χρησιμοποίησε τη διαμάχη αυτή σαν μέσο για να επεμβαίνει στα θέματα της εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης. Το 867 ο Βασίλειος Α', αναζητώντας μια Δυτική συμμαχία, επανέφερε τον Ιγνάτιο στον πατριαρχικό θρόνο και εξόρισε τον Φώτιο αλλά ο Ιγνάτιος αρνήθηκε να υποκύψει στον Πάπα. Κατάφερε να φέρει την Βουλγαρία σε Βυζαντινή εκκλησιαστική τροχιά και πιθανότατα έκανε την νεαρή εκκλησία στην Μοραβία υποτελή στην Κωνσταντινούπολη. Η ενεργή αντί-Δυτική πολιτική του Βασιλείου Α' και του Ιγνατίου έκαναν τον Φώτιο να θεωρεί τον ανταγωνισμό τους παράλογο. Ο δεύτερος απελευθερώθηκε από την εξορία, διαδέχθηκε τον Ιγνάτιο μετά το Θάνατό του και συνεισέφερε στην αγιοποίηση του Ιγνατίου. Ένα μοναδικό μωσαϊκό πορτραίτο του Ιγνατίου που διατηρείται στην Αγία Σοφία μάλλον δημιουργήθηκε λίγο μετά το 886. Ο Βίος του Ιγνατίου του Νικήτα Δαβίδ Παφλαγών είναι γεμάτος μίσος για τον Φώτιο και είναι περισσότερο χλεύη για τον Φώτιο απ' ότι επικήδειος λόγος για τον Ιγνάτιο.

ΣΑΤΥΡΟΣ¹¹¹: Ζωόμορφος σύντροφος του Διόνυσου. Μαζί με αυτόν, και συνήθως μαζί και με τις Μαινάδες, οι σάτυροι βρίσκονται πολύ συχνά στα τελευταία ασημικά-αντίκες, στα υφαντά και στα κουτιά από ελεφαντόδοντο. Στις λογοτεχνικές πηγές εμφανίζονται κυρίως σαν στρατιώτες του θεού, συνδεδεμένοι με τις εκστρατείες του στην Ινδία και τις προσπάθειές του να αρπάξει το θρόνο της Θήβας. Λέγονται σκίρτοι

---

¹¹¹ ODB σ.1847

και προέρχονται από τη γη των Βέσσων. Στο έργο Βίος του Βασιλείου, οι σύντροφοι του Μιχαήλ Γ' συγκρίνονταν με τους σάτυρους. Πολλές καταχωρήσεις στη Σούδα αναφέρουν τους σάτυρους. Μια σπάνια ετυμολογία βρίσκεται στα έργα του Μαλάλα, όπου σάτυρος σε μια Βοιωτική διάλεκτο σημαίνει μετενσάρκωση σε μια κατώτερη σαρκική μορφή. Ο Θεόδωρος ο Πρόδρομος, με την έκφραση του ενός κυπέλλου, περιγράφει μια Διονυσιακή σοδειά και το ξεφάντωμα του θεού με Μαινάδες και με μεθυσμένους σάτυρους. Παρ' όλο που σχεδόν δεν υπάρχουν στην τέχνη μετά την Εικονομαχία, ένας σάτυρος εμφανίζεται μαζί με πολεμιστές σε μια κασετίνα οστών του 10^{ου} αι. στο Μιλάνο.

Στην Ασιατική όχθη του Βοσπόρου, ένας αρχαίος ναός ενός σατύρου έδωσε το όνομά του σε ένα Εμπόριον, ένα λιμάνι όπου ο στόλος των Αράβων αναζήτησε καταφύγιο το 718. Τα ερείπια του ναού χρησιμοποιήθηκαν από τον Θεόφιλο για να χτιστεί το παλάτι στη Βρύα και, πιθανόν, από τον Πατριάρχη Ιγνάτιο ο οποίος κατασκεύασε το 873/4 ένα μοναστήρι του Μιχαήλ Αρχαγγέλου «του Σάτυρου», όπου και θάφτηκε τελικά.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ¹¹²: Αυτοκράτορας (829-42). Γεννήθηκε το 812/13 και πέθανε στην Κωνσταντινούπολη στις 20 Ιανουαρίου 842. Γιός του Μιχαήλ Β' και της Θέκλας, στέφθηκε συναυτοκράτορας την άνοιξη του 821. Ο Θεόφιλος παντρεύτηκε την Θεοδώρα ύστερα από μια επίδειξη νυφών όπου απέρριψε την Κασσία. Ο Θεόφιλος καλλιέργησε την εικόνα του «ένθερμου υποστηρικτή της ελευθερίας και αυστηρού φύλακα των αστικών νόμων». Αμέσως μετά την άνοδό του εκτέλεσε τους συνεργούς του πατέρα του στην δολοφονία του Λέοντα Ε' (του νονού του). Πολλές πολύχρωμες ιστορίες τον απεικονίζουν να απονέμει δικαιοσύνη σε βάρος πολλών επισήμων, όπως ο Πετρώνας. Η φήμη του άντεξε ακόμη και στους θρύλους: ο Τιμαρίωνας τον απεικονίζει σαν κριτή στην κόλαση. Οι πάγιες δημοσιονομικές πολιτικές του πλούτισαν το θησαυροφυλάκιο και επέτρεψαν πολλές μεγάλες προσθήκες στο μεγάλο παλάτι, ανακαινίσεις στα τείχη της Κωνσταντινούπολης, το χτίσιμο ενός ξενώνα στο Χρυσό Κέρατο και την ανέγερση ενός παλατιού στις Βρύες. Ο Θεόφιλος πιθανότατα ίδρυσε τοπικά νομισματοκοπεία και εξέδωσε μεγάλο αριθμό φολίδων, βοηθώντας εν μέρει στην σταδιακή αναζωογόνηση των επαρχιακών οικονομιών. Η αφοσίωσή του στη μάθηση περιελάμβανε την συχνή επαφή με τον με τον Λέων τον Μαθηματικό,

---

¹¹² ODB σ.2066

τον Μεθόδιο Α' και τον Ιωάννη Ζ' τον Γραμματικό (τον δάσκαλό του κατά την παιδική του ηλικία). Όπως φαίνεται έγραφε και ο ίδιος ύμνους. Με τον Πατριάρχη Αντώνιο Α' Κασσιματη και τον Ιωάννη Γραμματικό επανέφεραν την Εικονομαχία, απαγορεύοντας όλες τις ζωγραφισμένες εικόνες και κάθε βοήθεια στους Εικονομάχους, πολλούς από τους οποίους είχε εξορίσει ή είχε τιμωρήσει σωματικά. Για να ενδυναμώσει τις άμυνες τις αυτοκρατορίες έχτισε το φρούριο του Σαρκέλ στο Διόνιο. Δημιούργησε τα θέματα Χέρσον, Παφλαγονία και Χαλδία και δημιούργησε τις κλεισούρες Χαρισιανόν, Καππαδοκία και Σελευκεία. Αμέλησε την απειλή των Μουσουλμάνων στη Σικελία και στη Νότια Ιταλία αλλά τους αντιμετώπισε στη Μ. Ασία και νικήθηκε από τον Μουτασίμ το 831. Το 837 εκστράτευσε μαζί με τους στρατηγούς Μανουήλ και Θεόφοβο εναντίον των Αράβων. Η καταστροφή τους στη Ζαπέτρα προκάλεσε την εισβολή του Μουτασίμ το 838, ο οποίος νίκησε τον Θεόφιλο στη μάχη του Δαιζιμών, όπου ο αυτοκράτορας μετά βίας γλίτωσε τη σύγκρουση. Λέγεται ότι τη ζωή του έσωσε ο Θεόφοβος. Ύστερα, οι Άραβες λεηλάτησαν το Αμόριον. Σαν επακόλουθο, ο αυτοκράτορας έστειλε πρεσβείες στους Φράγκους, στη Βενετία και στην Κόρντομπα για να ζητήσει βοήθεια εναντίον του Χαλιφάτου. Ο Θεόφιλος πέθανε από δυσεντερία.

ΒΡΥΑΣ¹¹³: Αραβικό προάστιο της Κωνσταντινούπολης, απέναντι από τα Πριγκιπονήσια. Ήταν η τοποθεσία ενός παλατιού που χτίστηκε από τον αυτοκράτορα Θεόφιλο κοντά στο 837 σε μίμηση των Αραβικών παλατιών που του είχε περιγράψει ο Ιωάννης Ζ' ο Γραμματικός κατά την επιστροφή του τελευταίου από μια πρεσβεία στην Βαγδάτη. Η μοναδική τροποποίηση του Αραβικού μοντέλου ήταν η προσθήκη δύο παρεκκλησιών, το ένα δίπλα στην κρεβατοκάμαρα του Αυτοκράτορα και το άλλο, τριγωνικής μορφής, στο προαύλιο. Το παλάτι έχει μάλλον ταυτοποιηθεί με ένα ερείπιο στο Kucukyali, ανάμεσα στο Μποστάνζι και στο Μαλτέπε, που θυμίζει την διαρρύθμιση των πριγκιπικών Αραβικών κατοικιών.

ΑΝΔΡΕΑΣ¹¹⁴: Απόστολος και Άγιος. Εορτή 30 Νοεμβρίου. Ήταν ο αδερφός του Πέτρου και, όπως και εκείνος, ήταν ψαράς. Ο πρώιμος θρύλος, που έχει διασωθεί στο έργο του Ευσεβίου από την Καισαρεία, περιγράφει μόνο την αποστολή του στη Σκυθία. Τελικά λέγεται ότι επισκέφτηκε τη Θράκη και ο Γρηγόριος της Τουρ δηλώνει

---

¹¹³ ODB σ.328

¹¹⁴ ODB σ.92

καθώς περνούσε ότι και ο Ανδρέας βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη. Μόνο γύρω στο τέλος του 7^{ου} αι., ωστόσο, εμφανίστηκε η ιδέα ότι ο Ανδρέας είχε χειροτονηθεί ως Στάχυς, ο πρώτος (θρυλικός) επίσκοπος της Κωνσταντινούπολης. Ο Φώτιος αναφέρει τις «λεγόμενες πράξεις των 12 Αποστόλων, και κυρίως του Ανδρέα» που χρησιμοποιήθηκαν από τον Μανιχαίο Αγάπιο, αλλά δεν ξέρουμε τα περιεχόμενα του θρύλου των Μανιχαϊστών.

Η ιστορία του Ανδρέα αναπτύχθηκε από τον Επιφάνειο στην μονή του Καλλίστρατου στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 9^{ου} αι. (η ταυτοποίηση του συγγραφέα με τον Επιφάνειο τον Αγιοπολίτη έχει υπονοηθεί αλλά παραμένει αμφισβητήσιμη. Ο Επιφάνειος ακολουθούνταν από πολλούς συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένου του Νικήτα Δαβίδ Παφλαγώνου. Ο Θρύλος έλεγε τον Ανδρέα πρωτόκλητο (πρώτο από τους αποστόλους) και έκανε λογοπαίγνια με το όνομά του (που σημαίνει θαρραλέος). Παρουσιάζεται σαν ένας ακούραστος Ιεραπόστολος που ταξίδεψε στην Παφλαγονία, στον Καύκασο και στις βορειότερες ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Παρ' όλα αυτά, η ιδέα του Ανδρέα σαν ιδρυτή της επισκοπικής έδρας της Κωνσταντινούπολης δεν έγινε πολύ δημοφιλής στην Κωνσταντινούπολη και πολύ συχνά ανακαλούνταν. Η λατρεία του Ανδρέα φαίνεται πως ήταν ακόμη πιο έντονη στην Πάτρα, με την οποία ο θρύλος συνέδεε την μαρτυρία του και το θάνατό του. Ο Κωνσταντίνος Ζ αποδίδει στην παρέμβαση του Ανδρέα τη νίκη εναντίον των Σλάβων που πολιορκούσαν την Πάτρα ανάμεσα στο 802 και το 806.

Απεικόνιση στην τέχνη. Από τον 6^ο αι και μετά, τα ατημέλητα, άσπρα μαλλιά και γένια του Ανδρέα χαρακτηρίζουν τα πορτραίτα του. Συχνά απεικονίζεται στην τροφοδοσία του πλήθους και μαζί με τον Πέτρο στη σκηνή του καλέσμάτος τους. Αυτό συνήθως ακολουθεί τον Ματθαίο, και πιο σπάνια τον Ιωάννη, όπου ο Ανδρέας είναι η κεντρική φιγούρα που φαίνεται να παρουσιάζει στον Πέτρο το Χριστό, όπως σε ένα ψαλτήρι του 11^{ου} αι. στη Βιέννη. Από τα αποκαλυπτικά γεγονότα στη Ζωή του Ανδρέα, μόνο η σταύρωση του σε ένα σταυρό ή δέντρο απεικονίζεται. Φαίνεται να κηρύττει στις άκρες ψαλτηρίων και να βαπτίζεται στο χειρόγραφο του Παρισινού Γρηγορίου. Εμφανίζεται ανάμεσα σε άλλους Αγίους σε ελεφαντόδοντα του 10^{ου} – 11^{ου} αι. Παρ' όλο που και το Liber Pontificalis (Ζωή των Παπών) και Τα Γράμματα των τριών Πατριαρχών αναφέρουν πλάκες που τον απεικονίζουν, οι νεότερες εικόνες που απεικονίζουν μόνο τον Ανδρέα είναι από τον 14^ο αι.

§11

ΘΕΟΔΟΤΟΣ Α΄ ΚΑΣΣΙΤΕΡΑΣ¹¹⁵: Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1 Απριλίου 815 – περ. Ιανουάριος 821). Γεννήθηκε στη Νακόλεια από την διακεκριμένη οικογένεια Εικονομάχων του Μελισσένου. Ο Θεόδοτος ήταν συγγενής με την Τρίτη γυναίκα του Κωνσταντίνου Ε΄. Μετά την ανάκληση του πατριάρχη Νικηφόρου Α΄, ο Λέων Ε΄ τον διόρισε Πατριάρχη. Εκείνη την περίοδο ήταν ένας ηλικιωμένος σπαθαροκανδιδάτος, που περιγράφεται ως «πράος» και «αμόρφωτος». Ο Θεόδοτος προέδρευσε του τοπικού συμβουλίου της Κωνσταντινούπολης το 815, το οποίο οδήγησε επίσημα στην δεύτερη περίοδο της Εικονομαχίας. Ο Θεόδοτος δεν αναφέρεται στις πηγές μετά το Θάνατο του Λέοντος το 820. Το περιθώριο ενός ψαλτηρίου του 9^{ου} αι. περιέχει μια μινιατούρα που απεικονίζει τον Πατριάρχη Νικηφόρο να ποδοπατεί τον Λέοντα Ε΄ και τον Θεόδοτο.

§13

ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ¹¹⁶: Πόλη στην Βουλγαρική ακτή της Μαύρης Θάλασσας, 35χλμ βορειοανατολικά του Μπουργκάς, σε μια μικρή, βραχώδη χερσόνησο που συνδέεται με την κυρίως χώρα με ένα στενό διάδρομο. Εύπορη κατά την Ελληνιστική εποχή αλλά φθίνοντας υπό τον ζυγό των Ρωμαίων, τον 7^ο-8^ο αι η Μεσημβρία έγινε σημαντική Βυζαντινή ναυτική και στρατιωτική βάση, μέρος εξορίας και θρόνος ενός επισκόπου. Από αυτή την περίοδο ή και νωρίτερα χρονολογούνται δύο βασιλικές, συμπεριλαμβανομένης και της τρίκλιτης παλιάς Μητρόπολης που ήταν χτισμένη από πλακόστρωτα χαλίκια και τούβλινες στοές. Έχοντας καταληφθεί από τον Κρούμο το 812, η Μεσημβρία είχε επιστρέψει στην Βυζαντινή συμμαχία έως το 860 και συνέχιζε να παίζει σημαντικό ρόλο σαν Βυζαντινή βάση. Το 1708 μια εξέγερση ξέσπασε στην πόλη, της οποίας ηγείτο ο Ντομρόβμιρ, που πιθανότατα ήταν Βούλγαρος. Κατά το τέλος του 12^{ου} αι. η Μεσημβρία ενώθηκε με τη Δεύτερη Βουλγαρική Αυτοκρατορία αλλά άλλαζε συχνά χέρια στους δύο αιώνες που ακολούθησαν. Παρά την πολιτική αστάθεια, η πόλη αναπτύχθηκε οικονομικά. Οι πολλές Βυζαντινές εκκλησίες – κάποιες χτίστηκαν υπό Βυζαντινή κυριαρχία, κάποιες υπό Βουλγαρική – είναι μάρτυρες της ευημερίας της. Η Μεσημβρία παρέμεινε σε Βουλγαρικά χέρια μέχρι το

¹¹⁵ ODB σ.2054

¹¹⁶ ODB σ.1347-1348

1367 οπότε και επέστρεψε σε Βυζαντινή κυριαρχία υπό τον Αμεδαίο ΣΤ' της Σαβοΐας. Από τότε και μετά, παρέμεινε Βυζαντινή πόλη μέχρι το 1452, όταν ο Κωνσταντίνος ΙΑ' την παρέδωσε στον Ιωάννη Ουνιάδη. Το Φεβρουάριο του 1453 η Μεσημβρία παραδόθηκε στους Οθωμανούς Τούρκους, μόλις τρεις μήνες πριν την Άλωση της Κωνσταντινούπολης.

Πολλά μεσαιωνικά κτίρια παραμένουν, συμπεριλαμβανομένων δύο βασιλικών και επτά εκκλησιών που χρονολογούνται από τον 11^ο αι. ως τον 14^ο αι. Η πιο αξιοσημείωτη είναι αυτή του Ιωάννη του Αλειτούργητου, η οποία, όπως και άλλες εκκλησίες στη Μεσημβρία, είναι περίτεχνα διακοσμημένη στο εξωτερικό της με κεραμικά στολίδια με παρόμοιο τρόπο με αυτό της εκκλησίας στη Σελυμβρία. Ένα κτίριο σε σχήμα σταυρού μέσα σε τετράγωνο, το κατεστραμμένο της Βήμα και η Αγία Τράπεζα διατηρούν αποσπασματικές τοιχογραφίες που απεικονίζουν σκηνές λειτουργίας. Πολλά από τα αμυντικά έργα των Βυζαντινών της τελευταίας περιόδου είναι ακόμα ορατά.

§15

ΣΥΜΒΑΤΙΟΣ¹¹⁷: Ονομάζεται Σαββάτιος και Σαμπαάτ. Ο Πατρίκιος της Αρμενίας Συμβάτιος παρέδωσε την Αρμενία στους Άραβες μετά την ήττα των Ρωμαίων από τον Μωχάμεντ το 692/693 (όταν οι Σλάβοι αυτομόλησαν). (« Ο πατρίκιος Αρμενίας», « ο επί Αρμενίας επιστατών Σαββάτιος ο πατρίκιος», «Αυτή την περίοδο ένας άνδρας από τους Αρμένιους πατριάρχες, του οποίου το όνομα ήταν Σαμπαάτ, παρέδωσε την Αρμενία στον Μωχάμεντ, το γιό του Μαρουάν»). Αν κρίνουμε από το όνομά του, ο Συμβάτιος ήταν και ο ίδιος Αρμένιος.

ΕΙΡΗΝΗ¹¹⁸: Αυτοκράτειρα (797-802). Γεννήθηκε στην Αθήνα περίπου το 752, απεβίωσε στη Λέσβο στις 9 Αυγούστου 803. Το 768 ο Κωνσταντίνος Ε' έφερε την Ειρήνη στην Κωνσταντινούπολη όπου στέφθηκε και παντρεύτηκε τον Λέοντα (Δ'). Το 771 γέννησε το μοναδικό παιδί τους, τον Κωνσταντίνο (ΣΤ'). Η Ειρήνη ήταν αφοσιωμένη Εικονολάτρης: κυκλοφορούσε μια φήμη ότι ο Λέοντας ανακάλυψε δυο εικόνες στην κατοχή της και από τότε αρνούταν να κοιμηθεί μαζί της. Μετά το θάνατο του Λέοντα το 780 η Ειρήνη κυβέρνησε σαν αντιβασιλέας του Κωνσταντίνου για δέκα χρόνια. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η Ειρήνη θεραπεύτηκε από

¹¹⁷ PBE, www.pbe.kcl.ac.uk/person/σ.7264

¹¹⁸ ODB σ. 1008-1009

μια αιμορραγία από τα νερά της Πηγής. Προσέφερε πλούσια δώρα στην Εκκλησία της Παρθένου εκεί και έστησε μωσαϊκά πορτραίτα του δικά της και του γιού της. Το 790, όταν ο στρατός αρνήθηκε την απαίτηση της Ειρήνης για ανωτερότητα της πάνω του, ο Κωνσταντίνος την καθαίρεσε και αυτή έμεινε στο προαστιακό ανάκτορο του Ελευθερίου μέχρι που επανακλήθηκε το 792. Το 797 εκθρόνισε και τύφλωσε τον Κωνσταντίνο και έγινε έτσι η πρώτη Βυζαντινή Αυτοκράτειρα αλλά ανατράπηκε με τη σειρά της από τον Νικηφόρο Α' το 802 και εξορίστηκε στη Λέσβο.

Κατά τη διάρκεια της αντιβασιλείας της και της ηγεμονίας της η Ειρήνη βασιζόνταν σε συμβούλους όπως οι ευνούχοι Σταυράκιος και Αέτιος και αποδυνάμωσε το στρατό της Αυτοκρατορίας απομακρύνοντας ικανούς Εικονομάχους στρατηγούς (πχ. Τον Μιχαήλ Λαχανοδράκων) ο οποίος είχε διοριστεί από τον Κωνσταντίνο Ε'. Συνάντησε σημαντική αντίσταση από τους υποστηρικτές του Κωνσταντίνου ΣΤ' και τον Καίσαρα Νικηφόρο και από τον Ελπίδιο. Τα πιο αξιοσημείωτα έργα της είναι η αποκατάσταση των εικόνων που την κατάφερε σιγουρεύοντας την εκλογή του Πατριάρχη Ταρασίου το 784 και για την σύγκληση του Δεύτερου Συμβουλίου της Νίκαιας το 787. Δημιούργησε καλές σχέσεις με τον Πάπα Αδριανό Α', αλλά, παρά τις διπλωματικές ανταλλαγές με τον Καρλομάγνο και μια Βυζαντινή εισβολή στην Ιταλία το 788, οι Φράγκοι την πρόλαβαν στην Ιταλία και πήραν τον έλεγχο της Ιστρίας και του Μπενεβέντο. Η Ειρήνη έκανε πολύ λίγα ενάντια στις συνεχείς επιθέσεις από τους Άραβες και το 782 και 798 αναγκάστηκε να υπογράψει συνθήκες με τον Χαρούν Αλ Ρασίντ. Οι Βούλγαροι εξακολουθούσαν να ασκούν πίεση αλλά η Ειρήνη σημείωσε κάποιες επιτυχίες εναντίον των Σλάβων στην Ελλάδα με την εκστρατεία του Σταυρακίου το 782. Το θέμα της Μακεδονίας πιθανόν δημιουργήθηκε κατά την περίοδο της ηγεμονίας της. Ασχολήθηκε με την φιλανθρωπία, χτίζοντας κέντρα περίθαλψης, ξενοδοχεία και ένα νεκροταφείο για τους πτωχούς. Τα οικονομικά της μέτρα, συμπεριλαμβανομένης μιας ανάκλησης του δημοτικού φόρου της Κωνσταντινούπολης και της μείωσης των εμπορικών τιμολογίων στην Άβυδο και το Ιερόν, ήταν δημοφιλή αλλά καταστροφικά για την οικονομία. Τον 9^ο αι. η σορός της μεταφέρθηκαν στην Εκκλησία των Αγίων Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη. Μία βιογραφία του 12^ο αι. βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στον Θεοφάνη.

ΤΑΡΑΣΙΟΣ¹¹⁹: Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (25 Δεκεμβρίου 784 – 18 Φεβρουαρίου 806) και Άγιος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη περίπου το 739 και απεβίωσε στην Κωνσταντινούπολη στις 25 Φεβρουαρίου 806. Γιορτάζεται τις 25 Φεβρουαρίου. Γιός ενός υψηλόβαθμου δικαστή, ο Ταράσιος έκανε μια κοσμική καριέρα υπό την ηγεσία των Εικονομάχων και έγινε ασηκρήτης. Η αυτοκράτειρα Ειρήνη, βλέποντας στο πρόσωπο του Ταράσιου ένα σύμμαχο, τον επέλεξε ως διάδοχο του Πάυλου Δ' (780-840), ενός πατριάρχη που έτεινε προς την αποκατάσταση του σεβασμού προς τις εικόνες αλλά φοβόταν να κάνει ένα αποφασιστικό βήμα. Ο Ταράσιος έδρασε αμέσως, στέλνοντας μια επιστολή στον Πάπα Αδριανό Α' που περιείχε δηλώσεις πίστης στους Αντί-Εικονομάχους και αναθέματα εναντίον αιρετικών που είχαν αφοριστεί από έξι Οικουμενικές Συνόδους, συμπεριλαμβανομένου του Πάπα Ονώριου. Η απάντηση του Αδριανού ήταν προσεκτική. Καλωσόρισε την αποκατάσταση της λατρείας των εικόνων αλλά διαμαρτυρήθηκε εναντίον της εκλογής ενός λαϊκού για τον Πατριαρχικό θρόνο. Απαίτησε ενεργή δράση εναντίον των Εικονομάχων. Έχοντας κάμψει τις αντιστάσεις κυρίως των στρατιωτικών κύκλων, η Ειρήνη και ο Ταράσιος συγκάλεσαν το Δεύτερο Συμβούλιο της Νίκαιας το 787 και σταμάτησαν την εικονομαχία. Ο Ταράσιος, ωστόσο, στην επιθυμία του για κατευνασμό, πήρε ήπια θέση απέναντι στους πρώην Εικονομάχους όπως και απέναντι στους κληρικούς που είχαν καταδικαστεί για σιμωνία. Η διαμάχη μεταξύ των δύο παρατάξεων των Εικονολατρών έγινε ιδιαίτερος οξεία κατά τη διάρκεια της διαμάχης της Μοιχείας αλλά ηρέμησε μετά την τύφλωση του Κωνσταντίνου ΣΤ'.

Τα λογοτεχνικά άπαντα του Ταράσιου είναι ασήμαντα και αποτελούνται κυρίως από γράμματα, μια *Ανασκευή των αποφάσεων* του Συμβουλίου των Εικονομάχων το 754, ένα κήρυγμα πάνω στα Εισόδια της Θεοτόκου και μια ομιλία για την εκλογή του. Ο βίος του γράφτηκε από τον Ιγνάτιο τον Διάκονο.

ΤΑ ΜΑΥΡΙΑΝΟΥ¹²⁰: Περιοχή της Κωνσταντινούπολης με στοά και κολώνες που θα πρέπει να βρισκόταν κοντά στα Δομνίνου μεταξύ Μέσης οδού και Χρυσού Κέρατος. Στην περιοχή βρισκόταν η εκκλησία της Αγίας Αναστασίας και (αργότερα) ο ξενώνας του Ρωμανού Λακαπηνού.

---

¹¹⁹ ODB σ.2011

¹²⁰ Janin Constantinople σ.358- 359

§16

ΛΕΩΝ Γ¹²¹: αυτοκράτορας (717-41). Ιδρυτής της δυναστείας των Ισαύρων. Γεννήθηκε στη Γερμανικεία κοντά στο 685, απεβίωσε στην Κωνσταντινούπολη στις 18 Ιουνίου 741. Το βαπτιστικό του όνομα πιθανόν να ήταν Κόνον. Κάποιοι ακαδημαϊκοί αποδέχονται τις αναφορές που τοποθετούν τις αρχές της καριέρας του Λέοντα Γ' στην Ανατολή. Αλλά οι περισσότεροι πιστεύουν τις αναφορές του Θεοφάνη του Εξομολογητή ότι ο Λέοντας ήταν μεγαλωμένος στη Μεσημβρία, όπου η οικογένειά του είχε μετακινηθεί κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ιουστινιανού Β'. Ο Θεοφάνης επίσης αναφέρει ότι το 750 τιλοφορήθηκε *σπαθάριος* αφού δώρισε 500 πρόβατα στον Ιουστινιανό και ότι ακολούθησε τον Ιουστινιανό στην Κωνσταντινούπολη και βγήκε στο φως της δημοσιότητας έχοντας σταλεί στον Καύκασο για να ασφαλίσει τους Αλανούς εναντίον των Αμπχάζων οι οποίοι είχαν την στήριξη των Αράβων. Ο Λέοντας διορίστηκε στρατηγός του «Ανατολικών» από τον Αναστάσιο Β', μετά την καθαίρεση του οποίου ένωσε τις δυνάμεις του με τον Αρτάβασδο για να εξαναγκάσει την παραίτηση του Θεοδοσίου Γ'. Ο Λέοντας μπήκε στην Κωνσταντινούπολη στις 25 Μαρτίου 717 και ασφάλισε το θρόνο του με την αντίστασή του ενάντια στην πολιορκία του Μασλαμά και με την κατάπιξη των εξεγέρσεων του Σισιλιάνου στρατηγού (718) και του Αναστασίου (719).

Καθ' όλη τη διάρκεια της ηγεμονίας του, τον Λέοντα απασχολούσαν η άμυνα, η οργάνωση και η ενότητα της αυτοκρατορίας. Αύξησε τους φόρους για να επιδιορθώσει τα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Εκστράτευσε εναντίον των Αράβων σε συνεργασία με τους Χαζάρους και τους Γεωργιανούς. Η νίκη του στο Ακροϊόν το 740 έδωσε τέλος στην πορεία τους στη Μ. Ασία. Οι διοικητικές πράξεις του Λέοντα περιελάμβαναν τη δημιουργία των θεμάτων Θρακησίων και Κυββηραιωτών και της περιφέρειας του Αιγαίου πελάγους. Πιθανόν να είχε ανάγει και την Κρήτη σε θέμα. Η Εκλογή του ήταν μια σημαντική επανάληψη του Ιουστινιάνειου Νόμου. Σαν αυτοκράτορας, ο Λέων, που πιθανώς είχε ανατραφεί ως Μονοφυσίτης, επέμενε σε μια Χαλκιδονική θρησκευτική ενότητα, διώκοντας τους Μοντανιστές και τους Εβραίους μέχρι σημείου επιβεβλημένης μεταστροφής. Το 726 διόρισε αυτοκρατορική βοήθεια για την Εικονομαχία και το 730 συγκάλωσε ένα σιλέντιον για

---

¹²¹ ODB σ.1208

να επικυρώσει ένα διάταγμα το οποίο καταδίκασε τις εικόνες. Αυτό προκάλεσε τον Πατριάρχη Γερμανό Α', τον οποίο ο Λέων καθαίρεσε. Του έφερε και προστριβές επίσης με τους Πάπες Γρηγόριο Β' και Γρηγόριο Γ'. Οι αρχές του Λέοντα ως εικονομάχου δεν είναι ξεκάθαρες. Δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι οι πράξεις των Μουσουλμάνων ή οι κύκλοι των Εβραίων έδωσαν το έναυσμα γι' αυτές τις απόψεις όπως του χρεώνουν οι εχθρικοί του Βυζαντινοί συγγραφείς. Είχε την υποστήριξη μερικών υψηλόβαθμων κληρικών, ειδικά στην Μ. Ασία, αλλά ο βαθμός της επιρροής τους είναι άγνωστος. Ο ίδιος αναφέρονταν σε βιβλικές απαγορεύσεις εναντίον των εικόνων.

Ο Λέων αύξησε τους φόρους στη Σικελία, Καλαβρία και Ιλλυρία το 732/3. Μπορεί και να είχε μεταφέρει αυτές τις περιοχές από παπική σε Βυζαντινή δικαιοδοσία, αν και είναι πιο πιθανό αυτό να συνέβη υπό τον Κωνσταντίνο Ε'. Χρειάστηκε επίσης να καταστείλει μια εξέγερση από την Ελλάδα και τις Κυκλάδες. Έστεψε τη γυναίκα του Μαρία το 718 και τον γιό τους Κωνσταντίνο (Ε') το 720.

§17

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ Α'¹²²: Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (12 Απριλίου 806 – 12 Μαρτίου 815), ιστορικός και Άγιος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη περίπου το 750 ή 758 και απεβίωσε στο μοναστήρι του Αγίου Θεοδώρου κοντά στη Χρυσούπολη στις 5 Απριλίου 828. Γιός του ασηκρήτη Θεοδώρου, ο Νικηφόρος ακολούθησε στη Νίκαια τον πατέρα του, ο οποίος είχε εξοριστεί εκεί από τον Κωνσταντίνο Ε' με την κατηγορία της λατρείας εικόνων. Όταν ο Νικηφόρος επέστρεψε στην πρωτεύουσα, υπηρέτησε ως γραμματέας «των αυτοκρατόρων», μάλλον της Ειρήνης και του Κωνσταντίνου ΣΤ'). Ύστερα επέστρεψε, έφυγε από την Κωνσταντινούπολη και ίδρυσε αρκετά μοναστήρια στην ανατολική ακτή του Βοσπόρου. Περίπου το 802 γύρισε πίσω και διορίστηκε διοικητής του «μεγαλύτερου πτωχοκομείου» στην Κωνσταντινούπολη.

Ύστερα από την εκλογή του ως πατριάρχη το 806, ο Νικηφόρος αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα: έπρεπε να καθησυχάσει τον Άγιο Θεόδωρο τον Στουδίτη και τους υποστηρικτές του οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν τη συνέχιση της Διαμάχης της

---

¹²² ODB σ.1477

Μοιχείας για να υπονομεύσουν την αυτοκρατορική εξουσία. Ο Νικηφόρος απέτυχε και το κράτος εφάρμοσε δραστικά μέσα για να σιωπήσει τους πεισματάρηδες Στουδίτες. Το 815, υποκύπτοντας στην πίεση των Στουδιτών, ο Νικηφόρος έπρεπε να πάρει μια θέση πιο σταθερή. Αρνήθηκε να υπογράψει τις αποφάσεις του συμβουλίου των Εικονομάχων και εξορίστηκε αρχικά σε ένα και ύστερα σε άλλο ένα από τα μοναστήρια που είχε ιδρύσει. Έγραψε αρκετά βιβλία στα οποία υπερασπίζονταν τη λατρεία των εικόνων, το *Απολογητικός μικρός* κοντά στο 814 και τρεις *Αντιρρήσεις* το 818-20. Το μεγαλύτερο έργο του ήταν η ανασκευή όλων αυτών των κειμένων, τα οποία χρησιμοποιούσαν οι Εικονομάχοι σαν βάση του δόγματός τους. Ο Νικηφόρος απέρριψε την αυθεντία των εδαφίων που παρέθεταν από τον Ευσέβιο από την Καισαρία και τον Επιφάνειο από την Σαλαμίνα. Όπως και ο Άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης, έτσι και ο Νικηφόρος ζήτησε από τον Πάπα στήριξη εναντίον του αυτοκράτορα.

Η *Ιστορία Σύντομος* (Breviarium) του Νικηφόρου (που γράφτηκε πιθανότατα ανάμεσα στο 775 και 787) υπάρχει σε δύο εκδόσεις. Περιγράφει τα γεγονότα του 602-769 και σχηματίζει έναν παραλληλισμό με την *Χρονογραφία* του Θεοφάνη του Εξομολογητή. Όπως ο Θεοφάνης, έτσι και ο Νικηφόρος παρουσιάζει τα γεγονότα από μια σκοπιά αντίθετη σε αυτή των Εικονομάχων. Ο Νικηφόρος όμως δεν ακολουθεί χρονολογικό σύστημα. Η γεωγραφική του ορολογία είναι πιο ακριβής από αυτή του Θεοφάνη και ο Νικηφόρος δίνει λιγότερη προσοχή στην Κωνσταντινούπολη. Το σύντομο *Χρονογραφικόν* του Νικηφόρου είναι μια λίστα των ηγεμόνων από την αρχή του κόσμου έως το 829. Ήταν πολύ δημοφιλές και μεταφράστηκε στα Λατινικά (από τον Αναστάσιο τον Βιβλιοθηκάριο) όπως επίσης και σε Σλαβικές γλώσσες. Ο βίος του Νικηφόρου γράφτηκε από τον Ιγνάτιο τον Διάκονο, ο οποίος επαίνεσε την συμβιβαστική πολιτική του ήρωα του.

§18

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ¹²³: ή *Scriptores post Theophanem* («οι μετά Θεοφάνην»), συμβατικός τίτλος που δίνεται σε μια συλλογή χρονικών που έχουν διατηρηθεί σε ένα και μόνο χειρόγραφο του 11^{ου} αι. Η συλλογή περιλαμβάνει το 813-961 και αποτελείται από τέσσερις ανεξάρτητους τομείς. Ο ανώνυμος συγγραφέας του πρώτου μέρους (813-67) θεωρούσε τον εαυτό του συνεχιστή του Θεοφάνη του Εξομολογητή. Διέφερε, όμως, από τον προκάτοχό του ως προς την σύνθεση της δουλειάς του, η οποία δεν είναι χρονογραφική αλλά είναι μια σειρά αυτοκρατορικών βιογραφιών. Έχοντας παραγγελθεί από τον Κωνσταντίνο Ζ', το χρονικό εξέφραζε τις πολιτικές απόψεις της Μακεδονικής Δυναστείας, δόξαζε τους στρατηγούς και κατέκρινε τους εμπόρους. Ο ανώνυμος συγγραφέας μερικές φορές προσπαθούσε να ξεκαθαρίσει τις επίγειες αιτίες μεγάλων γεγονότων πχ. της εισβολής των Αράβων στην Κρήτη. Πιθανότατα χρησιμοποιούσε τις ίδιες πηγές με τον Γενέσιο. Το δεύτερο μέρος είναι μια βιογραφία του Βασιλείου Α' (VITA BASILI), το τρίτο (886-948) είναι πολύ κοντά στον Συμεών του Λογοθέτη. Το τελευταίο κομμάτι μάλλον είχε γραφτεί πριν το 963, πιθανότατα από τον Θεόδωρο τον Δαφνοπάτη, και αποκαλύπτει μια αριστοκρατική προκατάληψη: πχ. ο συγγραφέας μέμφεται την αγροτική πολιτική του Ρωμανού Α' και την αντιπαράθετεί με την γενναιοδωρία του Κωνσταντίνου Ζ', του αγαπημένου του ήρωα. Γράφει με μεγάλη συμπάθεια για την οικογένεια Φωκά, για τον Ιωάννη Κουρκούα και τους Αργυρούς. Δεν γνωρίζει ακόμα για τη διαμάχη ανάμεσα στους Φωκάδες και τον Ιωσήφ Βρίγγας, όμως, και είναι λιγάκι ευνοϊκός απέναντι στον δεύτερο.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ Ο ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΣ¹²⁴: ιστορικός και Άγιος. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη περίπου το 760, απεβίωσε στη Σαμοθράκη στις 12 Μαρτίου 817 ή 818. Γιός ενός στρατηγού του Αιγαίου Πελάγους, ο Θεοφάνης τιλοφορήθηκε *στράτωρ* στην αυλή του Λέοντος Δ' και παντρεύτηκε τη Μεγαλώ, κόρη ενός πατρικίου και φίλη του Αυτοκράτορα. Μετά από μια σύντομη συζυγική ζωή, ο Θεοφάνης και η Μεγαλώ ακολούθησαν το μοναχικό βίο. Ο Θεοφάνης ίδρυσε το μοναστήρι του Μεγάλου Αγρού πάνω στο όρος Σιγριανή (στην νότια ακτή της Προποντίδας) και έζησε εκεί. Κατά τη διάρκεια της Διαμάχης της Μοιχείας ο

---

¹²³ ODB σ.2061-2062

¹²⁴ ODB σ.2063

Θεοφάνης υποστήριξε τον Πατριάρχη Ταράσιο στην συμβιβαστική πολιτική του, σε αντίθεση με τον Άγιο Θεόδωρο τον Στουδίτη. Παρ' όλα αυτά η κοινή τους μοίρα κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του Λέοντος Ε' (ο Θεοφάνης κλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και εξορίστηκε στη Σαμοθράκη μετά την άρνησή του να ταχθεί υπέρ των Εικονομάχων) οδήγησε στη συμφιλίωσή τους. Ο Άγιος Θεόδωρος, μάλιστα, έγραψε ένα εγκώμιο για τον Θεοφάνη μετά το θάνατό του.

Η Χρονογραφία του Θεοφάνη καλύπτει τα χρόνια 285-813 και σχηματίζει μια συνέχεια με τον Γεώργιο Σύγκελο. Η υπόθεση του C. Mango ότι ο Θεοφάνης ήταν απλά διορθωτής της Χρονογραφίας η οποία γράφτηκε από τον Γεώργιο είναι αμφισβητήσιμη. Το πρόβλημα με τις πηγές του Θεοφάνη είναι πολύ περίπλοκο. Ο L. Whitby ισχυρίζεται ότι ο χαμένος Μεγάλος Χρονογράφος ήταν η βασική πηγή και του Θεοφάνη και του Πατριάρχη Νικηφόρου. Αντίθετα, ο Ja. Ljubarski πιστεύει ότι ο Θεοφάνης χρησιμοποίησε ιστορικούς του 5^{ου}-7^{ου} αι. (Προκόπιος, Μαλάλας, Θεοφύλακτος, Σιμοκράτης κλπ) στο πρωτότυπο, πολύ συχνά παραθέτοντάς τους από μνήμης. Ο K. Uspensikij δίνει έμφαση στο γεγονός ότι ο Θεοφάνης είχε στη διάθεσή του πηγές που ήταν υπέρ των Εικονομάχων, τις οποίες πολλές φορές χρησιμοποιούσε άκριτα. Η N. Pigulevskaja υποθέτει ότι ο Θεοφάνης χρησιμοποιούσε Συριακά χρονικά. Όλες αυτές οι υποθέσεις είναι πολύ δύσκολο να αποδειχτούν. Ο Θεοφάνης ήταν πιο ελεύθερος ως προς τις πηγές που χρησιμοποιούσε από τον Σύγκελο, έναν μελετητή αρχαιοτήτων ο οποίος έμενε πιστός στο πρωτότυπο. Ο Θεοφάνης αναδιατύπωνε το διαθέσιμο υλικό, προσαρμόζοντάς το στους σκοπούς του και σπάνια υποδείκνυε την προέλευση του υλικού του. Ο Θεοφάνης, όπως και ο Ιωάννης από τη Δαμασκό, παρουσιάζει πολύ συχνά τους ισχυρισμούς του όχι ως προσωπικές του απόψεις αλλά σαν αντικειμενική αλήθεια. Σε αντίθεση με τον Σύγκελο, θεωρούσε τον εαυτό του ένα ταπεινό αφηγητή. Περισσότερο από τον Σύγκελο, πίστευε ότι η ίδια η ροή του χρόνου καθορίζει τη λογική της ιστορικής ανάπτυξης και παρουσίαζε το υλικό του με ένα τρόπο αυστηρά χρονολογικό, αντί να το οργανώνει σε θεματικές κατηγορίες. Είναι μια σπάνια περίπτωση Βυζαντινού αναλυτή του οποίου το έργο δεν βρέθηκε κανείς να συνεχίσει ικανοποιητικά.

Όντας σταθερός εικονολάτρης, ο Θεοφάνης κρατούσε κριτική στάση απέναντι στην αυτοκρατορική εξουσία και μεταγενέστερα του εξιδανικευμένου Κωνσταντίνου Α' δεν θεωρούσε σχεδόν κανέναν ηγεμόνα άξιο επαίνου. Ο Μαρκιανός ήταν μια εξαίρεση. Ήταν ιδιαίτερα εχθρικός απέναντι στον ορθόδοξο αυτοκράτορα Νικηφόρο Α', όπως και απέναντι στους Εικονομάχους. Το πιο παλιό χειρόγραφο χρονολογείται

στα τέλη του 9^{ου} αι. Ο Αναστάσιος ο Βιβλιοθηκάριος μετέφρασε Θεοφάνη στα Λατινικά. Πολλοί βίοι του Θεοφάνη έχουν γίνει γνωστοί, συμπεριλαμβανομένου ενός η συγγραφή του οποίου αποδίδεται στον Πατριάρχη Μεθόδιο.

ΜΟΝΗ ΤΟΥ (ΜΕΓΑΛΟΥ)ΑΓΡΟΥ¹²⁵: Υπήρξε το μοναστήρι στο οποίο μόνασε ο Θεοφάνης ο Ομολογητής του οποίου και υπήρξε ο μόνος γνωστός ηγούμενος.

Βρίσκεται στην Νότια ακτή της Προποντίδας και πιθανόν λίγα χιλιόμετρα δυτικά του ποταμού Ρύνδακος.

§19

ΛΑΥΣΙΑΚΟΣ¹²⁶: Μια αίθουσα (τρίκλιнос) στο Μεγάλο Παλάτι, που κτίστηκε επί Ιουστινιανού Β΄. Βρισκόταν κοντά στην τρίκλινο του Ιουστινιανού και την Χρυσοτρίκλινο και συνδέονταν με μια μπρούτζινη πόρτα με την κουζίνα, η οποία μάλλον βρισκονταν κάτω από το προσωπικό υπνοδωμάτιο του Αυτοκράτορα. Το αριστεριόν, η προσωπική τραπεζαρία του Αυτοκράτορα βρισκονταν επίσης εκεί κοντά. Η σύνδεση του Λαυσιακού με τις περιοχές των συμποσίων και της κουζίνας υποδεικνύει ότι οι Οικιακοί του Λαυσιακού εμπλέκονταν στην οργάνωση συμποσίων. Ο Λαυσιακός έπαιζε ρόλο στις τελετές του παλατιού σαν ένα μέρος δια μέσου του οποίου περνούσαν διάφορες πομπές. Μερικοί αυτοκράτορες (Λέων Ε΄, Θεόφιλος) το χρησιμοποιούσαν για διοικητικές συναντήσεις και θεολογικές συζητήσεις. Ο Μανουήλ Α΄ λέγεται ότι αναπαλαίωσε και λάτρευε τον Λαυσιακό.

§20

ΙΩΑΝΝΗΣ Ζ΄ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ¹²⁷: (ο Γραμματικός), Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (21 Ιανουαρίου 837; - 4 Μαρτίου 843). Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στα τέλη του 8^{ου} αι. και απεβίωσε στη δυτική ακτή του Βοσπόρου πριν το 867. Ο Ιωάννης γεννήθηκε σε μια οικογένεια (πιθανώς Αρμενικής καταγωγής) η οποία είναι γνωστή με διάφορα ονόματα όπως Μοροκαρδάνιος, Μοροχαρζάμιος και Μοροχαρζιανός. Ξεκίνησε την καριέρα του ως κληρικός περίπου το 811-12 σαν αναγνώστης στη μονή Οδηγών. Σύμφωνα με τον Φώτιο ήταν επίσης

¹²⁵ C. Mango- I.Sevcenko, Churches and Monasteries σ.259-267

¹²⁶ ODB σ.1189

¹²⁷ ODB σ.1052

ζωγράφος εικόνων. Τρεις επιστολές που απευθύνονται σε αυτόν από τον Άγιο Θεόδωρο Στουδίτη είναι περαιτέρω απόδειξη της αρχικής του στάσης ως Εικονολάτρης. Το επίθετο Γραμματικός υποδεικνύει ότι τον σέβονταν για τις γνώσεις του. Μέχρι το 814 είχε γίνει Εικονομάχος και επιλέχθηκε από τον Λέοντα Ε' για να ηγηθεί μιας επιτροπής η οποία θα συνέλεγε μια ανθολογία πατερικών κειμένων τα οποία στήριζαν τους Εικονομάχους, σε προετοιμασία για το τοπικό συμβούλιο του 815 στην Κωνσταντινούπολη, το οποίο για ακόμη μια φορά καταδίκασε τη λατρεία των εικόνων. Του απονεμήθηκε η θέση του Ηγούμενου της Μονής των Αγίων Σεργίου και Βάκχου, που υπηρέτησε σαν κέντρο επανένταξης για τους απείθαρχους εικονολάτρες.

Ο Ιωάννης είχε την φήμη ότι είχε ταλέντο στο να πείθει με τη ρητορεία του και οι διάλογοι μαζί του έγιναν ένας αγιογραφικός τόπος για την δεύτερη περίοδο της Εικονομαχίας. Επί Μιχαήλ Β', ο Ιωάννης δίδασκε τον πρίγκιπα του θρόνου Θεόφιλο και συχνά του αποδίδεται η καλλιέργεια ισχυρών συμπαθειών προς τους Εικονομάχους στο μαθητή του. Με την άνοδο του Θεόφιλου στο θρόνο, ο Ιωάννης έγινε Σύγκελος και πήγε ως διπλωμάτης στον Άραβα χαλίφη Αλ Μαμούν, πιθανώς το 829/30. Λίγα γνωρίζουμε για την θητεία του ως Πατριάρχης. Καθαιρέθηκε το 843, σαν προλογισμός για την επαναφορά των εικόνων, αφορίστηκε και εξορίστηκε από την Κωνσταντινούπολη. Στα περιθώρια κάποιων ψαλτηρίων, ο Ιωάννης εικονίζεται ως ο βασικός αντίπαλος του Ορθόδοξου Πατριάρχη Νικηφόρου Α' ο οποίος, σαν άλλος Άγιος Πέτρος που συνθλίβει τον Σιμών τον Μάγο, πατάει τον Ιωάννη με τα πόδια του. Ο Ιωάννης μάλλον ήταν ο συντάκτης μιας συλλογής Γνώμεων που χρησίμευσε ως η κύρια πηγή για το Γνωμολόγιον του Ιωάννη Γεωργίδη.

ΠΡΩΤΕΑΣ¹²⁸: Μικρός θαλάσσιος θεός που ζούσε στο Αιγυπτιακό νησί Φάρος, ένας σοφός ηλικιωμένος άνδρας που μπορούσε να μεταμορφώσει τον εαυτό του σε κάθε πιθανό σχήμα. Στη Βυζαντινή λογοτεχνία πολύ συχνά συμβολίζει την ικανότητα της μετάλλαξης που συχνά εφαρμόζεται με αρνητικό τρόπο. Λιγότερο συχνά ο Πρωτέας είναι ο σοφός προφήτης. Τέλος, κάποια ίχνη αλληγορικής ερμηνείας φαίνεται να είχαν επιβιώσει κατά τα Βυζαντινά χρόνια: η μεταλλαξιμότητα του Πρωτέα συμβολίζει τα τέσσερα στοιχεία.

---

¹²⁸ ODB σ.1743

§21

ΦΟΙΔΕΡΑΤΟΙ¹²⁹: (από το Λατ. Foedus = συνθήκη), στο Ρωμαϊκό δίκαιο ήταν ένας όρος για τις φυλές των Βαρβάρων που ήταν σύμμαχοι της αυτοκρατορίας. Κατά τον 4^ο αι. ο όρος εφαρμόστηκε σε αυτές τις ομάδες των Βαρβάρων που – όπως οι Βισηγότθοι το 332 – είχαν τοποθετηθεί στην περιοχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με τον όρο να παρέχουν στρατιωτικές υπηρεσίες. Ο όρος μεταφέρθηκε στην ελίτ (κυρίως των έφιππων) στρατιωτών που στρατολογούνταν από διάφορες φυλές Βαρβάρων. Έχει υπάρξει κάποια σύγχυση σχετικά με την ημερομηνία αυτής της αλλαγής. Ο C. Benjamin, αναφερόμενος στον Μαλάλ, μίλησε για κάποιον Αερόβινδο, κόμη των Φοιδεράτων κατά τη διάρκεια της ηγεμονίας του Θεοδοσίου Α', παρ' όλο που αμφισβήτησε την εγκυρότητα αυτής της ένδειξης και τοποθέτησε ο ίδιος την αρχή του θεσμού των «Νέων Φοιδεράτων» στη διάρκεια της ηγεμονίας του Ονορίου. Ο Μαλάλας, ωστόσο, θεώρησε τον Αερόβινδο σύγχρονο του Θεοδοσίου Β', όχι του Θεοδοσίου Α'.

Ο ιστορικός του 5^{ου} αι. Ολυμπιόδορος της Θήβας δηλώνει ότι οι όροι Βουκελάριοι και φοιδεράτοι εμφανίστηκαν επί του Ονορίου, αλλά οι αποδείξεις του μπορεί να είναι αναχρονιστικές. Είναι περισσότερο γνωστοί από πηγές του 6^{ου} αι. Ο Προκόπιος τονίζει την περαιτέρω αλλαγή στην κοινωνική θέση των φοιδεράτων: ενώ μέχρι πρότινος μόνο Βάρβαροι ήταν καταγεγραμμένοι ως φοιδεράτοι, στην εποχή του ο οποιοσδήποτε θα μπορούσε να μπει στις τάξεις τους.

ΑΣΗΚΡΗΤΙΣ¹³⁰: (έναν αμετάβλητος τύπος, από το Λατινικό a secretis), πλήρης μορφή «ασηκρήτις της αυλής», αυτοκρατορικός γραμματέας. Ο όρος φαίνεται να εμφανίστηκε τον 6^ο αι. Ο Προκόπιος το θεώρησε απαραίτητο να εξηγήσει τη σημασία του. Πολλοί ακαδημαϊκοί πιστεύουν ότι ο όρος προέρχεται από τον 4^ο αι, αφού ο Βεροικιανός ονομάζεται ασηκρήτις στα πρακτικά του Συμβουλίου της Χαλκηδόνας. Ο όρος, όμως, εμφανίζεται μόνο σε μια μετάφραση του Βιργιλίου του 6^{ου} αι. Ο ασκρήτις αντικατέστησε τους Ρεφερενδαρίους και σχημάτισε το πάνω έσελον των αυτοκρατορικών γραμματέων, τοποθετούμενος πάνω από τους αυτοκρατορικούς γραφιάδες. Κάποιοι ασηκρήτις ήταν αξιωματικοί του Υπάρχου των Πραιτώριων. Επιβεβαιώσεις του όρου ασηκρήτις είναι γνωστές από τον 6^ο-7^ο αι. Τα γραφεία των

¹²⁹ ODB σ.795

¹³⁰ ODB σ.204

ασηκρήτις βρίσκονταν στο κάθισμα του Ιπποδρόμου. Στο Τρίτο Συμβούλιο της Κωνσταντινούπολης (680-81) ένας αξιωματούχος που λέγονταν ασηκρήτις κατείχε τον τίτλο Σπουδαίος, κάτι που μάλλον σήμαινε ότι ήταν ο επικεφαλής των ασηκρήτις – το αξίωμα που αργότερα έγινε γνωστό ως Πρωτασηκρήτις. Οι ασηκρήτις εξαφανίζονται από τις πηγές μετά τον 12^ο αι. με τον όρο να αντικαθίσταται από αυτόν του Γραμματικού.

ΑΡΣΑΒΗΡ¹³¹: Σφετεριστής των αρχών του 9^{ου} αι. Ένας Αρμένιος με ευγενές ιστορικό, υπηρέτησε τον Βυζαντινό αυτοκράτορα σαν κοσμήτωρ και πατρίκιος. Το Φεβρουάριο του 808 μια ομάδα λαϊκών και κληρικών αξιωματούχων αντιτάχθηκε στον Νικηφόρο Α', συμπεριλαμβανομένου του σύγκελου, του σακελλάριου και του χαρτοφύλακα της Αγίας Σοφίας και ανακήρυξε τον «θεοσεβούμενο και πιο εύλωτο» Αρσαβήρ αυτοκράτορα. Όταν ο Νικηφόρος ανακάλυψε την δολοπλοκία, ο Αρσαβήρ χτυπήθηκε, κουρεύτηκε σύριζα και εξορίστηκε στη Βιθυνία, ενώ οι υποστηρικτές του δάρθηκαν, τους αφαιρέθηκαν τα περιουσιακά στοιχεία και εξορίστηκαν. Ο Αρσαβήρ είχε μια κόρη, τη Θεοδοσία, η οποία παντρεύτηκε τον Λέοντα Ε'.

ΠΑΠ¹³²: (Λατ. Para) Αρσακίδης Βασιλιάς της Αρμενίας (368/9 – 374), γιός και διάδοχος του Αρσάκ Β'/Γ'. Πιθανόν να μην είναι ο Πάπα που αναφέρεται στις Επιστολές του Μεγάλου Βασιλείου όπως πιστεύονταν κάποτε. Ο Παπ εκπαιδεύτηκε υπό την αιγίδα των Ρωμαίων στην Νεοκαισάρεια όπου είχε ζητήσει καταφύγιο κατά τη διάρκεια της κατάκτησης της Αρμενίας από τους Σασάνους περίπου το 363. Ο Ουάλης τον έστειλε πίσω στην Αρμενία με ένα στρατό που οδηγούνταν από τον Δύξ και Κόμη επί των Στρατιωτικών Τερέντιο. Αφού αποκαταστάθηκε στον Αρμενιακό θρόνο, ο Παπ φαίνεται πως συνέχισε να υποστηρίζει τους Ρωμαίους εναντίον των Σασάνων, τους οποίους οι στρατοί του νίκησαν τρεις φορές, αλλά διαφώνησε με τους ισχυρούς ευγενείς του Βασιλείου του και ιδιαίτερα με τον κλήρο, που αντιτίθονταν στις αρειανιστικές πολιτικές του. Ο Παπ σχεδίασε το φόνο του Πατριάρχη Νάρση του Μέγα και δολοφονήθηκε με τη σειρά του, πιθανότατα με την συγκατάθεση του Ρωμαίου διοικητή. Λατινικές και Αρμενιακές πηγές διαφωνούν κάθετα πάνω στο χαρακτήρα του : επαινείται από τον Αμμιάνο τον Μαρσελίνο ο οποίος καταδικάζει

---

¹³¹ ODB σ.186

¹³² ODB σ.1576-1577

τον φόνο του ως ένα ακατονόμαστο έγκλημα ενώ οι Αρμενιακές πηγές τον απεικονίζουν ως αφοσιωμένο από γεννησιμιού του στις δυνάμεις του κακού.

§22

ΣΙΒΥΛΛΙΚΟΙ ΧΡΗΣΜΟΙ¹³³: Μια συλλογή από χρησμούς που περιέχει 14 βιβλία από διαφορετικές χρονολογίες και προέλευση. Το κείμενο, γραμμένο σε (ελλατωματικά) εξάμετρα είναι γνωστό μόνο στα τελευταία χειρόγραφα (14^{ος} – 16^{ος} αι) αλλά μερικοί προφύτες παρατίθονται από πατέρες της εκκλησίας και ένα κομμάτι μιας περγαμηνής του 4^{ου} αι. έχει ανακαλυφθεί. Το υλικό είναι κυρίως εβραϊκό, πρωτίστως από την Αίγυπτο, με σημαντικές Χριστιανικές προσθήκες. Το τελευταίο γεγονός στο οποίο αναφέρονται είναι μάλλον η κατάληψη της Αιγύπτου από τους Άραβες. Ο πρόλογος είναι του 6^{ου} αι. Ο κύριος στόχος του ήταν απολογητικός, να δείξει ότι η Σύβυλλα, η φημισμένη παγανίστρια προφήτισσα, ήταν μια ανεξάρτητη μάρτυρας στην αλήθεια της Χριστιανικής πίστης. Οι προφύτες δίνουν έμφαση στον μονοθεϊσμό, υπόσχονται τον ερχομό ενός ένδοξου βασιλείου μετά τις καταστροφές που θα πλήξουν την ανθρωπότητα και ηθικά παίρνουν τη θέση ότι το πεπρωμένο μας είναι τιμωρία για τις αμαρτίες μας και μπορεί να αποφευχθεί με την ηθική. Μαζί με προειδοποιήσεις να απορρίψουμε την αδικία και τη βία, οι προφύτες επιτίθενται συγκεκριμένα στην ειδωλολατρία και στην σεξουαλικότητα. Προφητεύουν την καταστολή της λατρείας του Σεράπη στην Αλεξάνδρεια και της λατρείας της Άρτεμης στη Μ. Ασία. Το Βιβλίο 8: 217-50 περιέχει μια ακροστιχίδα με τα πρώτα γράμματα της κάθε σειράς να σχηματίζουν τις Ελληνικές λέξεις «Ιησούς Χριστός, Υιός του Θεού, Σωτήρας, Σταυρός».

§23

ΒΛΑΧΕΡΝΑΙ, ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΤΙ¹³⁴: Το όνομα Βλαχέρναι προσδιορίζει μια περιοχή που περιέχει μια πηγή νερού στη βορειο-δυτική γωνία της Κωνσταντινούπολης. Μια Βασιλική της Παρθένου Μαρίας που έγινε ο πιο διάσημος φάρος της Μαρίας στην πόλη, λέγεται ότι χτίστηκε εκεί από την Αυτοκράτειρα Πουλχερία. Ο Λέων Α' προσέθεσε ένα κυκλικό εκκλησάκι - οστεοθήκη (σορός) προς

¹³³ ODB σ.1890-1891

¹³⁴ ODB σ.293

τιμήν του «τιμημένου ιματίου» της Παναγίας που είχε μεταφερθεί εκεί από την Παλαιστίνη. Τοποθετημένη σε κοντινή απόσταση έξω από τα τείχη, η εκκλησία σώθηκε ως εκ θαύματος κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των Αβάρων του 626, μετά την οποία ο αυτοκράτορας Ηράκλειος εξέτεινε τα τείχη για να το κλείσει μέσα τους. Ένας κύκλος της Καινής Διαθήκης από μωσαϊκό καταστράφηκε από τον Κωνσταντίνο Ε' και αντικαταστάθηκε από ένα κάθετο στολίδι και φωτογραφίες πουλιών. Η εκκλησία κάηκε το 1070 και ξαναχτίστηκε. Καταστράφηκε ολοσχερώς από μια φωτιά το 1434. Δίπλα της υπήρχε ένα μπάνιο (λούμα) όπου έτρεχε το νερό της πηγής. Το τελευταίο περιλαμβάνεται τώρα σε μια μοντέρνα Ελληνική εκκλησία. Στα νότια του συμπλέγματος της εκκλησίας και σε πιο ψηλό σημείο, ένα αυτοκρατορικό παλάτι χτίστηκε το 500 περίπου. Μας έχει γίνει γνωστό από πρωτόκολλα που περιγράφονται στο Decer και περιελάμβανε μια αίθουσα με το όνομα Αναστασιακός, μια άλλη που λεγόταν Ωκεανός και μια Τρίτη που λεγόταν Δανούβιος, με την τελευταία να επικοινωνεί με το σύμπλεγμα της εκκλησίας με σκάλες. Υπό τους Κομνηνούς, το παλάτι των Βλαχερνών έγινε η συνήθης κατοικία του αυτοκράτορα και οχυρώθηκε πολύ ισχυρά για να θυμίζει κάστρο. Ο Αλέξιος Α' και ο Μανουήλ Α' έχτισαν επιπλέον αίθουσες απίστευτου μεγαλείου. Οι Παλαιολόγοι έζησαν επίσης στο παλάτι των Βλαχερνών. Η εκτίμηση της θέσης του προσδιορίζεται από το τζαμί του Ιβάζ Εφέντι, αλλά τα στοιχεία είναι πολύ λίγα ώστε να επιτρέψουν μια αναδόμηση, ακόμη και κατά προσέγγιση.

§25

ΘΕΟΚΤΙΣΤΟΣ Ο ΣΤΟΥΔΙΤΗΣ¹³⁵: Μοναχός του 14^{ου} αι., αγιογράφος και υμνογράφος. Είναι γνωστός μόνο από τα γραπτά του έργα, τα οποία ήταν σχεδόν εξ' ολοκλήρου αφιερωμένα στην διαιώνιση της μνήμης του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Αθανασίου Α'. Τις δεκαετίες 1320 και 1330 συνέγραψε το Βίο του Αθανασίου, ένα *εγκώμιον*, μια ρητορεία για τη μεταφορά των λειψάνων του και έναν μεγάλο αριθμό κανόνων. Τα γραπτά έργα του Θεόκτιστου στο σύνολό τους ήταν καθοριστικός παράγοντας για την αναγνώριση της αγιότητας του Αθανασίου στα μέσα του 14^{ου} αι.

---

¹³⁵ ODB σ.2056

Το επίθετό του υποδεικνύει την σχέση του με τη Μονή Στουδίου, αλλά θα πρέπει να έζησε για κάποιο διάστημα στη μονή του Αθανασίου στον Ξηρόλοφο της Κωνσταντινούπολης. Ο Θεόκτιστος ήταν υποστηρικτής του Γρηγορίου Παλαμά, προς τιμήν του οποίου έγραψε ένα τετράστιχο.

ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ¹³⁶: (κυριολεκτική σημασία «έγχορδο όργανο, άρπα»), ένα λειτουργικό βιβλίο που περιείχε τους 150 ψαλμούς που αποδίδονταν στον Βασιλιά Δαβίδ, συνοδευόμενα από τις ωδές (άσματα). Από όλα τα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης οι ψαλμοί ήταν το πιο δημοφιλές στο Βυζάντιο. Όπως λέει ο Αθανάσιος της Αλεξάνδρειας « όπως ένας κήπος, έτσι και το βιβλίο των ψαλμών περιέχει, και μετατρέπει σε μουσική, όλα αυτά που βρίσκονται στα υπόλοιπα βιβλία, και δείχνει, επίσης, τα ιδιαίτερα, προσωπικά του χαρακτηριστικά. Από τον 3^ο αι. και μετά το ψαλτήριο έγινε το Χριστιανικό βιβλίο των προσευχών, το οποίο χρησιμοποιούνταν κατά τη διάρκεια της λειτουργίας σε έναν αντιφωνικό διάλογο μεταξύ του διακόνου και της χορωδίας. Τα θέματα των ψαλμών, στη συνέχεια, χρησίμευσαν για την δημιουργία των τροπαρίων. Από όλα τα βιβλία των γραφών, το ψαλτήριον θεωρούνταν το πιο δυνατό όπλο απέναντι στους δαίμονες. Ήταν επίσης το βασικό βιβλίο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, απομνημονεύονταν από τα παιδιά και ήταν το βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης που παρατίθονταν πιο συχνά από όλα. Έτσι, στην περίπτωση του Νικήτα του Χωνιάτη περιέχει πάνω από το 40% όλων των αναφορών στην Παλαιά Διαθήκη.

Η αριστεία του ψαλτηρίου φαίνονταν στη δύναμη της θρησκευτικής του έκφρασης: παρά την άμεση έκφραση της ανθρώπινης ελπίδας το ψαλτήριο ερμηνεύονταν και ως οι προσευχές του Χριστού προς τον Πατέρα (και σ' αυτήν την περίπτωση, η Εκκλησία θεωρούνταν ότι προσεύχεται μαζί του) ή ως προσεύχοντες που απευθύνονταν στον Κύριο (σ' αυτήν την περίπτωση, οι πιστοί θεωρούντο ότι προσεύχονταν σ' Αυτόν). Η Εξήγησις των ψαλμών είχε διπλό στόχο: τυπολογική ή αλληγορική ανάλυση που βασιζόταν σε Χριστοκεντρικές εξηγήσεις και την προσωπολογική μέθοδο (πχ. ανησυχία για την ταυτότητα του ομιλούντος). Εφ' όσον το άτομο αυτό συχνά θεωρούνταν ότι ήταν ο Χριστός, η διάκριση μεταξύ της ανθρώπινης και της θείας φύσης του Χριστού έγινε το κύριο σημείο της εξήγησης. Ανάμεσα στους σχολιαστές των ψαλμών (που έχουν διατηρηθεί μόνο μερικώς στις ΚΑΤΕΝΕΣ) ήταν ο Οριγένης, ο Ευσέβιος από την Καισαρεία, ο ψευδο-Αθανάσιος,

---

¹³⁶ ODB σ.1752-1754

ο Δίδυμος ο τυφλός, ο Διόδωρος ο Τάρσος, ο Θεόδωρος Μοψουεστίας, ο Θεοδώρητος ο Κύρου και ο Ησύχιος της Ιερουσαλήμ όπως και πολλοί Λατίνοι πατέρες της εκκλησίας – Αμβρόσιος, Αυγουστίνος και άλλοι. Πολύ αργότερα, ο Νικηφόρος Βλεμμύδης έγραψε ένα σχολιασμό πάνω στο βιβλίο των Ψαλμών. Ο μοναχός Ιώβ σχολίασε τους πρώτους 15 ψαλμούς. Παλιοί Σλαβονικοί σχολιαστές χρησιμοποίησαν τη Βυζαντινή παράδοση.

Εικονογράφηση του Ψαλτηρίου. Αυτή προήλθε από την ειδική θέση του ψαλτηρίου και στην δημόσια λειτουργική και στην προσωπική πνευματική ζωή του Βυζαντίου. 85 εικονογραφημένα χειρόγραφα έχουν διασωθεί, το πιο παλιό από τα οποία χρονολογείται γύρω στον 9^ο αι. Έχουν χωριστεί σε δύο ομάδες, με βάση την εικονογράφηση τους, στα «περιθωριακά» (που συχνά ονομάζονται και «μοναστικά» ή «θεολογικά») και στα «αριστοκρατικά».

Περιθωριακά Ψαλτήρια. Αυτή η συγγενής ομάδα χειρόγραφων περιλαμβάνει τα τρία πιο παλιά εικονογραφημένα Βυζαντινά ψαλτήρια και συνήθως αποδίδεται στο δεύτερο μισό του 9^{ου} αι. Η εικονογράφηση παίρνει την μορφή πολλών μικρών φιγούρων και διηγηματικών σκηνών που τοποθετούνται στα πλατιά εξωτερικά περιθώρια των σελίδων και συνήθως συνδέονται με το σχετικό κείμενο του ψαλτηρίου με ένα σύστημα σημάτων. Διάφορες μέθοδοι ερμηνείας υπάρχουν κάτω από τις εικόνες. Λέξεις η και φράσεις από τον τίτλο του ίδιου του κειμένου μπορεί να απεικονίζονται κυριολεκτικά ή να υπόκεινται σε κάποια Χριστιανική, αλληγορική επεξήγηση. Στα χειρόγραφα των αρχών του 9^{ου} αι μια περαιτέρω επίστρωση σημασίας δίδεται από τις εικόνες, οι οποίες επιδεικνύουν ενεργητική προπαγάνδα εναντίον των Εικονομάχων. Έτσι, στο ψαλτήριο του Κουλντόβ, η αναφορά στο ξύδι και τη χολή στον ψαλμό 68:21 σχολιάζεται οπτικά πρώτα από μια εικόνα της σταύρωσης και ύστερα από μια παράλληλο στην οποία ο Εικονομάχος αυτοκράτορας Θεόφιλος και ο Πατριάρχης Ιωάννης Ζ' ο Γραμματικός ασβεστώνουν μια εικόνα του Χριστού. Οι λίγοι ψαλμοί που υπόκεινται σε διήγηση είναι εξοπλισμένοι με ιδιαίτερος λεπτομερή εικονογράφηση. Τα περιθωριακά ψαλτήρια συνέχισαν να φτιάχνονται στο Βυζάντιο μέχρι τον 14^ο αι. και μετά το 1300 σχετικά εικονογραφικά παραδείγματα παράγονταν σε συγγενή πολιτιστικά κέντρα (Ελληνο-Λατινικά, Βουλγαρικά, Σέρβικα και Ρωσικά).

Αριστοκρατικά ψαλτήρια: αυτά σχηματίζουν μια ομάδα που είναι πιο δύσκολο να οριστεί. Το κύριο παράδειγμά τους είναι το εξαίσιο Παρισινό Ψαλτήριο του 10^{ου} αι., ένα πραγματικά αριστοκρατικό βιβλίο. Πρόσφατη έρευνα, με έμφαση στον μεγάλο

αριθμό των ψαλτηρίων αυτών) έχει τραβήξει επίσης την προσοχή στις μεγάλες ανισότητες ανάμεσά τους και αμφισβήτησε την ορολογία και την ομαδοποίηση τους. Η εικονογράφησή τους είναι μη-περιθωριακή και συνήθως αποτελείται από μια ή περισσότερες πρισματωπίδες και μεγάλες εικονογραφήσεις για τους ψαλμούς 50, 77 και 151 και για τις Ωδές, αλλά υπάρχουν πολλές εξαιρέσεις. Κάποιες από αυτές τις εικόνες είναι ολοσέλιδες μινιατούρες. Σε αντίθεση με τις εικόνες του περιθωριακού τύπου, που κάποιες φορές μαθαίνονται και συνήθως είναι συγκεκριμένες, αυτές είναι κατά κύριο λόγο γενικευμένες, απομονωμένες και θυμίζουν Εικόνες.

Άλλα εικονογραφημένα ψαλτήρια ξεχωρίζουν εντελώς από τη φύση αυτής της εικονογράφησης που βασίζεται σε σχόλια.

Η ακριβής σχέση μεταξύ των περισσότερων από τα ψαλτήρια που έχουν σωθεί και η φύση του χρέους τους προς τις πηγές, ειδικά από την περίοδο πριν την Εικονομαχία, είναι περίπλοκες και αντιφατικές. Πρόσφατες έρευνες υποστηρίζουν ότι η ίδια η φύση της περιθωριακής διάταξης των χειρόγραφων του 9^{ου} αι. αποκλείει τη δημιουργία ενός βιβλίου σαν αυτό πριν το 800. Τα Πιάτα του Δαυβίδ, που σε κάποια σημεία είναι στενά συνδεδεμένα με το Παρισινό Ψαλτήριο, δίνουν έμφαση στην ύπαρξη εικονογραφικών συνθέσεων πριν την εικονομαχία, τα οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προϋποθέτουν εικονογραφημένα ψαλτήρια μη περιθωριακού τύπου. Σημαντικές ερωτήσεις, όπως η χρήση αυτών των ψαλτηρίων σε λειτουργία (ή άλλο), ακόμα χρήζουν περαιτέρω συστηματικής έρευνας.

6)ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Alexakis, *The Greek life of St,Leo bishop of Catania* (Brussels, 2011)

Alexander P. Kazhdan ,*The Oxford Dictionary of Byzantium* , Vols 3,
(Oxford, 1991)

Alexander P. Kazhdan , *Iz istorii vizantijskoj chronografii X v. 3. Kniga
Tsarej i Zhizneopisanie Vasilija, Vizantijskij* (1962)

Ath. Kambylis ,*Chronographie quae Theophanis Continuani, Libri I-IV*
(Boston, 2015)

Barišić P., *Les sources de Génésios et du Continueur de Théophane pour l’histoire
du Règne de Michel II, Byzantion* 31, σ.257–271.
(1961)

Bury, J. B., *A History of the Later Roman Empire from the Fall of Eirene to the
Accession of Basil I (802–867)*, London. (1912)

C. Mango- I. Sevckenko, *Some Churches and Monasteries on the southern shore of the
sea of Marmara, Dumbarton Oaks Papers*, 27,(1973)

D.Turner, ,*The origins and Accessions of Leo V*,JBO 40, 1990

Featherstone, J. M., *Theophanes Continuatus:A History for the Palace*, in: Odorico, P.
(ed.), *La face cachée de la littérature byzantine. Le texte en tant que message
immédiat. Actes du colloque international, Paris, 5–6–7 juin 2008. Dossiers
Byzantins* 11, Paris, 2012, σ. 123–135

H.Huger, B Belke, N.Mersich, *Tabula Imperii Byzantini* 7, Phrygien und Pisidien
(Wien,1990)

R.Janin , *Constantinople Byzantine ,Développement urbain et répertoire
topographique* (Paris, 1950)

R. Janin , La géographie ecclésiastique de l' Empire Byzantin ,1er partie, Les Siege de Constantinople et la Patriarchat Oecuménique, Tome III, Les églises et les Monastères (Paris, 1969)

Ε-Σ Κιαπίδου, *Η Σύνοψη Ιστοριών του Ιωάννη Σκυλίτζη και οι πηγές της (811-1057): συμβολή στη βυζαντινή ιστοριογραφία κατά τον ΙΑ αιώνα* , Αθήνα, 2010

Kolonou, Ph., Die griechischen Handschriften der Universitätsbibliothek Leipzig, in: Bravo García, A. – Pérez Martín, I., with the assistance of Signes Codoñer, J., *The Legacy of Bernard de Montfaucon: Three Hundred Years of Studies on Greek Handwriting*, Turnhout, σ. 377–393(2010)

Ljubarskij, J. review of Signes 1995, *Byzantinische Zeitschrift* σ. 90,σ.162–163.

Magdalino, P., Constantine VII and the Historical Geography of Empire, in: Bazzaz, S. – Batsaki, Y. – Angelov, D. (eds.), *Imperial Geographies in Byzantine and Ottoman Space*, Washington, σ.23–42. (2013)

Mango, C., Introduction, in:Ševčenko 2013, σ. 3–13.

Markopoulos, A., Quelques remarques sur la famille des Genesioi aux IXe–Xe siècles,*Zbornik radova vizantološkog instituta* σ.24–25,σ.103–108. (1986)

Markopoulos, A., Genesios: a study, in Kotzabassi, S. –Mavromatis, G. (eds.), *Realia Byzantina*, Berlin-New York, σ.137–150. (2009)

Παπαδοπουλος – Κεραμεύς Α., *Ψευδονικήτας ο Παφλαγών και ο νόθος βίος του πατριάρχου Ιγνατίου*, *Vizantijskij Vremennik*, σ.9,σ.13–38.(1899)

Prosopography of Byzantine Empire, <http://www.pbe.kcl.ac.uk>

Ševčenko, I., *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo vita Basilii imperatoris amplectitur (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 42)*, Berlin, 2013

Signes Codoñer, J., Constantino Porfirogéneto y la Fuente común de
Genesisio y Theophanes Continuatus I–IV, *Byzantinische Zeitschrift*
86/87, σ.319–341. (1994)

Signes Codoñer, J., *El periodo del segundo iconoclasmo en Theophanes Continuatus*,
Amsterdam, 1995

Speck, P., *Das geteilte Dossier. Ποικίλα Βυζαντινά* 9, Bonn, 1988

V. Crisafulli- J. Nesbitt, *The Miracles of the St. Artemios* (Leiden-New York –
Köln, 1997

Varona Codeso 2010: Varona Codeso, P., *Miguel III (842–867): Construcción
Histórica y literaria de un reinado. Nueva Roma* 33, Madrid, 2010